

MINORITĂȚI ETNOCULTURALE. MĂRTURII DOCUMENTARE
MAGHIARII DIN ROMÂNIA (1956-1968)

SERIA
DIVERSITATE
ETNOCULTURALĂ
ÎN ROMÂNIA

**MINORITĂȚI ETNOCULTURALE
MĂRTURII DOCUMENTARE
MAGHIARII DIN ROMÂNIA
(1956-1968)**

Volum editat de
Andreea Andreescu
Lucian Nastașă
Andrea Varga

Cu un cuvânt înainte de
Zoltán Szász

Coordonator
Lucian Nastașă

CENTRUL DE
RESURSE PENTRU
DIVERSITATE
ETNOCULTURALĂ

ETHNOCULTURAL
DIVERSITY
RESOURCE
CENTER

CLUJ, 2003

**MINORITĂȚI ETNOCULTURALE.
MĂRTURII DOCUMENTARE.
MAGHIARII DIN ROMÂNIA (1956-1968)**

Cluj-Napoca: Fundația CRDE, 2003

1006 p.; 16x23,5 cm

ISBN: 973-86239-2-8

I. Andreescu Andreea (editor)

II. Tamás Lönhárt (postfață)

III. Nastasă Lucian (editor, coordonator, studiu introductiv)

IV. Szász Zoltán (cuvânt înainte)

V. Varga Andrea (editor)

94(498)”1956/1968

©CENTRUL DE
RESURSE PENTRU
DIVERSITATE
ETNOCULTURALĂ
Cluj-Napoca, 2003

Seria: „Diversitate Etnoculturală în România”

Coordonatori: Gábor Ádám și Levente Salat

Volumul 6: Minorități etnoculturale. Mărturii documentare.

Maghiarii din România (1956-1968)

Colectivul de cercetare: Andreea Andreescu, Mihály Zoltán Nagy, Lucian Nastasă, Andrea Varga

Coordonator științific: Lucian Nastasă

Lector și referent: Andor Horváth

Traduceri: Mária Kovács (engleză, maghiară), Annamária Nastasă-Kovács (maghiară)

Corectori: Sándor Benedek (maghiară), Monica Robotin (română)

Culegere text: Tímea Lőrinc, Melinda Szabó

Tehnoredactare: Gyula Szabó

Realizat în cadrul proiectului „Documente privind politicile față de minorități”,
Finanțat de Fundația pentru o Societate Deschisă

Coperta și grafica seriei: Elemér Könczey

CUPRINS

Cuvânt înainte (<i>Zoltán Szász</i>)	7
Studiu introductiv (<i>Lucian Nastasă</i>)	11
Notă asupra ediției	69
Lista documentelor.....	71
List of Documents	83
DOCUMENTE.....	95
POSTFAȚĂ	
Problema minorității maghiare și relațiile interstatale româno-maghiare în cadrul blocului sovietic, 1945-1968 (<i>Lönhárt Tamás</i>)	935
TABLOU CRONOLOGIC	949
ILUSTRĂȚII	
Facsimile	957
Fotografii	968
Indice de persoane	986
Indice de localități.....	1002

Cuvânt înainte

Omului nu-i este ușor să se confrunte cu trecutul, mai ales cu trecutul apropiat, cu istoria care trăiește prin el. Acest lucru este cu atât mai dificil pentru cel prins în capcana micilor probleme cotidiene – chiar dacă această stare de fapt este greu de recunoscut. Istoricii sunt puși într-o situație și mai dificilă, cunoscând atât greutățile de ordin profesional-științific ale dezvoltării trecutului, cât și răspunderea de ordin etic-științific a actului publicării. Or, în condițiile actualei invazii pe piața publicațiilor, lucrările istorice valoroase au, sau pot avea într-o anumită măsură, și o menire de construire comunitară.

La începutul veacului trecut, în Ungaria multietnică de atunci, teoreticianul din domeniul sociologiei și științelor politice, Oszkár Jászi, a încetățenit în rândurile intelectualității o teză care prezintă o semnificație deosebită și în zilele noastre, conform căreia „chestiunea minoritară este punctul lui Arhimede al democrației”. Aflăm multe, chiar foarte multe, despre o orânduire socială, după felul în care o societate își „tratează” minoritățile.

Mișcarea comunistă proclama de la bun început că va rezolva pentru todeauna egalitatea în drepturi dintre națiuni și minorități naționale, că va pune capăt conflictelor dintre națiuni prin „eliminarea claselor antagonice” și prin promovarea egalității în drepturi a tuturor oamenilor. Odată ce a depășit statutul de organizație subterană complotistă și a devenit plenipotentă, cu sprijin semnificativ din partea sovietică, în mod surprinzător, ea a avut de înfruntat rezistența pasivă a întregii societăți – națiunea majoritară și minoritarii –, inclusiv a celor care aplaudau stând în picioare, a majorității celor care rosteau cuvântări entuziaste în jargonul de lemn al partidului și se numărau printre mărunții profitori ai succesului dictaturii. În acest context se pot interpreta cel mai bine – în toate așa-numitele țări popular-democrate – recurențele epurări, confruntările personale la nivel înalt, falsele forumuri, reglementările mai relaxante sau mai stricte, nemaivorbind de puseurile presiunii sovietice. Această potențială rezistență socială, uitată în miezul activismului febril și nerecunoscută niciodată oficial, a determinat politica față de naționalități, promovată de elita românească de partid.

Cititorul ține în mână un volum extrem de interesant, un volum care însă îl pune în fața unei încercări dure. În ciuda adnotărilor bogate, fiecare bucată în parte din selecția de documente referitoare la politica promovată față de naționalitatea maghiară de către conducerea de stat, dar mai ales de partid între 1956-1968, necesită un studiu profund. Să nu uităm: elitele comuniste aflate la putere (peste tot în lume) au constituit cea mai conștientă clasă conducătoare a istoriei moderne. La fel și conducerea de la București: ea „știa totul”, dar chiar și din materialele de uz intern puteai aduce în discuție doar unele chestiuni și doar într-o anumită manieră agreeată de conducere. Documentele oficiale niciodată nu vor

reuși să oglindească realitatea în totalitatea ei, și de aceea documentele puterii totalitare necesită o examinare hermeneutică specială. Cu alte cuvinte, nici un cuvânt scris în documentele oficiale nu e de crezut, dar în același timp fiecare rând trebuie tratat cu seriozitate!

Odată cu anul 1956, maghiarii din România au pășit într-o înlănțuire de sub-epoci aparte. După cel de-al XX-lea Congres al partidului sovietic, atmosfera politică s-a relaxat la nivelul vieții cotidiene, acest moment marcând începuturile timid anunțate ale epocii „construirii socialismului în România”, despre care nu se știa că va ajunge să se transforme în alternativa naționalistă a destalinizării. O rup-tură semnificativă a fost reprezentată de revoluția din Ungaria din 1956. De aici încolo, chestiunea minorității maghiare va primi o nouă funcție, deoarece partidul a „identificat” un „inamic” mai mare, mai concret; de aici încolo, maghiarii din România devin cobai, subiecți ai unor compromisuri culturale viclene, dar în același timp ai unor retorsiuni dure. Lupta împotriva „segregării naționale” este o cale adiacentă a întorsăturii „naționale” a partidului, îndreptată împotriva Moscovei și împotriva revizionismului ideologic. Crește rolul valorii simbolice a politizării (înghițirea Universității „Bolyai”, schimbarea denumirilor de străzi, numirea maghiarilor în funcții formal-representative), crește sprijinul acordat cercetărilor din domeniul limbii și etnografiei maghiare – dar nu și istoriei –, semnificând faptul că în conformitate cu noua orientare, partidul ar prefera să vadă maghiarimea, în loc de o naționalitate cu o structură internă, mai degrabă ca pe un grup etnic simplu, nediferențiat, ce poate fi expus precum o curiozitate etnografică. De aici începând, chestiunea maghiarimii din Transilvania – ținută secret față de lumea externă – devine obiectul unor schimburi camaraderești de experiență, adică al unor confruntări, dintre conducerea de partid de la Budapesta, care se ascundea în siguranța protecției oferite de Moscova, pe de o parte, și conducerea de la București, care își căuta calea spre independență de tabăra moscovită.

Ultima parte a dictaturii acoperă chiar și în memoria contemporanilor schimbările pozitive din viața culturală ale epocii Ceaușescu, care în ciuda constrângerilor rezultate și din veșnica apariție „pe două fronturi”, odată cu îmbunătățirea nivelului de trai de după 1963, a dat impresia unei anumite libertăți. Pentru această scurtă perioadă, nu se poate estima influența așteptărilor nutrite de popor, ca întreg, față de noua conducere. Speranțe care au fost alimentate ultima dată de reacția hotărâtă a României împotriva invaziei cehoslovace din 1968, coordonate de sovietici, cu care intelectualitatea minorității maghiare s-a mândrit la fel de mult ca populația de rând. Abia mai târziu, după perioada care depășește limitele în timp ale acestui volum, a devenit chestiunea maghiarilor un instrument care (prin ruperea de orice realitate) întreține în societatea românească acea stare psihotică de amenințare națională permanentă, care s-a dovedit utilă pentru a menține populația românească într-o stare inertă, de disciplină.

Nu am avut posibilitatea de a ne îndrepta atenția asupra detaliilor acestui material documentar copleșitor, asupra evenimentelor din viața minorității maghiare dintre 1956-1968. În studiul introductiv al volumului, Lucian Nastasă face analiza amănunțită și chiar empatică a politicii perioadei față de naționalitatea maghiară. Munca lui este o contribuție semnificativă la înțelegerea perioadei. Prezintă cititorului atent o istorie dramatică, plină de învățăminte. O îmbinare nemaiîntâlnită de conținut și formă de prezentare a imaginii dictaturii politice și ipocriziei est-europene, a momentelor de speranțe și compromisuri repetate, a versiunii românești de interiorizare a opresiunii. Surda luptă corp la corp, internă și îndreptată

împotriva puterii, dusă pe teren mlăștinos, între aparatul birocratic ce se chinuia pe sine și noua generație de intelectuali maghiari, în parte răsăriți ca funcționari de partid, aserviți într-o măsură fără precedent. Bineînțeles, marea masă a minorității maghiare era cuprinsă în tăcere, la fel ca românii. Dar știau cu toții că, în fond, este vorba despre ei. Veșnic.

În introducere, menționez că o carte poate avea menire istorică și astăzi – chiar dacă în limite mai modeste. Cred că pe lângă rolul de sursă de cercetare profesională, acest volum are și o altă funcție semnificativă: să introducă cititorul român în cunoașterea concretă a problematicii minorității maghiare, să risipească legende, să servească drept oglindă care să înlesnească, în ultimă instanță, confruntarea cu sine.

Zoltán Szász

STUDIU INTRODUCŢIV

Sfârşitul celui de-al doilea război mondial şi hotărârile Congresului de pace de la Paris, din februarie 1947, au redat României doar în parte mai vechea ei configuraţie teritorială. Aranjamentele postbelice au confirmat pierderea Basarabiei şi Bucovinei în favoarea marelui învingător de la răsărit, dar au readus – nu fără emoţii – partea de nord-vest a Transilvaniei, ajungându-se astfel ca în graniţele ei să includă o mare masă de populaţie maghiară, care prin forţa împrejurărilor a devenit o „minoritate”.

Lecţia istorică a perioadei interbelice – în ceea ce priveşte tratamentul aplicat minorităţilor – trebuia să nu se mai repete, iar în noile împrejurări geo-politice, URSS părea să fie garantul aplanării mai vechilor rivalităţi şi resentimente interetnice. Iar liantul era în primul rând forţa şi dominaţia pe care o exercita Rusia Sovietică asupra acestui spaţiu şi – nu în ultimul rând – ideologia comunistă, de sorginte marxist-leninistă, dar mereu adusă „la zi” prin corecţiile promovate de-a lungul timpului de V.I. Lenin şi I.V. Stalin, inclusiv în „chestiunea naţională”. În virtutea acestei ideologii nu se mai punea problema „protecţiei minorităţilor”, ca în anii interbelici, ci totul se subsuma unor concepte transfrontaliere, fără determinante etnice, în care „internaţionalismul proletar” aducea diversele popoare la un numitor comun. În acest context, de plămădire a unui ansamblu politico-militar al ţărilor socialiste sub tutela Uniunii Sovietice, îndeosebi după 1948, conflictele interetnice erau de neadmis, ele nu mai puteau reprezenta doar o problemă internă, ci una a întregului sistem, a „lagărului” socialist.

Numai că noua construcţie politică, noua ideologie nu s-au impus tocmai uşor şi fără brutalităţile inerente regimurilor totalitare, majoritarii purtând parcă genetic încă multă vreme tarele unei atitudini antimaghiare, la fel cum maghiarii nu s-au putut împăca nicicând că, deşi la ei acasă, trebuiau să suporte o triplă alienare: politică, economică şi, mai ales, culturală. Şi totuşi, noua ideologie egalitaristă şi cooperatistă trebuia să estompeze interesele contrare ale majorităţii şi ale minorităţii¹, pentru o utilitate generală, de construire a societăţii comuniste, a „egalilor”, în care maghiarii nu mai erau cei puţini, ci par din masa enormă de „proletari” conştiincios încolonaţi sub drapelul roşu, identificabili de-a lungul epocii prin sintagme precum „minoritate naţională”, „naţionalitate” sau, mai nuanţat, „naţionalitate conlocuitoare” ş.a.² În ce măsură această ideologie a funcţio-

---

¹ Vezi Ovidiu Buruiană, *Antifascism şi naţionalism ca pretexte în strategia de comunizare a României (1944-1948)*, în „Xenopoliana”, Iaşi, VII, 1999, nr. 1-2, p.1-16.

² Gábor Vincze, *Nemzeti kisebbségtől a „magyar nemzetiségű románokig”*. *Negyvenöt év romániai magyarságpolitikájának vázlatja*, în „Limes”, Zalău, XI, 1998, nr. 4, p.43-81.

nat este lesne de constatat îndeosebi după moartea lui Stalin, în 1953, când – chiar dacă cu timiditate – sentimentele „specificului național” au reînviat, istoriile naționale s-au reindividualizat și s-au reconstruit odată cu redefinirea fiecărui stat socialist din lagărul sovietic. Unele au îndrăznit chiar mai mult, să se revolte contra mentorului răsăritean, ca în cazul Ungariei și Cehoslovaciei, revolte care deși au fost sângeros înăbușite, au declanșat totodată manifestările pe față a orgoliilor naționale, au generat strategii de spargere – atât cât s-a putut – a „cortinei de fier”, manifestând deschidere către Occident și valorile modernității, în vreme ce celelalte țări, mai puțin dispuse la înfruntări cu marele colos, au eșuat în tradiționalism, adaptând din mers ideologia comunistă la profilul etnopsihologic al supunerii și așteptării.

Etnicii maghiari și instalarea regimului comunist în România

Perspectiva încheierii războiului mondial punea România și Ungaria în fața celei mai importante probleme, viitoarea configurație a frontierelor statale, mult mai acută chiar decât temerea că Uniunea Sovietică și-ar putea exercita pentru multă vreme de acum încolo influența în spațiul central și sud-est european. Faptul că trupele Armatei Roșii se aflau pe teritoriile acestor două țări părea doar o chestiune de conjunctură, firească în împrejurările oricărei conflagrații de asemenea anvergură. În consecință, forțele politice din ambele țări au pus totul în joc pentru a îndrepta – fiecare din punctul ei de vedere – ceea ce se mai putea, după ce participaseră neinspirat de partea taberei perdante a războiului. Fiecare părea să aibă temeri, la fel cum fiecare spera în soluționări favorabile. Însă aproape nimic nu a fost lăsat la întâmplare. Din iunie 1945, Ungaria a creat un departament special în cadrul Ministerului Afacerilor Externe pentru pregătirea păcii, sub conducerea lui István Kertész, la fel cum nici România nu a stat degeaba, ambele state punându-și la lucru un complex aparat diplomatic. Însă în complicatul mecanism al relațiilor internaționale, România și Ungaria au înțeles – în ce le privește – că doar la Moscova ar putea afla soluționări favorabile în această chestiune vitală.

Evident, nu este aici locul a relua un subiect asupra căruia s-a scris îndeajuns, dezvăluindu-se suficient din mecanismele – adesea de culise – care au dus la refacerea graniței dintre România și Ungaria așa cum era ea la 1 ianuarie 1938, adică trecerea Transilvaniei de Nord sub autoritatea guvernului de la București³. Rațiunile Moscovei de a susține dezideratul României erau bine întemeiate și au

---

³ Asupra acestei probleme vezi: Stephen D. Kertész, *Diplomacy in a Whirlpool. Hungary between Nazi Germany and Soviet Russia*, Notre Dame (Indiana), University of Notre Dame, 1953; Șt. Lache, Gh. Tuțui, *România și Conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj, Edit. Dacia, 1978; V.Fl. Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii, 1945-1947*, București, Edit. Academiei, 1988; Csaba Békés, *Dokumentumok a magyar kormánydelegáció 1946 áprilisi moszkvai tárgyalásairól* [Documente relative la negocierile delegației guvernamentale maghiare la Moscova, în aprilie 1946], în „Régió”, 3/1992, p.161-194; *România în antecamera Conferinței de pace de la Paris. Documente*, coord. Marin Radu Mocanu, București, Arhivele Naționale ale României, 1996; V.Fl. Dobrinescu, *Frontiera de vest a României în politica Marilor Puteri (12-13 septembrie 1944-10 februarie 1947)*, în vol. *Itinerarii istoriografice*, coord. G. Bădărău, Iași, Fundația „A.D. Xenopol”, 1996, p.273-305; idem, *România și Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, București, Edit. Viitorul Românesc, 1996; Mihály Fülöp, *La Paix inachevée. Le Conseil des Ministres des Affaires Étrangères et le traité de paix avec la Hongrie (1947)*, Budapest, Association des Sciences Historiques de Hongrie, 1998.

presupus nu doar impunerea unor condiții, ci și obținerea de garanții ferme: pe de o parte, România renunța la orice pretenție teritorială în ceea ce privește Basarabia și Bucovina, iar pe de alta se angaja la o strânsă cooperare cu URSS, colaborând activ la implantarea comunismului în acest spațiu⁴, cooptând în acest proces absolut toate elementele agreeate de Uniunea Sovietică, indiferent de originea lor etnică.

În fapt, trecerea pentru scurtă vreme a Transilvaniei de Nord sub administrația militară sovietică (14 noiembrie 1944-13 martie 1945)⁵ nu a fost decât un moment de tranziție, care trebuia să genereze și o anume „competiție” între cele două țări în a-și dovedi bunele intenții față de Moscova, dar și de a rezolva situații de moment. S-au invocat considerații de securizarea frontului, precum și de estompare a manifestărilor naționaliste din regiune, care prin Batalioanele „Iuliu Maniu” – dar nu numai – luaseră o amploare de-a dreptul alarmantă⁶. În mod cert, guvernele care s-au succedat la București până în martie 1945 erau departe de a fi putut ține sub control situația, aflându-se mereu într-o luptă de uzură cu forțele grupate în Frontul Național Democrat, în care comuniștii dirijau aproape totul. În plus, crearea la 10 octombrie 1944 a unui „Comisariat pentru administrarea Transilvaniei eliberate”⁷, care trebuia să reprezinte guvernul român în aceste teritorii, nu era agreată de liderii maghiari de aici, întrucât cel investit cu funcția de înalt comisar, Ionel Pop, era unul din membrii de seamă ai Partidului Național-Tărănesc, partid în umbra căruia acționau mai sus amintitele „Gărzi Iuliu Maniu”. Cum organismul nou înființat era creația unui „guvern reacționar”, neagreat de sovietici, era firesc ca nici forțele de stânga (inclusiv cele din Ardealul de Nord, români sau maghiari) să nu adere la o atare formă de administrare, impunându-se ca soluție de moment protectoratul sovietic, sub oblăduirea căruia să se instaureze și să se consolideze atitudini pro-comuniste.

Totodată, în nord-vestul Transilvaniei își exercitau încă puternic influența suficiente personalități maghiare, mai mult sau mai puțin compromise în anii dictaturii horthyste, cu orientare în mod real democratică și anticomunistă, care nu au plecat odată cu retragerea armatelor ungare, dar care sperau într-un deznodământ care fie să confirme granițele din 30 august 1940, fie să proclame autonomia teritoriului, dacă nu chiar independența. Aceștia li se adăugau și o bună parte din social-democrații maghiari, care priveau mai mult spre guvernul interimar de la Debrecen, fără a respinge însă o colaborare cu românii din aceeași familie politică, în funcție de evoluțiile ulterioare. Cum de la sine se înțelege, aceștia erau catalogați de toate forțele politice românești drept „reacționari”, „iredentiști”, „naționaliști”, „șoviniști” etc, cu atât mai mult cu cât și-au creat – ca răspuns la existența

---

⁴ Virgil Tărău, *Problema Transilvaniei în ecuația comunizării României*, în vol. *Sovietizarea nord-vestului României, 1944-1950*, ed. Viorel Ciubotă, Edit. Muzeul Sătmărean, 1996, p.87-93.

⁵ Vezi Marcela Sălăgean, *Administrația sovietică în nordul Transilvaniei (noiembrie 1944-martie 1945)*, Cluj, Centrul de Studii Transilvane, 2002.

⁶ Vezi și volumul „*Fehér Könyv*” az 1944. *ősz* magyarellenes atrocitásokról, ed. Mária Gál, Attila Gajdos Balogh, Imreh Ferenc, Kolozsvár, 1995. Pentru context: Dumitru Șandru, *Minoritatea maghiară din Transilvania după 23 august 1944*, în „Acta Musei Porolissensis”, Zaláu, XIX, 1995, p.401-417.

⁷ Prin Legea nr. 487 din 10 octombrie 1944 (*Colecția de legi și regulamente*, t. XII, 1944, 1-31 octombrie, București, 1945, p.16-17). Pentru acest aspect vezi I.S. Nistor, *Constituirea și activitatea Comisariatului pentru administrarea Transilvaniei eliberate (octombrie 1944-martie 1945)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, XXVI, 1983-1984, p.491-498.

„Gărzilor Maniu” – propriile detașamente paramilitare, menite a păstra ordinea și liniștea în teritoriu. Mulți din acești lideri – mai degrabă de opinie – au fost apoi mereu incluși de autoritățile comuniste în ceea ce s-a numit „Mișcarea maghiară de rezistență”.

În acest context, de incertitudini în ceea ce privește viitorul Ardealului de Nord, dar și a posibilității de a convinge populația maghiară de aici să reaccepte tutela autorităților de la București, Partidul Comunist Român – foarte probabil sub directa coordonare a Moscovei – a pus în lucru o serie de strategii menite să liniștească mai vechile porniri naționaliste românești, dar și maghiare, capacitând totodată grupul de etnici maghiari ce alcătuiseră în perioada interbelică MADOSZ-ul și care colaborase pe atunci profitabil cu forțele de stânga românești, îndeosebi cu Frontul Plugarilor al lui Petru Groza. Astfel, la Brașov, imediat după 23 august 1944 a luat naștere o nouă formațiune politică a etnicilor maghiari de stânga, noul organism intitulându-se Uniunea Populară Maghiară, care a aderat încă din 6 octombrie 1944 la Platforma Frontului Național Democrat, documentul fiind semnat de Sándor Dávid și Gyárfás Kurkó, acesta din urmă devenind apoi și președinte al noii formațiuni⁸.

Această acțiune era menită să contrabalanseze eventualele încercări ale maghiarilor de la Cluj de a se organiza altfel, scăpând de sub controlul PCR, iar prin foștii militanți ai MADOSZ-ului, precum László Bányai, János Demeter, Lajos Csörgő, Edgár Balogh, István Nagy ș.a. să-și extindă controlul și în această regiune. De altfel, la scurtă vreme după instaurarea administrației militare sovietice, a fost trimis la Cluj un instructor al CC al PCR pentru Ardealul de Nord, Miklós (Nicolae) Goldberger, evreu maghiarofon, personaj foarte influent în epocă, care încă de la Congresul al V-lea al PCR (1931) formulase teza conform căreia România era un stat capitalist care asupra naționalităților conlocuitoare, și a căruia soție, Fanny, va fi prin anii '50 șefa cancelariei CC al PCR. Acesta va trece la organizarea în teritoriu „a cercurilor democratice”, punând bazele unei uniuni a acestora, sub titulatura de „Frontul Național Democrat”⁹, oficializat în cadrul unei conferințe desfășurate la Cluj în zilele de 12-15 februarie 1945. În conformitate cu realitățile locale și cu politica PCR în „problema națională”¹⁰, președinția FND-ului din nordul Ardealului era încredințată deopotrivă unui etnic român și altuia maghiar – Teofil Bugnariu și Lajos Jordáky –, la fel vicepreședinția (István Lakatos și Vasile Moldovan), iar calitatea de secretar general a revenit lui Goldberger. În ceea ce privește componența comitetului, paritatea între maghiari și români era menținută, acestora adăugându-se doi evrei și un german¹¹.

Această inițiativă și rezultatele conferinței de la Cluj nu pot fi dissociate, în mod evident, de hotărârile unei alte conferințe, este drept că la un nivel mult mai înalt:

⁸ După cum va recunoaște ceva mai târziu Gyárfás Kurkó, în spatele creării UPM-ului au stat Vasile Luca și János Vincze. Cf. *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, ed. Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga, Cluj, Edit. CRDE, 2002, p.271.

⁹ Acestui Front i s-au afiliat membrii Partidului Comunist și ai Partidului Social-Democrat (români și maghiari), ai Sindicatelor Unite, Frontului Plugarilor (în majoritate maghiari), Uniunea Populară Maghiară, Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică și Comitetul Democratic Evreiesc (aproape numai evrei maghiarofoni).

¹⁰ Vezi în acest sens Virgiliu Țărău, *Problema națională în politica Partidului Comunist Român în anii 1944-1946. Considerații preliminare*, în „Anuarul Institutului de istorie”, Cluj, XXXVI, 1997, p.223-241.

¹¹ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.52-53.

reuniunea de la Yalta a marilor puteri, din 4-11 februarie, la care s-a discutat – printre altele – și statutul politic al diverselor țări după încheierea războiului. Deși Comitetul Executiv al Frontului Național Democrat pentru Transilvania de Nord s-a transformat în 15 februarie într-o „Constituantă”, ce a ales un guvern emina-mente de stânga, proclamându-se astfel – dacă interpretăm acțiunea cu rigoare – dacă nu independența, cel puțin o mai mare autonomie a regiunii, deciziile luate la Yalta au impus anularea oricărui demers de această natură. Autoritățile militare sovietice au confiscat întregul tiraj al ziarului „Világosság” (Lumină) din 17 februarie, care conținea lista „Guvernului Transilvaniei de Nord”. În principiu, destinul acestei regiuni fusese hotărât de cele trei mari puteri, iar ceea ce se pregătise ca variantă, crearea unui „Consiliu Dirigent” (și mai puțin a unui guvern¹²), care să acționeze după modelul celui care a proclamat „unirea” din 1918, devenise caducă¹³. Singurele îndatoriri asumate de Comitetul Executiv mai sus amintit vizau împiedicarea exceselor naționaliste de ambele părți, girând totodată chestiuni de natură administrativă și economică.

Între timp, prin manevre de culise abil instrumentate de PCR, Uniunea Populară Maghiară intră tot mai mult sub controlul comuniștilor, fiind izolate toate acele elemente compromise politic sau care doreau să imprime organizației un alt curs¹⁴. Este și cazul lui Elemér Gyárfás, fostul președinte al comunității maghiare din România în anii interbelici, care ducea tratative când cu reprezentanții Partidului Național Liberal, când cu cei ai Partidului Național Țărănesc. Totodată, atuuri importante a dobândit PCR prin crearea unui Minister al Naționalităților Minoritare, ce a început să funcționeze de la 13 noiembrie 1944 și al cărui titular – Gh. Vlădescu-Răcoasa – era membru al Partidului Comunist¹⁵. Un prim rezultat semnificativ al acestui departament a fost publicarea Statutului Naționalităților Minoritare, la 7 februarie 1945, care prevedea abrogarea legilor discriminatorii pe criterii etnice și confesionale, precum și sancționarea celor care manifestau „ură de rasă și șovinism”¹⁶.

În aceste împrejurări, dacă la Budapesta se mai spera încă în impunerea unei democrații parlamentare, chiar dacă de stânga, prin coabitarea diverselor forțe politice în care comuniștii nu se situau decât pe locul trei, în România, prin insta-

---

¹² Termenul de „guvern” („kormány”) a apărut doar în unicul document existent, periodicul „Világosság”, de limbă maghiară.

¹³ Cu toate zvonurile ce au circulat în acele zile la Cluj, un lucru sigur este acela că după constituirea „Consiliului Dirigent”, Teofil Vescan trebuia să meargă la București pentru „consultări”, urmând ca la momentul oportun să procedeze la proclamarea unirii Transilvaniei de Nord cu România (cf. *Autobiografia* lui Vescan din 1960, precum și alte documente provenite din arhiva personală a acestuia, încredințate nouă de Mihai Ceaușu, cercetător la Institutul de istorie „A.D. Xenopol” din Iași, căruii îi mulțumesc și pe această cale). De altfel, toate textele politice publicate de Vescan până la acea dată în diversele periodice românești – referitor la destinul acestui teritoriu – conduc la această concluzie.

¹⁴ Lónhárt Tamás, *Confruntarea dintre grupările contestatate și conducerea Uniunii Populare Maghiare (1944-1946)*, în vol. *Societate și cultură. Profesorului universitar dr. Marcel Știrban la împlinirea a șapte decenii de viață*, ed. Călin Florea, Ciprian Năprădean, Târgu Mureș, 2002, p.387-404. Vezi și Béla Csáky, *A két Magyar Népi Szövetség*, în „Korunk”, VI, 1995, nr. 7, p.109-118.

¹⁵ Prin Legea nr. 188 din 24 martie 1945, acest ministru a fost transformat în Subsecretariat de stat, Vlădescu-Răcoasa ocupând postul până la 19 noiembrie 1946. Din 4 noiembrie 1947, el va fi ambasadorul României la Moscova, până în 1947.

¹⁶ Călin Morar-Vulcu, *Regimul minorităților naționale în România (23 august 1944-1945)*, în „Acta Musei Napocensis”, XXXIV, 1997, nr. 2, p.145-161.

larea guvernului condus de dr. Petru Groza la 6 martie 1945 – după o suită de confruntări violente care au dus la căderea rapidă a guvernelor neagreate de URSS¹⁷ –, s-a confirmat hotărârea și „seriozitatea” comuniștilor de aici de a respecta întru totul linia stabilită de Moscova pentru preluarea puterii.

Solemnitatea din 13 martie 1945, a trecerii Ardealului de Nord sub administrație românească, la care au fost prezenți Regele Mihai I, Petru Groza cu membrii guvernului și A.I. Vâșinski, a constituit un moment nu doar simbolic în ceea ce privește soarta Transilvaniei, ci și unul psihologic, îndeosebi pentru populația maghiară, care începe să realizeze faptul că destinul ei este aproape hotărât, de a trăi ca minoritate în cadrul statului român. Că în opinia unor lideri comuniști maghiari adeziunea la noile realități era o chestiune de strategie duplicitară, dovadă stă declarația pe care a făcut-o Vasile Luca cu această ocazie¹⁸, într-un cerc restrâns și de încredere al unor autonomiști maghiari: „Toate acestea trebuie îndurate și trebuie trecut peste ele. Dacă acum ați obține autonomia, aceasta ar fi nimicită în curând de șovinismul pustiitor al românilor; dar dacă reușim să întărim democrația românească, aceasta va putea face față reacțiilor ce vor urma după înlesnirile pe care le cerem”¹⁹. Aceste afirmații au fost de fapt rudimentele a cel puțin două sarcini majore ce reveneau noii puteri instalate, în general acapararea puterii politice și, în special, anihilarea sentimentelor și manifestărilor naționaliste. În mod evident, nu întâmplător a fost numit ca șef al guvernului dr. Petru Groza, care deși nu era membru al Partidului Comunist, s-a dovedit a avea multe alte atuuri. Dintre acestea, în cazul viitorului Transilvaniei, Petru Groza a fost privit de cea mai mare parte a maghiarilor de stânga ca un prieten al lor, iar după moartea sa și retragerea armatelor sovietice (în 1958) se va aprecia mereu că viața maghiarilor este în continuă deteriorare²⁰.

Deși Uniunea Populară Maghiară nu a intrat în guvernul de coaliție al lui Petru Groza, strânsele legături cu PCR o îndreptățeau ca în numele comitetului ei executiv din Ardealul de Nord, prin persoana lui Edgár Balogh, să formuleze la 12 martie 1945 o serie de principii care să stea la baza colaborării dintre UPM și Uniunea Partidelor Democratice din România²¹. În primul rând, își reafirma scopul ei fundamental, acela de a lupta pentru asigurarea egalității în drepturi și a intereselor specifice poporului maghiar. În acest scop se solicita: asigurarea reprezentării în guvern; păstrarea autogovernărilor comunale, orășenești, districtuale și județene, înființate în mod democratic în Ardealul de Nord după eliberarea acestuia; în zonele unde populația maghiară depășește 50%, administrarea acestora să fie încredințată reprezentanților acestei etnii; recunoașterea limbii maghiare ca limbă oficială în Ardeal, alături de cea română; învățământ public în limba maternă, de la cel primar până la cel universitar; egalitatea în drepturi a bisericilor cu caracter maghiar (romano-catolică, reformată, unitariană și evanghelică maghiară independentă) cu Biserica Ortodoxă Română; păstrarea instituțiilor culturale maghiare și

¹⁷ Vezi Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Edit. All, 1996; Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 1997, p.35-51.

¹⁸ Vasile Luca era de origine maghiară (László Luka), din Secuime. Vezi „fișa” sa într-un document britanic publicat în Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p.390-391.

¹⁹ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.256.

²⁰ În acest volum, documentele 48 și 106.

²¹ *Arhiva Societății „Muzeul Ardelean”, fond Demeter János*, nepaginat, reprodus în vol. *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.62-65.

subvenționarea lor de către stat în aceeași măsură cu cele românești; libertatea de a utiliza fără restricții însemnele de culoare națională, portul tradițional și să-și intoneze imnul național ș.a. Totodată, declara că evreii a căror limbă maternă este maghiara și se consideră de naționalitate maghiară „sunt considerați părți inseparabile ale națiunii maghiare” și ca atare sunt îndreptățiți să beneficieze de solici-tările enunțate. Aceste deziderate, la care s-au mai adăugat și altele, cu un caracter particular, au fost prezentate de Teofil Vescan și în ședința Consiliului de Miniștri, ce s-a ținut la Cluj, la 13 martie.

De altfel, nu trebuie să ne imaginăm că adeziunea liderilor maghiari de stân-ga la politica PCR s-a făcut fără angajamente ferme din partea acestuia din urmă, în a proteja și respecta o serie de revendicări ale „minorității” maghiare²² – termen care din august 1945 va fi înlocuit cu sintagma „naționalitate con-locuitoare”. În cadrul acestor noi circumstanțe politice, comuniștii și social-democrații maghiari din Transilvania au trebuit să se adapteze din mers realităților vremii, fie intrând în rândurile Partidului Comunist Român, fie în re-cent creată Uniunea Populară Maghiară, transformată în scurtă vreme într-o anexă a PCR-ului, asemeni Comitetului Democratic Evreiesc, la fel cum puteau fi mem-bri în ambele organisme.

Formulând o serie de cereri și dobândind pentru conaționali un tratament egal cu al majoritarilor, UPM dovedea pe de o parte că este profund atașat de maghiari-tate²³, iar pe de alta dădea asigurări noului guvern instaurat la 6 martie că această grupare politică este un aliat ferm al său. Iar acest ultim aspect și-a dovedit efi-cacitatea în urma alegerilor din 19 noiembrie 1946, când UPM a participat pe liste separate, atrăgând voturile tuturor maghiarilor (8,6% din total), chiar și a celor cu sentimente antiromânești sau cu orientări de dreapta și de centru. Rezultatele scrutinului au avut un rol major în consolidarea poziției Uniunii vizavi de forțele politice aflate la guvernare, iar buna conclurare cu Uniunea Partidelor Democratice (UPD) a întărit și poziția liderilor maghiari de stânga, apropiați de PCR, care au ajuns repede la șefia tuturor filialelor ardelene, iar președintele Uniunii, Sándor Kacsó, precum și alți membri au ajuns deputați în Marea Adunare Națională. Această strategie a adus beneficii atât UPM, cât și PCR, cel dintâi fiind inclus în UPD, în februarie 1947, cel de-al doilea asigurându-și poziția de lider în guvern, dând totodată semnale ferme – pe plan intern și extern – că este preocupat să rezolve democratic raporturile dintre majoritate și minoritate, dar și că nu mai este dispus să tolereze manifestările șoviniste și iredentiste. Indiferent de etnie, tot ceea ce se dovedea rămășiță a vechilor regimuri politice românești sau maghiare, imposibil de „recuperat”, era inclus în categoria „dușmanilor de clasă” și suporta rigurile aspre ale legilor elaborate în acest sens.

Astfel, treptat, PCR va căpăta tot mai multă influență și pârgii de control în cadrul Uniunii Populare Maghiare, a cărei atitudine inițială nu a fost de servitute dusă la extrem, ci de compromis. Abia după proclamarea Republicii Populare Române, UPM este vizibil coordonat de comuniști, trecând la înlăturarea „ele-

---

²² Vezi și Rezoluția Congresului UPM din 28-29 iunie 1946, în vol. *România. Viața politică în documente. 1946*, coord. Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1996, p.269-276.

²³ Vezi în acest sens, cu multe detalii și observații interesante, studiul lui Lönhárt Tamás, *Uniunea Populară Maghiară și chestiunea Transilvaniei (1944-1947)*, în vol. *România și relațiile internaționale în secolul XX. În Onoarea profesorului universitar doctor Vasile Vesa la împlinirea vârstei de 60 de ani*, ed. Liviu Țărău, Virgiliu Țărău, Cluj, 2000, p.117-139.

mentelor burgheze și chiabure” din conducerile locale, care au reușit „să infiltreze elemente noi, mai ales preoți catolici, care au mers tot timpul cu reacțiunea”. De altfel, totul se hotăra la nivelul Secretariatului CC al PCR, iar în cadrul unei ședințe a acestuia, din 6 decembrie 1948, Vasile Luca pleda cât se poate de convingător inclusiv pentru un sprijin material substanțial alocat „fidelilor” UPM-iști, care „joacă un rol destul de important, că spărgând unitatea absolută a maghiarilor, pe baza luptei de clasă, ne vor ajuta în problema țărănească (...) și în lupta contra influenței popilor catolici”²⁴.

S-a vehiculat mult afirmația conform căreia cei care au adus aici comunismul ar fi fost în principal evreii și maghiarii, evident, fără a avea încă la dispoziție temeinice analize pe această temă²⁵. Deși pare puțin cam desuetă și istorică corelarea apartenenței etnice cu ideologia comunistă, nu se poate nega însă faptul că pentru Ungaria chiar se poate vorbi de o anume tradiție în acest sens încă de la revoluția din 1919, la care mulți participanți erau originari din Transilvania – nu dintre lideri –, unde s-au reîntors și și-au continuat viața până prin anii ‘70. La fel cum tot maghiar a fost unul din profunzii gânditori marxiști ai secolului XX, György Lukács. Mai mult, o cohortă întregă de comuniști din perioada interbelică, proscrisi de regimul horthyst, și-au găsit adăpost până prin 1945 în Uniunea Sovietică. În ceea ce-i privește pe evrei, este un fapt îndeobște admis că, în general, mulți din ei au fost seduși de-a lungul timpului de doctrina socialistă, singura care le promitea sfârșitul injustiției și al antisemitismului. În plus, simpatia lor față de Uniunea Sovietică se datora și faptului că aceasta se dovedise singura capabilă să se opună exceselor naziste declanșate încă din a doua jumătate a anilor ‘30, de distrugere a evreilor. De aceea, în anii războiului, înaintarea Armatei Roșii spre centrul Europei a fost privită ca soluția salvatoare, de ultim moment, a tuturor evreilor din lagărele unde fuseseră deportați, iar prezența ei aici a fost considerată – pentru început – drept garantul estompării exceselor antisemite ale autohtonilor. Dacă până la finele războiului, raporturile politice sau simbolice între partenerii sociali se defineau prin apartenența etnică și religioasă, existau de acum șansele ca noua ideologie adusă de la răsărit să elimine cu totul acești factori de discriminare, în profitul impunerii altora, egalitariști.

Imediat după 23 august 1944 au revenit atât în România, cât și în Ungaria o cohortă de foști refugiați la Moscova, activiști ai Cominternului. Bine pregătiți ideologic și stăpânind complexul arsenal de mijloace în „cucerirea puterii politice”, aceștia erau mai puțin dominați de obsesia apartenenței etnice (cea religioasă fiind cu totul exclusă de ateismul agresiv promovat în URSS), cât mai ales de obediența față de Uniunea Sovietică. Însărcinați să revină în teritoriile de unde plecaseră, pentru ei era mai puțin important dacă se numeau – în România – Ana Pauker, Iosif Chișinevski (Roitman), Leonte Răutu (Lev Oigenstein), Nicolae Goldberger, Liuba Chișinevski, Valter Roman, Gizela Vas, Gaston Marin, Gh. Stoica (Moscu Kohn),

---

²⁴ *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, I, 1948, București, Arhivele Naționale ale României, 2002, p.396. De altfel, salariile activiștilor UPM erau mult mai mari decât la celelalte organizații așa-zise „de masă”.

²⁵ În fapt, este opera unor diletanți, dar cu scopuri precise, de a disculpa ororile celei mai teribile instituții comuniste, Securitatea, precum cartea gen. (r) Neagu Cosma, *Securitatea, poliția politică, dosare, informatori*, București, Edit. Globus, 1998, p.14-21. Contra unei astfel de opinii vezi, cu argumente de nezdrcinat: Andrei Roth, *Naționalism sau democratism?* Târgu Mureș, Pro Europa, 1999.

Sorin Toma, Mihail Roșianu, Nicolae Schwartz, Silviu Brucan etc, sau – în Ungaria – Mátyás Rákosi, László Rajk, Erzsébet Andics, Andor Berei, József Szigeti, József Révai, László Réti, Aladár Mód, Dezső Nemes, Ernő Czóbel etc. Aproape în totalitate, aceștia și-au ignorat cu totul apartenența la comunitatea lor confesională, identificându-se cu interesele „clasei muncitoare”, indiferent de originea etnică, mulți din ei ocupând poziții importante îndeosebi în aparatul de propagandă al partidului și organele lui de presă²⁶.

În cazul maghiarofonilor din Transilvania exista chiar un plus de specificitate, prin dificila disociere la prima vedere a maghiarilor și evreilor. Încă din a doua jumătate a secolului XIX, în vechea Ungarie (foarte vizibil și în Transilvania), grupul confesional cel mai deschis spre asimilare a fost cel evreiesc, încurajat în mod evident de cercurile elitei nobile libérale maghiare care vedea în acest proces o chestiune de interes național: formarea unei pături care să îndeplinească funcțiile burgheziei naționale și în același timp să corecteze cât mai bine echilibrul național în favoarea maghiarimii. O asemenea mișcare asimilaționistă a atins o intensitate deosebită, în cadrul unui proces foarte complex, dar care a dus la maghiarizarea evreilor din acest spațiu, în ce privește limba și cultura, într-un interval de numai două generații, conferindu-le totodată o puternică conștiință națională maghiară și determinându-i la o loialitate puternică față de stat²⁷.

În plus, în perioada interbelică, comunitatea maghiară din Transilvania a beneficiat de o semnificativă cohortă de oameni de cultură care au meditat asupra noilor condiții în care se desfășura viața maghiarimii de aici, încercând să se particularizeze și să se autodefinească distinct atât de cultura țării „mamă” (Ungaria), cât și de cea din România, prin promovarea transilvanismului. Totodată, aici au activat și o serie de intelectuali marxști, mulți înregimentați în amintitul MADOSZ, din care un lot semnificativ și-a continuat activitatea – nu fără vicisitudini – și după război, constituind în acest context nucleul maghiar al noului aparat ideologic marxist-leninist. Din aceștia, majoritatea au devenit profesori universitari, predând discipline social-politice, de la filosofia marxistă până la domenii conexe, precum socialism științific, economie politică, istorie, chiar filosofie propriu-zisă, prelucrând și gestionând în plan ideologic teoria socialismului și comunismului. În cadrul acestei cohorte s-au afirmat Hillel Kohn, Lajos Jordáky, János Demeter, Gábor Gaál, Gyula Csehi, Edgár Balogh, Ernő Gáll – pentru a enumera doar pe cei mai semnificativi. Ca orice regim totalitar, comunismul a căutat și în România să se legitimeze și să domine recurgând la noțiuni capabile să treacă drept universale, valabile pentru toți. Or, pentru acest lucru, a făcut apel la toate spiritele cu o bună pregătire teoretică – în sens marxist –, indiferent de etnie sau confesiune. Și parcă prin hazard, cei mai buni s-au dovedit a fi ne-românii, cazul cel mai longeviv în aparatul de propagandă de la noi fiind ilustrat de Leonte Răutu.

În acest context, afirmația că instaurarea comunismului în România ar fi opera unor minoritari sau alogeni, îndeosebi evrei și maghiari, majoritarii neavând altceva de făcut decât să accepte fatalmente și fără reacție semnificativă noile realități,

---

²⁶ Pentru evreii din Ungaria vezi excelenta analiză a lui Victor Karady, *Túlélők és újrakezdők. Fejezetek a magyar zsidóság szociológiájából 1945 után*, Budapest, Múlt és Jövő Kiadó, 2002.

²⁷ Vezi în acest sens lucrările lui Victor Karady: *Zsidóság, modernizáció, polgárosodás*, Budapest, Cserépfalvi Kiadása, 1997; *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945). Történeti-szociológiai tanulmányok*, Budapest, Replika Kör, 2000; *Önazonosítás, sorsválasztás. A zsidó csoportazonosság történelmi alakváltozásai Magyarországon*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.

trebuie sensibil revizuită și supusă unor minuțioase anchete socio-istorice²⁸. În fapt, istoriografia ultimului deceniu vine să contureze tot mai exact mecanismele care au dus la cuplarea României, și nu numai, la noul ideal societal, fără a se putea dovedi concret că vreuna din populațiile minoritare ar fi la originea acestui fapt. Istoria mișcării comuniste europene și-a dezvăluit deja suficient mecanismele expansiunii și formării cadrelor, a „ilegaliștilor”, cu racordările indubitabile la „școala” moscovită, unde principiul internaționalismului a fost repede însușit de exponenții celor mai diverse etnii. Pe de altă parte, a invoca faptul că în spațiul intracarpatic, în anii 1945-1947, membrii partidului comunist și ai celui social-democrat erau în majoritate ne-români, acest fapt e o chestiune ce rămâne a fi analizată în primul rând empiric, iar pe de altă parte trebuie asociată și cu realitățile demografice ale regiunii.

Cert este faptul că în mai 1946, de pildă, în Biroul Politic al PCR, l-am putea găsi – doar la rigoare – pe Vasile Luca. În rest, activiști precum János Demeter, Lajos Jordáky, Béla Csákány, Lajos Mezei, Gyárfás Kurkó, Edgár Balogh, Gábor Gaál ș.a. erau doar lideri locali și reprezentanți ai Uniunii Populare Maghiare, fără a deține efectiv vreo pârgie de putere în partidul comunist. Abia după această dată vor apărea în organul de conducere al PCR Alexandru Moghioroș²⁹ și Ignác Szilágyi, cel din urmă schimbându-și numele în Leontin Sălăjan și ajungând ulterior într-o funcție ministerială: ministrul Forțelor Armate. De altfel, un material cu evidența membrilor PCR, întocmit la Moscova, înregistra la 1 iunie 1947 un număr de 703.000 comuniști, repartizați astfel din punct de vedere etnic: 79,59% români, 12,35% maghiari, 4,16% evrei, 3,9% alții³⁰. Excepțiile par a fi în primul rând o chestiune de demografie, dar care – superficial – transformă realități de nivel local în aprecieri cu caracter general. La Cluj, de pildă, procesul verbal al Conferinței Regionale Cluj a PCR, din 4 mai 1945, oferă informații asupra evoluției numerice a membrilor de partid, arătând că la nivelul orașului de reședință, în octombrie 1944, erau doar 4 membri, în ianuarie 1945 erau 300, iar la 1 mai același an erau 2400, din care numai 5% erau români³¹. Și, pentru a oferi totuși un element de comparație peste un deceniu, sub aspectul reprezentativității etnice, printre documentele pregătitoare ale Conferinței Regionale PCR Cluj din 2-3 octombrie 1954 figurează faptul că din 8422 deputați aleși în Sfaturile Populare, 6859 erau români, 1470 maghiari, 55 evrei, 5 germani și 30 alte naționalități³².

---

²⁸ În ceea ce privește evreii, contra unei astfel de opinii vezi: Andrei Roth, *Cine „a adus” comunismul în România? Supraprocentualitatea evreilor în partidul comunist și în organele puterii după 1944 – și în alte domenii*, în „Altera”, I, 1995, nr. 2, p.136-146 (și volumul său *Naționalism sau democratism?* Târgu Mureș, Pro Europa, 1999); Liviu Țărău, *Instaurarea comunismului în România și evreii*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, XXXV, 1996, p.289-302; Hary Kuller, *Un slogan care poluează istoria sau confruntarea cu istoria unui slogan: evreii și comunismul în anii 1944-1950*, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România”, București, nr. 4-5/2000, p.15-37; *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*, ed. Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Cluj, Edit. CRDE, 2003, p.22-33.

²⁹ Cooptat în Secretariatul CC în iulie 1948, iar în 1950 primind gradul de general-maior și încredințându-i-se funcția de ministru adjunct și șef al Direcției Superioare Politice a Armatei.

³⁰ Cf. Gh. Buzatu, *Români în arhivele Kremlinului*, București, Edit. Univers Enciclopedic, 1996, p.159.

³¹ *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 1, dos.1/1945, f.24. Vezi și Virgiliu Țărău, *Considerații asupra dinamicii interne a Partidului Comunist Român în anii 1944-1947. Studiu de caz. Județul Cluj*, în „Anuarul Institutului de istorie”, Cluj, XXXV, 1996, p.316-339.

³² *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 13, dos. 11/1954, f.85.

În epocă însă, se căuta estomparea oricărei diferențieri pe criterii etnice, nu fără înțelegere în ceea ce privește faptele trecutului, dar prin inocularea inter-naționalismului ca ideologie dominantă. Nicolae Goldberger, instructor al CC al PCR pentru Ardealul de Nord, afirma cu ocazia mai sus menționatei Conferințe de la Cluj din mai 1945 următoarele: „Știm bine că masele maghiare au suferit timp de 20 de ani, iar masele românești în acești din urmă patru ani. Aceste suferințe desigur au produs în aceste mase de diferite naționalități nu numai dezvoltarea simțului național al fiecăruia, ci și un șovinism accentuat”. Dar, continua el, „un comunist nu poate deveni nici reprezentantul ungarilor, nici reprezentantul românilor. Unitatea partidului nostru este puterea noastră, este forța noastră”³³.

Pe de altă parte, nu trebuie să se creadă că liderii de partid români nu au făcut nimic pentru a stopa eventuala ascensiune în posturile cheie de partid și de stat a celor care-și afixau apartenența etnică. Dimpotrivă, sub motivația de a nu relansa sentimentele naționaliste ale românilor, au impus mereu o dozare acceptabilă a minoritarilor deținători de pârghii ale „puterii” în diversele branșe, deși sintagma *numerus clausus* era deja proscrisă. Iar afirmația nu este fără acoperire, de vreme ce nenumărate rapoarte ale diferitelor organe de urmărire sau servicii de cadre identifică persoanele încă pe baza apartenenței etnice și profesionale. Chiar și compoziția internă a aparatului de represiune indică evidente dozaaje în conformitate cu structura etnică a populației la nivelul întregii țări. Un raport referitor la personalul Securității, din 11 februarie 1949, arată faptul că maghiarii reprezentau 6% din angajații acestei instituții, în vreme ce românii constituiau 83%, iar evreii 10%. În cadrul Direcției Generale se aflau doar 7 etnici maghiari (alături de 890 români și 127 evrei), iar la Direcțiile Regionale de Securitate erau 205 maghiari (alături de 1781 români și 192 evrei)³⁴. La 1 mai 1956, dintr-un total de 12.865 angajați ai Securității (ofițeri, subofițeri și civili), maghiarii reprezentau 7,71% în vreme ce românii erau în proporție de 89,22%³⁵ ș.a.m.d. Așadar, a pune în sarcina diversilor minoritari întreg cortegiul de orori săvârșite de această instituție este un fapt nu doar simplificator, ci chiar eronat, menit în fapt să protejeze imaginea securistului de etnie română, care n-ar fi avut nimic de a face cu teroarea dezlănțuită în acei ani.

Cu alte cuvinte, o parte a maghiarimii a fost un aliat util al noului regim ce urma să se instaleze definitiv la putere, rol pe care l-a jucat în egală măsură și o parte a comunității evreiești. Însă doar atât: aliați, și nicicum elementele principale ale instaurării comunismului. Elita comunistă se recruta după alte reguli, care în principiu excludea etnicitatea: adeziunea la valorile comuniste, supunerea față de noii lideri, existența unui capital politic de ilegalist comunist (acumulat prin militanșismul sub vechiul regim, ori prin etichetarea de „victimă a fascismului”) sau susținător (simpatizant) al acestora etc. Asta nu a exclus totuși sensibilitatea și prudența liderilor români față de etnicii maghiari, sensibilitate ce s-a accentuat de-a lungul timpului, odată cu vocile tot mai îndrăznețe din Ungaria, care reactivau mai vechile teme istoriografice în ceea ce privește apartenența Transilvaniei.

În aceste condiții, asistăm în epocă la un plus de interes al mai multor maghiari pentru integrare în societatea românească sau – în proporții reduse – chiar pentru

---

³³ *Ibidem*, f.21.

³⁴ Cristian Trancotă, *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, București, Edit. Ion Cristoiu, 1999, p.337.

³⁵ Florian Banu, *Profilul angajatului Securității în anii '50*, în vol. *Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă*, coord. Gh. Onișoru, București, CNSAS, 2001, p.83.

asimilare, fie prin căsătorii mixte, fie prin schimbarea sau românizarea numelui, de multe ori acest din urmă aspect fiind un act de conformism, o adeziune formală, adoptat de majoritatea celor interesați să acceadă la comanda diverselor pârgii de putere sau să ocupe posturi rezervate până atunci doar elementului etnic dominant (de exemplu, în armată), iar numele nu trebuia să le trădeze și apartenența la o etnie ne-românească.

Deși din punct de vedere politic s-a considerat încă de la finele anului 1950 că Uniunea Populară Maghiară își încheiase menirea, aproape toți membrii ei fiind și membri ai Partidului Comunist Român, iar „conviețuirea pașnică” între majoritari și „naționalitățile conlocuitoare” fiind deja asigurată, s-a mai păstrat pentru scurtă vreme aparența unei structuri proprii. În urma discuțiilor inițiate în aprilie 1951 la nivelul Secretariatului CC al PCR, de transformare a UPM într-un Comitet Democratic Maghiar³⁶, s-a apreciat totuși utilitatea Uniunii, „problema națională” fiind încă activă în cadrul minorității maghiare, îndeosebi a celei din mediul rural, aflată sub influența bisericilor catolică și reformată. În plus, acțiunea forțată de cooperativizare a agriculturii avea încă nevoie de activiștii UPM-ului, pentru a mai atenua din tensiunile inerente, transformându-i într-un tampon între inițiatorii de sus și masele nemulțumite de la sate. Exista așadar temerea că prin desființarea UPM-ului vor exista reacții în rândurile populației maghiare, care s-ar fi simțit lezată și amenințată prin pierderea unui organism reprezentativ, iar pe de altă parte, PCR nu ar mai fi dorit perpetuarea unui organism specific maghiar, ci crearea altuia nou, care să reprezinte mai multe grupuri etnice.

De altfel, problema desființării diverselor organizații ale minorităților era pe „agenda de lucru” a PCR-ului, care considera că a trecut vremea individualizărilor pe criterii etnice, că este timpul de a trece la o politică națională proprie. Trebuia astfel să dispară din nomenclator Uniunea Populară Maghiară, Comitetul Democratic Evreiesc, Comitetul Antifascist German și Frontul Plugarilor, care nu mai cadrau cu noile realități, totodată reducându-se substanțial și schema cu activul politic, tehnic și administrativ al acestora, care avea în primăvara lui 1951 un număr total de 2139 angajați.

Ceea ce părea încă prematur în 1951 s-a realizat în martie 1953, Comitetul Central al Uniunii Populare Maghiare – sub președinția lui Lajos Juhász – hotărând autodizolvarea, pornindu-se de la constatarea că în „Republica Populară Română nu mai există asuprire națională, fiecare naționalitate are drepturi egale, din această cauză nu mai este necesară nici existența unei organizații naționale care să lupte pentru drepturile națiunii respective”³⁷. Deja, sub aspectul reprezentării, etnicii maghiari aveau 41 deputați în Marea Adunare Națională, mai multe personalități fuseseră cooptate în conducerea superioară de partid și de stat, diversele instituții administrative, politice, economice și culturale din teritoriu aveau de asemenea funcționari din această minoritate, iar în plus, prin Constituția din 27 septembrie 1952, fusese creată și o Regiune Autonomă Maghiară.

Cu toate acestea, prin hotărârea Biroului Politic al CC al PCR din 17 ianuarie 1956 a fost creată o Comisie de partid pentru problemele naționalităților, ale cărei atribuții au fost stabilite la 23 ianuarie și vizau „studiul” problemelor economice, politice, culturale și sociale ale tuturor minorităților, propunea proiecte de hotărâri

³⁶ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.698-707.

³⁷ Cf. *Ibidem*, p.731 (stenograma ședinței din 19 februarie 1953 a conducerii UPM).

și supraveghea aplicarea acestora. O atenție deosebită trebuia să acorde comisia intelectualilor, care s-au dovedit adeseori promotori ai „naționalismului burghez” și „șovinismului”, luându-se totodată măsuri pentru combaterea unor atitudini³⁸. Activitatea acestei Comisii a fost mai mult simbolică, întrunindu-se doar de câteva ori, motiv pentru care va fi înlocuită la 18 septembrie 1959 cu un alt organism, care trebuia să examineze periodic problemele minorităților, organism condus de Nicolae Ceaușescu, secretar al CC, și Leonte Răutu, șeful Direcției de Propagandă și Cultură al CC.

Măsuri de profilaxie anticomunistă

Așa cum s-a întâmplat pretutindeni în lumea totalitară ce se năștea, alături de puterea comunistă s-a dezvoltat în mod necesar și rezistența față de ea. De mai bine de un deceniu s-a vorbit și s-a scris despre o mișcare de rezistență românească anticomunistă, însă prea puțin a fost abordată confruntarea puterii nou instalată cu diversele facțiuni ale maghiarilor, nu mai puțin organizate, ci dimpotrivă. De altfel, dacă aceste grupuri de rezistență nu ar fi existat, guvernării trebuia să le inventeze, pentru că aveau nevoie de un adversar, ca strategie de acaparare a puterii, în care se confruntau nu doar clase sociale și ideologii, ci și etnicii majoritari cu cei minoritari, iar pentru a-și dovedi eficacitatea și a-și crea propria identitate, comuniștii aveau nevoie să iasă biruitori³⁹.

În cazul maghiarilor din România, problema rezistenței era mult mai complexă, ea asociindu-se adeseori nu doar cu adversitățile ideologice, ci în plus căpătând încărcătură națională și chiar de apartenență statală. Nu era ușor pentru o populație care vreme îndelungată fusese racordată la mecanismele guvernamentale – politice, economice și culturale – vienezee, apoi la cele de la Budapesta, care-și hrănise rapidă și eficienta modernizare din sursele unei istorii naționale ce avea alți eroi și alte atribute simbolice, să se afle din nou sub autoritatea guvernanților de la București, a căror politică naționalistă fusese bine resimțită în anii interbelici.

Pe de altă parte, nici realitățile de după 1944 nu păreau încurajatoare, prezența armatelor sovietice sugerând – pentru cei ce erau conștienți – cam care ar putea fi viitorul Europei centrale și de sud-est. În acest context, mișcarea de opoziție/rezistență maghiară capătă conotații complexe și antrenează nu doar acțiuni coerent pregătite și eficiente, ci și manifestări adeseori spontane, solitare, implicând oameni care în fond erau gata de compromisuri, dar care s-au lăsat luați de valul conflictualității, al demnității, al principiilor real democratice etc, fiind stimulați de susținerea – măcar morală – a „patriei mamă” (Ungaria) sau a statelor vest-europene.

Deși în sine, mișcarea de rezistență sesizabilă la populația de etnie maghiară comportă mai multe fațete și nuanțări, încă nedesluite de analiștii fenomenului, câteva aspecte – mai mult cu valoare de sugestie – se cuvin a fi reliefate, pentru a da măsura complexității unui asemenea subiect.

Așa cum s-a arătat deja, aproape întreaga populație maghiară din Transilvania fusese atât în anii interbelici, cât și după 1944 suspectată de lipsă de atașament față de statul român, fie ei chiar comuniști sau social-democrați, ca să nu mai vor-

---

³⁸ *Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie, dos. 40/1956, f.71-72 (în acest volum doc. 1).*

³⁹ Din perspectivă psihologică, pentru România, vezi Iréna Talaban, *Terreur communiste et résistance culturelle. Les arracheurs de masques*, Paris, PUF, 1999.

bim de ceilalți, apreciați ca „iredentiști”, „naționaliști”, „șoviniști” etc, în plus – specific anilor de instaurare a comunismului – adăugându-se etichetări de „reacționari”, „burghezi”, „spioni”, „conspiratori” ș.a., cu toții fiind încadrați de organele de urmărire sub genericul de „Mișcarea maghiară de rezistență”.

În fapt, orice acțiune, fiecare gest sau expresie a acestora era supusă mai puțin analizei contextuale, cât mai ales unor aprecieri duse la extrema suspiciunii. Comunitățile mai mici sau mai mari ale maghiarilor au fost subiectul unei migăloase supravegheri polițieneste și a organelor de Securitate, înregistrându-se fiecare vorbă cu eventuale conotații naționalist-șoviniste sau iredentiste, scoțindu-se prin case după drapele sau steme ungurești, după hărți, fotografii sau cărți cu conținut „destabilizator”, interpretându-se predicile preoților, urmărind îmbrăcămintea oamenilor (dacă nu cumva au asociat culorile naționale maghiare) etc, etc.

Cum de la sine se înțelege, în această activitate de supraveghere și de reprimare, puterea comunistă a asociat cu profit chiar reprezentanți ai maghiarilor, cunoscători ai limbii, dar și ai diverselor forme de manifestare națională. Iar mulți din ei și-au făcut exemplar „datoria”. La întâmplare ales, cazul unui locotenent cu funcția de anchetator în Regiunea Autonomă Maghiară – de etnie maghiară și lăcătuș ca profesie de bază – este revelator. Angajat în Securitate în 1952, la 22 ani, tânărul ofițer „și-a însușit specificul muncii de Securitate, a reușit să facă procese-verbale de bună calitate, iar în anchetă, dacă este necesar, lucrează și peste program, cu dorința de a scoate din bandă cât mai multe; astfel au fost deferite o serie de elemente dușmănoase anchetate de el Tribunalului Militar care, în majoritatea cazurilor, au fost condamnați la câțiva ani de închisoare”⁴⁰. Sigur că ar mai putea fi invocate și alte cazuri, din care vom menționa în plus, cu titlu de exemplu, pe: László Ady, ajuns până la gradul de general de Securitate, între 1953-1960 fiind și adjuncțul ministrului de Interne; Ambrus Kálmán, locotenent-colonel, comandantul Securității din Timișoara încă de la înființare, cunoscut pentru atrocitățile din perioada colectivizării; Ferenc Butyka, originar din Cluj, de profesie lăcătuș, dar ajuns până în funcția de șef al Direcției de anchete penale din Securitate; Ludovic Weiss, locotenent colonel, fostul șef al Securității din Satu Mare între 1946-1953, care personal a împușcat în 1949 patru țărani din Odoreu, din care trei de etnie maghiară, ajuns ulterior anchetator al lotului Pătrășcanu; Sándor Sztármány, locțiitorul politic de la închisoarea din Sighetul Marmației între 1950-1955; Zoltán Szabó, comandantul închisorii din Aiud și apoi al lagărului de la minele de plumb din Baia Sprie; Adalbert Stern, comandantul adjunct al regionalei de Securitate din Baia Mare prin anii 1950; Mihály Weiss, devenit Patriciu, colonel, șeful Securității din Cluj, în excelente relații cu Teohari Georgescu și Valter Roman (foști camarazi în Spania), de tristă amintire pentru ferocitatea sa; Ernő Bihari, căpitan la Securitatea din Târgu Mureș, anchetator al multor „iredentiști” din zonă; Pius Kovács, maior la Securitatea din Turda, ajuns până la gradul de general; Károly Kopács, comandantul închisorii de femei din Miercurea Ciuc; József Kalausek, colonel, șeful Securității din Brașov din 1948; Béla Király, căpitan la Securitatea din Cluj, anchetatorul intelectualilor care s-au solidarizat cu revoluția ungară din 1956, „specialist” în aranjarea „fugii

---

⁴⁰ Cf. Florian Banu, *Profilul angajatului Securității în anii '50*, în vol. *Totalitarism și rezistență, teroare și reprimare în România comunistă*, coord. Gh. Onișoru, București, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, 2001, p.87-88.

de sub escortă”; László Kis, colonel la Securitatea din Oradea, avansat general și numit șeful direcției de Filaj al Direcției Generale de Securitate din București; Zoltán Kling, maior de Securitate, care a condus operațiunile de lichidare a luptătorilor din Munții Banatului; István Koller, locotenent-colonel de Securitate, în 1952 fiind unul din cei patru directori din Direcția Lagăre și Colonii de Muncă⁴¹; István Elekes, șeful Securității din Sighet, decorat în 1998 cu Crucea comemorativă a celui de-al doilea război mondial; Lajos Cseller, comandantul Securității din Bihor, Maramureș și Arad, o vreme director în Direcția Penitenciarelor; László Bárotfi, procuror-șef la Târgu Mureș, care a trimis mai multe persoane la moarte pentru presupuse „crime” de sabotaj ș.a.

În afara incriminărilor aduse de regulă oricărui opozant al regimului comunist, multora din etnicii maghiari ajunși în ancheta organelor de presiune li se aduceau acuzații de genul: „întreținerea unei intense propagande iredentiste”, incitarea la acțiuni de dezordine și distrugerii, membru în diverse organizații naționaliste, răspândirea de zvonuri false care să genereze ostilitate contra statului român, „sabotarea” colaborării și apropierii româno-maghiare etc. Totodată, asemenea legionarilor români sau a celor considerați a fi avut legături cu vechile partide politice ori cu regimul antonescian, au fost urmăriți și chiar arestați foștii membri maghiari ai unor formațiuni precum „Turáni Vadászok” (Vânătorii Turanici), „Wesselényi”, „Nyilas Keresztesek” (Crucile cu Săgeți), „Rongyos Gárda” (Garda Zdrențăroșilor) ori „Tízes Szervezet” (Gărzile de Zece), ai partidelor lui Szálasi și Imrédy etc. Până și tinerii liceeni care purtau uniforme „Levente” (poate singurele veștiminte ce le aveau) sau șepcile „Bocskai”⁴² puteau avea aceeași soartă.

Orice încercare de a se crea o nouă organizație în afara controlului statului sau PCR-ului era imediat anihilată iar inițiatorii aspru condamnați, așa cum s-au petrecut lucrurile de pildă în 1946 cu „Uniunea luptătorilor pentru libertățile maghiare”, ce era pe cale de constituire în județul Trei Scaune, sau cu „Frontul Unic de Rezistență Maghiară”, iar în 1947 cu gruparea „Partizanii Ardealului”, constituită în Maramureș sub conducerea lui Albert Sebestyén. La fel s-a întâmplat cu așa-zisa organizație teroristă „Mâna Neagră”, tot din Secuime, în fapt o naivă acțiune a unui țăran din Batoș de a răspândi câteva bilețele cu conținut anticomunist și antiromânesc, concepute mai mult pentru denigrarea unui conațional ce manifesta un atașament excesiv față de noile autorități. Sau Asociația „Sfântul Ștefan” ori „Apostolul Rugăciunii”, ambele din București, preocupate îndeosebi de propaganda anticomunistă.

Cum de la sine se înțelege, până prin anul 1948 aproape toate aceste manifestări erau puse în legătură cu activitatea „dușmănoasă” a autorităților de la Budapesta, ce alimentau financiar și întrețineau prin diverși oameni de legătură sentimentele antiromânești de aici. Nu întâmplător, frontiera cu Ungaria, asemeni celei cu Iugoslavia, a devenit una din cele mai bine păzite, serviciul militar grăniceresc fiind asigurat preponderent de tineri recrutați din zonele extracarpatice. În plus, serviciile românești de supraveghere apreciau atitudinile contra

---

⁴¹ Asupra acestuia, vezi în volumul de față documentul 38.

⁴² „Bocskai sapka” reproducea modelul lansat de István Bocskai (1604-1606), principele Transilvaniei, învingător împotriva habsburgilor și încoronat ca rege al Ungariei. În urma tratatului de la Viena din 23 iunie 1606, Rudolf II a recunoscut independența Transilvaniei. De aceea, purtarea acestei șepci era simbolul curajului și al libertății.

regimului drept „un fenomen caracteristic populației maghiare”, care acționa „în dauna ordinii statului democratic român”, iar statisticile păreau elocvente: 85-90% din maghiari erau adversari ai regimului, 50% puteau fi considerați „reacționari gata de luptă” și doar 10-15% erau persoane „în care se poate avea încredere”⁴³. În mod evident, multe din aceste manifestări creau temeri noilor autorități, mai ales pe plan local, unde răzvrătirile puteau prinde contur și extindere, ca în cazul acțiunii lui István Pilla⁴⁴ sau a frecvențelor refuzuri ale etnicilor maghiari de a-și satisface serviciul militar în armata română. La Oradea, descoperirea în 1946 a unei organizații intitulate „Păsările Sălbatice” a dus – de exemplu – la arestarea și condamnarea câtorva funcționari judecătorești, iar colportarea unor manifeste sau simpla aruncare de pietre în trenurile militare românești de către unii liceeni a fost imediat asociată cu organizația amintită, mai mulți tineri fiind pedepsiți exemplar ca pildă de descurajare pentru viitor. În fapt, practica terorii staliniste se întemeia și pe așa-zisul efect al „dominoului”, declanșarea unei anchete atrăgând noi și noi inculpați, scoaterea la iveală a noi și noi acțiuni antistatale etc.

Semnarea tratatului de pace de la Paris, înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române au constituit tot atâtea momente de consolidare a puterii comuniste, represiunea devenind una din metodele cele mai eficiente de guvernare, care au impus auto-disciplinarea, dedublarea gândirii și acțiunii, adeziunea reală sau pro forma la ideologia comunistă, Securitatea și aparatul de partid – prin secția de cadre – gestionând biografiile mai mult sau mai puțin reale. O serie de legi au venit să întărească regimul comunist instalat, legi care au afectat nu doar pe majoritari, ci societatea în ansamblul ei.

În mod evident, valorile de naționalizări au șubrezit fundamentul comunitatea maghiară din România – și nu numai – atât din punct de vedere economic, cât mai ales social și cultural, trecându-se în patrimoniul statului toate bunurile create de-a lungul vremii sub forma imobilelor de valoare istorică, colecții private, muzee etc. Mai mult, în 1948, în baza unor dispoziții privind asociațiile (persoane juridice fără scop lucrativ) susceptibile că adăpostesc „Mișcarea maghiară de rezistență”, Comisia de control și supraveghere de pe lângă Ministerul Justiției a început să dizolve majoritatea societăților culturale și economice ale minoritarilor, preluându-le totodată și averile. Cum nu întotdeauna se puteau aduce acuzații de conspirație, regimul recurgea la riguroase verificări ale acestor asociații, pentru învinuiri pe temeuri fiscale sau penale. S-au întocmit acte contravenționale la Legea timbrului, s-au făcut arestări pentru preținse încălcări ale legii devizelor etc.

În acest context, la suprafață, manifestările anticomuniste ori naționaliste au devenit tot mai sporadice, iar cele date în vileag au constituit încă momente bune de „spectacol” public, cu o scenografie atent pusă la punct, menită să înspăimânte și să anihileze orice tentație în această direcție. S-a ajuns atât de departe, încât chiar simple dispute între vecini de etnie diferită erau încadrate în prevederile legii 630/1945, ca „ură între naționalitățile conlocuitoare”, și sancționate cu ani buni de închisoare.

De altfel, delațiunea a devenit la ordinea zilei, șansa de a trăi în libertate, de a nu-și vedea copiii excluși din școli etc fiind condiționată de adeziunea la ide-

---

⁴³ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.413, 419.

⁴⁴ Pentru acest caz, vezi și *Cartea Albă a Securității, 23 august 1944-30 august 1948*, I, coord. Mihai Pelin, București, Serviciul Român de Informații, 1997, p.228-229.

ologia comunistă, de înregimentarea ca membru în PCR. Carnetul „roșu” a devenit un fel de pedigree ce presupunea obligații, dar și o sumă de avantaje. Dacă, de pildă, pentru etnicii români de rând șansa de a trece granițele spre apusul Europei era aproape nul, unii maghiari puteau face însă aceasta, profitând de rudele aflate în Ungaria, prilej cu care vedeau și alte formule de funcționare a unui stat comunist, în esență nu mult diferite de România, dar parcă altfel, nu cu atâta închistare ca aici. Totodată, cu cât puterea se consolida mai mult, cazurile instrumentate de organele Securității vor dobândi tot mai multă discreție, pentru că un regim ce cucerise puterea sprijinindu-se pe masele de muncitori și țărani nu mai putea avea prea mulți dușmani în interior, instigările venind din afară, adeseori pe calea undelor radio. Iar dacă pentru români „Europa Liberă” reprezenta principala sursă neoficială de racordare la democrațiile occidentale, etnicii maghiari mai aveau în plus opțiunea pentru unele posturi precum „Kossuth” ș.a.

Adeziunea la Partidul Comunist nu a însemnat însă și doza minimală de siguranță, după valuri de încorporări în masă urmând terifiante campanii de verificare și răsverificare. În urma Hotărârii Biroului Politic al CC al PCR din 21 noiembrie 1948, au fost create „comisiile de verificare” a membrilor de partid, funcționarea acestora fiind începutul unui cortegiu de „demascări” pentru reale sau imaginare vini ale multor activiști – numiți în epocă „oportuniști” –, acțiune soldată cu excluderi din partid, arestări sau deportări în colonii de muncă. De fapt, obsesia „dușmanului intern” nu va fi nicidecum abandonată, oferind pretexte valide pentru mobilizarea permanentă, vigilență, stricta supraveghere, îndepărtarea celor incomozi etc.

Destinul unor tovarăși de drum

Așa cum întregul trecut al Partidului Comunist a fost marcat de o activitate subterană, care a dezvoltat un cult nemaîntâlnit al conspirativității, dar și al suspiciunii, după acapararea puterii era firesc ca așa-numita disciplină de fier a partidului să se întemeieze tot pe suspiciunea uneltirii, chiar în cazul propriilor membri. De aici secretomania, obsesia dosarelor de cadre, a verificărilor și reverificărilor, instaurarea unui climat perpetuu de intrigi, mașinații, calomniile și răzbunări sângeroase. În acest context, suspiciunea nu avea nevoie de o altă legitime decât simpla ei afirmare și susținere de către organele represive, prin catalogarea indivizilor ca fiind de dreapta sau de stânga, revizionști, șoviniști, naționaliști etc. în funcție de oportunitățile momentului, sau acuzații precum: „instigare la crimă de trădare de patrie” și „trădare de patrie”, „crimă de sabotaj contrarevoluționar”, „uneltire contra ordinii sociale”, „diversiune” și „acte de teroare”, „participare la grupuri subversive” etc.

Nu au fost feriți de acțiunea unui asemenea mecanism nici „tovarășii de drum”, cu atât mai mult dacă erau de o altă origine etnică, asupra acestora din urmă proiectându-se nu numai angoasele și suspiciunile trecutului, dar și cele prezente, la care se adăugau imaginea „oportunistului”, a „dușmanului de clasă”. De altfel, periodic partidul avea nevoie de mici răfuiele interne, care să asigure nu doar impunerea superiorității unei anume grupări, ci și consolidarea acesteia. În plus, incapacitatea regimului politic comunist de a justifica într-o manieră logică diversele eșecuri a dus la inventarea unor astfel de uneltitori chiar printre mai vechii tovarăși de drum.

Așadar, ca beneficiari ai unei bune tradiții conspirative, testată și însușită ca pedagogie din spațiul sovietic încă din anii '30, comuniștii români au exercitat la noi un veritabil cult al conjurației, cult ce s-a bucurat, din nefericire, de un real impact asupra societății. Mitul conspirativității, ca orice mit de altfel, se organizează în succesiune, într-o prolifică dinamică de imagini ce se înlănțuiesc, se reproduc unele din altele, se cheamă reciproc, iar uneori chiar se confruntă⁴⁵. Ultima afirmație este validată de răfuielile din interiorul partidului comunist care au dus la eliminarea lui Ștefan Foriș în august 1944, arestarea și asasinarea lui Lucrețiu Pătrășcanu în 1954, debarcarea grupului Ana Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca, marginalizarea „grupului antipartinic fracționist” reprezentat de Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi în 1957, eliminarea mai multor vechi ilegaliști în 1956 și 1958 etc, toate implicând uneltiri abil instrumentate, pentru că în gândirea comuniștilor doar complotul putea dejuca complotul. Acuzațiile aduse lui Vasile Luca în 1952, de pildă, au fost atât de teribile și paradoxale încât acesta a leșinat la auzul lor: „subminarea economiei naționale”, „legături cu fosta Siguranță” ș.a., acuzații aduse tocmai lui, celui care contribuise major la anihilarea altor „dușmani de clasă” și la impunerea noii orânduiri.

Nu au rămas în afara suspiciunilor, a măsurilor de supraveghere și chiar de recludiune nici acei maghiari care încă din toamna lui 1944 au susținut politica PCR, s-au încadrat ca membri de partid, dar care – în anumite împrejurări – au făcut și „gafe”. Deși UPM s-a declarat încă de la început ca un susținător al intereselor PCR, majoritatea membrilor acesteia (treptat, mulți devenind și membri ai partidului comunist) s-au aflat mereu în atenția organelor de urmărire. Gyárfás Kurkó, artizanul transformării MADOSZ-ului în Uniunea Populară Maghiară, chiar și Lajos Csógör, rectorul Universității de medicină din Târgu Mureș, József Méliusz, ce deținuse importanța funcții în Ministerul Culturii, ori Dániel Antal, deputat în Marea Adunare Națională – cu toții își aveau propriile dosare de urmărire, unii dintre ei fiind de mai multe ori arestați între anii 1949-1958. La fel, nu au scăpat de acuzații conspiraționiste, de anchete și de închisoare nici Lajos Jordáky, István Lakatos, János Demeter, Edgár Balogh ș.a. – persoane care și-au dovedit atașamentul real față de ideile comuniste și care au deținut chiar importante pârghii de putere, slujind cu o anume perseverență acțiunea de „conviețuire pașnică” între români și maghiari. De cele mai multe ori, aceștia au fost victimele propriilor conaționali, pentru că puterea era tentantă, iar fricțiunile interne nu au lipsit nici în cadrul comunității maghiare.

Pentru a invoca câteva exemple, ne oprim asupra lui János Demeter, mereu aflat în vizorul serviciilor secrete românești, care deși colaborase strâns cu PCR, în 1950 a fost arestat și închis, apoi eliberat și reabilitat în 1956⁴⁶. De altfel, era unul din vechii membri ai partidului comunist, încă din perioada interbelică (redactor al ziarului „Falvak Népe”, organ al PC în ilegalitate), absolvent al facultății de drept din Cluj și doctor în științe juridice, unul din fondatorii revistei „Erdélyi Fialatok” (1930-1940). După război s-a dovedit a fi un lider de seamă al Uniunii Populare Maghiare, deputat în Marea Adunare Națională și profesor universitar. În același timp, era prezentat în diverse rapoarte informative ca lucrând „contra intereselor

---

⁴⁵ Vezi și Lucian Nastasă, *Conduita conspirativă sub regimul comunist*, în vol. *Miturile comunismului românesc*, sub direcția lui Lucian Boia, București, Edit. Nemira, 1998, p.198-204.

⁴⁶ A fost imediat reintegrat la Universitate, iar între 1969-1976 a fost președintele filialei clujene a Consiliului Muncitorilor de Naționalitate Maghiară.

românilor și a statului român, și în interesul revizionismului unghuresc”, „agent provocator de ură între popoarele conlocuitoare” etc⁴⁷. În plus, fratele său, Béla Demeter, ar fi fost spion în slujba Ungariei⁴⁸, ceea ce era deja o pată în imensul „dosar de cadre” al lui János Demeter. De altfel, atitudinea acestuia a fost asociată cu cea a lui Lajos Jordáky, militant social-democrat și comunist înainte și după 1944, de asemenea absolvent al Universității din Cluj și doctor în economie și științe sociale, devenit profesor la facultatea de istorie și cercetător la Institutul de istorie și arheologie din Cluj. Acesta, încă din primăvara lui 1946, a fost exclus din partid (iar Demeter a primit „vot de blam și avertisment”), întrucât „naționalismul” lui era „mai puternic decât convingerea lui comunistă” și, lucru mai grav, „și-a făcut popularitate foarte mare”, devenind „periculos în partid”⁴⁹. Dincolo de aceste eliptice caracterizări, de fapt ambii au fost suficient de tranșanți în relația cu conducerea superioară a PCR-ului și câțiva conaționali din UPM (Gyárfás Kurkó, Béla Csákány, Edgár Balogh, László Bányai, Gábor Gaál ș.a.) în rezolvarea diverselor chestiuni ce frământau comunitatea maghiarilor din România în privința conservării identității etnice, stoparea unor excese naționaliste românești în Transilvania, rezolvarea echitabilă a unor probleme legate de cetățenia maghiarilor, învățământul minoritar, bunuri patrimoniale etc.

De altfel, mai târziu, în mai 1955, s-a ținut chiar o ședință specială a Biroului Politic al PCR cu privire la revizuirea sentințelor pronunțate împotriva unor etnici maghiari, cum ar fi cazul așa-numitului grup János Demeter-Lajos Jordáky, subliniindu-se următoarele: „Părerea noastră fermă este că și arestarea, și procesul, și reținerea a fost o foarte serioasă greșeală, pentru că nu s-a dovedit nici o vină pentru ca ei să fie condamnați. Dacă au avut manifestări șovine, trebuiau combătute, însă ei nu sunt condamnați pentru manifestări șovine, ci pentru spionaj. Noi propunem să fie eliberați, să fie chemați la București la procurorul general, iar cineva de la Interne să vorbească cu ei, să-i încurajeze. Trebuie să educăm organele noastre în sensul să nu facă asemenea greșeli”. Documentul din care am citat pare să acorde circumstanțe atenuante rar întâlnite în ceea ce privește prezumtivele sentimente naționaliste ale celor menționați mai sus, pentru că – la un moment dat – Gheorghiu-Dej s-a exprimat astfel: „În ceea ce privește Ardealul de Nord, aceasta era o dorință a acestor cetățeni, ei fiind cetățeni maghiari. Aceasta este o problemă mult mai vastă, mai complexă. Nu poți să impui unor cetățeni maghiari – pentru că la ora aceea erau cetățeni maghiari, până la tratatul de pace – să dorească ca Ardealul de Nord să fie la România. El [Demeter János] a acționat ca un patriot maghiar, pentru Ungaria, și a acționat în conformitate cu sentimentele sale de patriot”, din această perspectivă considerând arestarea grupului amintit ca injustă. Iar Iosif Chișinevschi adăuga chiar faptul că „condamnarea acestui grup (...) la diferite pedepse nu are bază juridică, faptele nu sunt confirmate prin probe și că fiind trimiși în judecată pe baza cercetărilor organelor de Securitate, probele nu sunt juridice”⁵⁰.

⁴⁷ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.219-221.

⁴⁸ Câteva note ale lui Béla Demeter trimise Ministerului de Externe ungar, asupra situației din Transilvania în vara lui 1945, au fost publicate în vol. *Revízió vagy autonómia? Iratok a magyar-román kapcsolatok történetéről (1945-1947)*, ed. Gábor Vincze, Budapest, Teleki László Alapítvány, 1998, p.50-53, 55-59, 63-68, 92-115, 171-173 ș.a.

⁴⁹ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.274. Vezi și Gyula Dávid, *Erdélyi irodalom, világirodalom*, Csikszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2000, p.215-224.

⁵⁰ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.818.

Așadar, au existat o serie de precauții ideologice, iar rațiunile politice impuneau să nu transpară nici un sentiment antiminoritar, mai ales în discursul oficial, care de multe ori folosea însă exprimări contradictorii. Doar în ședințele interne ale Biroului Politic al PCR asemenea luări de atitudine se făceau cât se poate de transparent și fără aluzii, iar mărturiile documentare o dovedesc din plin. Însă dacă în cazul celor doi amintiți mai sus evoluția evenimentelor le-a fost favorabilă, fiind reîncadrați în învățământul universitar și figurând pe mai departe printre „ilegaliști” (cu toate beneficiile ce decurgeau din aceasta, inclusiv financiare), alții n-au avut parte de aceeași clemență, deși au fost condamnați la mulți ani de temniță tot pe baza dosarelor instrumentate de Securitate. Tot dintre vechii „tovarăși de drum” au fost cu totul excluși Gyárfás Kurkó și István Lakatos. Deși aceștia nu au fost propriu-zis înregimentați în PCR, în multe aspecte au susținut politica partidului, ultimul – alături de Géza Pászty – punând însă la cale în vara lui 1946 crearea la Cluj a unui Front Popular Democrat Maghiar, ca alternativă la UPM, fiind apreciat ca o organizație „care sub masca democrației caută să activeze pe linie antidemocratică”⁵¹. În consecință, István Lakatos, asemenea lui Gyárfás Kurkó, a fost condamnat la începutul anilor ‘50 la 25 ani muncă silnică, invocându-se faptul că fusese membru al Comitetului Maghiar din Partidul Social-Democrat și adept al „autonomismului” Transilvaniei, militând totodată pentru ideea continuării sistemului cooperatist ardelean, care se bucura de o bună tradiție în acest spațiu. Iar lui Kurkó – președinte al UPM până la finele lui 1947 – i s-a reproșat că a promovat o „politică neprincipială” în ceea ce privește „unitatea maghiară”⁵².

Cum de la sine se înțelege, nu este aici locul de a înregistra cu acribie toată suita de arestări și condamnări, ori marginalizări, a vechilor „tovarăși de drum” ai PCR. Trebuie subliniat însă că anii 1949-1950 au marcat arestarea și altor personalități de etnie maghiară, precum József Méliusz, fostul șef al Direcției Maghiare de Presă (1945) și secretar al Uniunii Scriitorilor Maghiari (1946-1947), ulterior numit director general al teatrelor maghiare din România (1947-1948), apoi director și regizor al Teatrului Maghiar de Stat din Cluj, care va fi condamnat la închisoare și eliberat abia în 1955. De altfel, „campania” de verificare a dosarelor de cadre din acești ani a constituit ocazia de fi identificați și excluși din partid – cu toată suita de consecințe – un număr impresionant și de etnici maghiari, îndeosebi pentru atitudinile avute în perioada 1940-1944.

Confesionalismul maghiar între rezistență și resemnare

Deși noua ideologie comunistă ce s-a instalat în România începând cu 1945 era de esență laică, guvernanții au manifestat o anumită doză de toleranță față de „bisericele istorice” care aveau controlul spiritual asupra indivizilor. În consecință, s-a recurs la o politică abil instrumentată de supraveghere și de cooptare, al cărei principal scop era de a le diminua cât mai mult influența, printr-o activă îndoctrinare ateistă. Crearea încă de la finele anului 1944 a Uniunii Preoților Democrați era un prim pas ce trebuia să ofere un plus de siguranță slujitorilor diverselor biserici, deși comitetul de inițiativă era alcătuit doar din ortodocși. Însă principiile proclamate, recunoașterea acestui organism de către Frontul Național Democrat și, implicit, de

---

⁵¹ *Ibidem*, p.545-548.

⁵² *Ibidem*, p.670.

către PCR, constituiau suficiente atuuri de colaborare, dar mai ales de subordonare. Iar atitudinea multora din preoții ortodocși poate fi în parte atribuită și temerilor – confirmate ulterior – de a nu fi trași la răspundere pentru mai vechile simpatii legionare, iar capii acestora (episcopii) aveau toate motivele să creadă zvonurile care circulau, că vor fi schimbați datorită colaborării cu fostele regimuri „reacționare”. De altfel, legislativ, Decretul nr. 996/1945 pentru purificarea administrațiilor publice⁵³ a stat la baza ulterioarelor epurări a numeroși preoți aparținând diverselor culte – chiar și numai pentru delict de opinie –, ceea ce a constituit un instrument eficace pentru a convinge clerul dacă nu la o înregimentare activă, măcar la prudență și o azeziune pro forma la comandamentele noii puteri⁵⁴.

Deși încă de la început s-a acordat Bisericii Ortodoxe Române un ascendent față de celelalte culte, complexitatea demografiei confesionale în teritoriu impunea atitudini diferențiate pentru fiecare comunitate religioasă, atitudini ce au evoluat și în funcție de „disponibilitățile” acestora spre cooperare cu puterea laică. Această aparentă libertate a fost însă mereu îngrădită de o serie de alte prevederi sau decizii, elaborate încă din primul an de la proclamarea Republicii Populare: convocarea la București în primăvara lui 1948 a episcopilor tuturor cultelor pentru a depune jurământul pe noua Constituție; decretul nr. 151/17 iulie 1948, care denunța Concordatul cu Sfântul Scaun (din 29 mai 1929) și reducea numărul scaunelor episcopale de la șase la două; naționalizarea școlilor confesionale prin Legea învățământului din 3 august 1948; Legea cu privire la regimul general al cultelor religioase, mai sus amintită ș.a.⁵⁵ În subsidiar, a fost declanșată și o puternică campanie antireligioasă atât de virulentă încât reacția populației nu a întârziat să se manifeste aproape imediat. În fața excesului de zel al unor lideri comuniști locali, care au mers până la închiderea unor biserici și înlocuirea icoanelor cu portretele conducătorilor partidului, chiar Secretariatul CC al PCR a trebuit să dea publicității, la finele lunii noiembrie 1948, un document prin care au fost condamnate faptele care „jigneau sentimentul religios”, măsurile de forță constituind – după cum aprecia și Gh. Gheorghiu-Dej – „o armă în mâna reacțiunii” și a bisericii, care și-au întărit astfel controlul îndeosebi în lumea satelor⁵⁶.

Din punct de vedere instituțional s-a impus supremația statului asupra vieții religioase, pe baza Legii cultelor religioase din 4 august 1948, care coordona activitatea bisericilor prin Ministerul Cultelor, transformat ulterior, în 1957, în Departamentul Cultelor. Totodată, prin Legea învățământului – promulgată mai devreme cu o zi, la 3 august – statul a preluat din mâna bisericilor instrumentul educativ cel mai eficace, care le asigura într-un fel supraviețuirea și controlul în mase, naționalizând instituțiile școlare confesionale. În plus, regimul comunist a simulat acordarea libertății religioase prin absolut toate Constituțiile elaborate de-a lungul epocii, deși ideologic ducea o activă politică ateistă. Manifestarea

---

⁵³ „Monitorul Oficial”, nr. 74 din 30 martie 1945 (reprodus în vol. *România. Viața politică în documente. 1945*, coord. Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, p.230-232).

⁵⁴ Vezi *Biserică, putere, societate. Studii și documente*, ed. Ovidiu Bozgan, București, Edit. Universității, 2001.

⁵⁵ Vezi Ioan-Marius Bucur, *Stat și biserică în România postbelică, 1945-1948. Câteva considerații*, în „Anuarul Institutului de istorie”, Cluj, XXXV, 1996, p.303-315; Ioan-Marius Bucur, Lavinia Stan, *Persecuția Bisericii catolice din România*, Cluj, Edit. Napoca Star, 2002, p.22-24.

⁵⁶ *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, I, 1948, red. Maria Ignat, București, Arhivele Naționale ale României, 2002, p.383-384.

credințelor a fost limitată doar la perimetrul edificiilor de cult, orice misionarism și practică publică fiind interzise. Competențele confesiunilor din România au fost astfel limitate strict la clădirile bisericilor, fiindu-le interzisă orice manifestare vizibilă⁵⁷.

Obsesia regimului comunist a fost de a nu lăsa nimic în afara controlului său, apelând în acest scop la cel mai divers arsenal de provocări și motivații ideologice. Dacă cu Biserica Ortodoxă Română lucrurile păreau să se desfășoare oarecum mai simplu, nefiind ierarhic subordonată vreunui for extern, iar noul patriarh Iustin Marina, instalat la 6 iunie 1948, s-a dovedit un instrument docil în mâna puterii laice⁵⁸, nu același lucru se poate spune despre catolicism, cu cele două rituri ale sale, oriental și latin. Dacă în cazul greco-catolicismului s-a recurs la „stabilirea situației de drept”, adică desființarea și trecerea lui sub obediența BOR cu toate bunurile patrimoniale⁵⁹, în ceea ce privește pe romano-catolici situația era mai complexă⁶⁰.

Deși Biserica romano-catolică din România nu prezenta o omogenitate etnică, cea mai mare parte a credincioșilor era alcătuită din populația maghiară, aceștia din urmă asociindu-i și pe ceangăii din Moldova. În mod evident, relația dintre guvernarea comunistă și conducătorii de aici ai acestei biserici era profund viciată în primul rând de autoritatea Papei, care mereu întreținuse o relație specială cu credincioșii din acest spațiu, dar care promova și un mesianism internaționalist, diferit de cel emanat de Uniunea Sovietică. În plus, organizarea bisericii în teritoriu era una veche și complexă, catolicii maghiari beneficiind de o substanțială avere mobilă și imobilă, rețele școlare și de binefacere, care puteau crea sentimentul existenței unei „puteri” incontrollable, a unui stat în stat, lucru deloc pe placul regimului totalitar comunist recent instaurat.

Realitățile care se configurează în România după instalarea guvernului condus de Petru Groza au generat în rândurile prelaților romano-catolici maghiarofoni o atitudine de maximă prudență în contextul în care Transilvania intrase din nou sub administrație românească, istoria nu prea îndepărtată – interbelică – impunând temeri și în ceea ce privește viitorul. În plus, firele ce legau bisericile tradiționale maghiare din Ardeal de vechea Ungarie nu se puteau rupe „la comandă”, în sine instituția fiind una din principalele instrumente care au contribuit de-a lungul timpului la menținerea conștiinței maghiarității, chiar dacă aceasta era divizată confesional între catolici, reformați, unitarieni și evanghelici independenți.

De altfel, nici atitudinea confesiunilor maghiare față de noii guvernanți nu s-a manifestat la unison, reflectând parcă reprezentarea lor la festivitățile din 13 mar-

---

⁵⁷ În plan general vezi Paul Negruț, *Biserica și Statul. O interogație asupra modelului „simfoniei” bizantine*, Oradea, Editura Institutului Biblic „Emanuel”, 2000, p.102-164; L. Grigorescu, *Politica de laicizare a slujitorilor Bisericii și a credincioșilor*, în „Analele Sighet”, VII, București, Fundația Academia Civică, 2000.

⁵⁸ Vezi Olivier Gillet, *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, traducere de Mariana Petrișor, București, Editura Compania, 2001.

⁵⁹ Cf. Decretului nr. 358, publicat în „Monitorul Oficial” din 29 decembrie 1948. Asupra avaturilor Bisericii greco-catolice vezi Al. Rațiu, *Biserica furată. Martiri în România comunistă*, trad. Dana Mocan, Cluj, Edit. Argus, 1990; Cristian Vasile, *Biserică și stat la începuturile regimului comunist: poziția ierarhiei ortodoxe față de lichidarea Bisericii greco-catolice*, în „Revista istorică”, XIII, 2002, nr. 1-2, p.65-89.

⁶⁰ Pentru context: Cristian Vasile, *Biserica romano-catolică din Europa răsăriteană, 1945-1950*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, București, Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, s.n., I, 2002, p.109-122.

tie 1945, odată cu preluarea oficială a nordului Transilvaniei de către guvernul Groza: în vreme ce greco-catolicii și reformații au fost prezenți prin episcopii lor (Iuliu Hossu și János Vásárhelyi), din partea romano-catolicilor nu a participat decât un vicar, unitarienii și evanghelicii independenți lipsind cu desăvârșire. Se putea într-un fel sugera și care vor fi cei mai intransigenți în relațiile cu puterea comunistă! Demn de remarcat este alocuțiunea lui János Vásárhelyi – ce fusese singurul reprezentant al maghiarilor în Senatul României după desființarea partidelor politice în 1938 –, care declara „cu o mare bucurie și o adâncă satisfacție” faptul de a vedea „în fruntea acestui onorat guvern pe un ardelean, a cărui activitate de până acum o cunoaștem și am apreciat-o totdeauna foarte mult”. Așa cum a dovedit-o și în alte ocazii și cum va fi pe viitor, episcopul reformat nu ezită să formuleze clar o singură solicitare publică – altele fiind cuprinse într-un Memoriu, încredințat primului ministru cu această ocazie –, de mare efect și semnificație pentru acel moment, și anume eliberarea preoților și profesorilor internați în lagăre⁶¹. De altfel, János Vásárhelyi a considerat aproape mereu că cea mai bună cale de a conlucra cu noile autorități și de a obține ceva pentru enoriași este cea a solicitărilor scrise, așa cum rezultă și din fondul arhivistic al Consiliului Dirigent al Eparhiei Reformate din Ardeal⁶².

Mult mai activă sub aspectul opoziției față de guvernanți a fost în 1945-1946 Biserica Unitariană, acest lucru datorându-se în primul rând episcopului Miklós Józán, aflat în strânse legături cu unitarienii din Anglia (unde a și studiat) și Statele Unite, care a reușit inițial să antreneze și câțiva preoți reformați. Rapoartele informative ale organelor de urmărire evidențiau în epocă diversele atitudini ale preoților unitarieni, care – folosindu-se de predicile bisericești – întrețineau vie conștiința maghiarității, dând totodată dovadă de curaj prin utilizarea simbolurilor naționale, cultivând tradițiile strămoșești etc. Mai mult chiar, exista și o „Uniune Unitariană”, ce adunase în fapt pe toți aceia care mai nădăduiau că Transilvania va intra în componența Ungariei, indiferent de confesiune, întreținând legături strânse cu mediile politice de la Budapesta și cu primatul József Mindszenty. Însă imediat după moartea lui Miklós Józán (în ianuarie 1946), autoritățile românești au trecut la arestarea multora din aderenți, biserica unitariană pierzându-și o mare parte din slujitorii și intelectualii ei activi, iar încercările de revigorare a activității de către László Csifó-Nagy, secretarul bisericesc unitarian, vor fi și ele repede dejugate.

Nu la fel de simplu au stat lucrurile cu Biserica romano-catolică, care prin episcopul Áron Márton a dat mai multă coerență opoziției față de regimul comunist. Cu prilejul unei predici ținute la Biserica „Sfântul Mihail” din Cluj, la 7 aprilie 1946, s-a arătat – ca de altfel mereu – circumspect față de bunăvoința autorităților românești față de etnicii maghiari, declarând că, „fiind păstorul acestei turme, nu poate trece sub tăcere aceste probleme”⁶³. În plus, episcopul nu era deloc predis-

⁶¹ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.76.

⁶² Arhiva se păstrează la Cluj, în sediul Bisericii Reformate de pe str. M. Kogălniceanu, accesul fiind liber și fără prea multe formalități. Mulțumim cu această ocazie custodelui, precum și istoricului Mihály Zoltán Nagy, bun cunoscător al materialelor din perioada de după 1944. În legătură cu diversele aspecte ale existenței Bisericii reformate (calviniste) în Ardeal în această epocă vezi *Akik imádkoztak üldözöikért. Börtönvallomások, emlékezések*, 2 vol., ed. László Miklós, Kolozsvár, Kiadja az Erdélyi Református Egyházkerület, 1996.

⁶³ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.234. Vezi și scrisoarea adresată de Áron Márton lui Petru Groza, la 28 ianuarie 1946, în vol. *Történeti*

pus să recunoască primatul autorităților laice în raport cu papalitatea și nici să renunțe la obligațiile morale ce-i reveneau față de naționalitatea sa și de enoriași, asupra cărora avea o influență covârșitoare. De aceea, Áron Márton a fost mereu supravegheat de autoritățile române, atât înainte de război, cât și după. În 1945, „fișa personală” a acestuia, întocmită de organele de urmărire, înregistra faptul că episcopul făcea parte din grupul contelui Ádám Teleki, aflându-se totodată în strânse legături cu Primatul Ungariei, József Mindszenty, și dirijând îndeosebi „acțiunile preoțimii maghiare”; era, așadar, „unul dintre pionii de rezistență ai sovinișmului și iridentei maghiare”, ținând legătura cu diversele misiuni diplomatice occidentale de la București și îndemnând pe toți reprezentanții bisericilor catolice „să lupte pentru idealul maghiar suprem, spunând: „Nimeni nu mai are voie să răpească libertatea altuia”⁶⁴.

În plus, în fața propagandei ateiste, Áron Márton, alături de alți prelați și intelectuali, a trecut la unificarea diverselor organizații catolice sub egida a ceea ce s-a numit „Actio Catolica”, pentru a se asigura educația spirituală a maselor și pentru a „contrabalansa efectul tendințelor contrare bisericii, printr-o propagandă confesională”, acțiune susținută de Vatican prin călugărul iezuit Bonaventura⁶⁵. Se urmărea astfel plasarea în diversele instituții școlare maghiare a cât mai multor membri ai „Actio Catolica”, îndeosebi în instituțiile de învățământ superior, pentru a nu mai lăsa loc celor trecuți în tabăra comuniștilor de a pătrunde acolo unde se pregăteau viitoarele elite, precum și susținerea preoților fideli, care se împotriveau ideii de a se crea o „Biserică catolică națională”⁶⁶. Cum era și firesc, curând au apărut chiar tensiuni între Biserica romano-catolică și liderii Uniunii Populare Maghiare, îndeosebi de la finele anului 1947, moment ce coincide cu schimbarea de la președinția Uniunii a lui Gyárfás Kurkó, care era văr cu Áron Márton, și care reușise să mențină un oarecare echilibru între cele două organisme. Datorită politicii tot mai servile a UPM-ului față de puterea comunistă, episcopul a dat chiar ordin tuturor preoților din subordine să se retragă din această organizație, sesizând că unii erau înclinați spre compromisuri.

În acest context, pentru a aduce Biserica romano-catolică la obediență, puterea comunistă a trebuit să-i taie legăturile cu exteriorul, fapt realizat prin denunțarea Concordatului cu Vaticanul (17 iulie 1948). Tot ceea ce se afla în relație cu Sfântul Scaun sau nu accepta înregimentarea la politica partidului risca automat acuzația de agent/agentură a imperialismului anglo-american, iar de cele mai multe ori – fiind vorba în majoritatea cazurilor de preoți de etnie maghiară – și de revizionism.

În felul acesta, liderii spirituali romano-catolici au fost fără menajamente arestați. Episcopul de Alba Iulia, Áron Márton, a fost reținut la 21 iunie 1949, iar omologul său de Iași, Anton Durcovici, trei zile mai târziu, destinele celor două administrații ecleziastice fiind încredințate unor vicari. După numai o lună, la 29

---

kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944-1989, ed. Gábor Vincze, Csikszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2003, p.43-46.

⁶⁴ *Arh.St.București, Direcția Generală de Poliție*, dos. 46/1945, f.199. Pentru rapoartele de urmărire a lui Áron Márton, cu multe informații, vezi și *Cartea Albă a Securității, 23 august 1944-30 august 1948*, I, coord. Mihai Pelin, București, Serviciul Român de Informații, 1997, p.420-423, 432, 463.

⁶⁵ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.449 (vezi și p.460-464).

⁶⁶ Ioan-Marius Bucur, Lavinia Stan, *Persecuția Bisericii catolice din România*, p.74-77.

ie, o hotărâre de guvern a venit să limiteze drastic activitatea diverselor ordine și congregații romano-catolice, iar la 3 iulie 1950, reprezentanții Nunciaturii apostolice la București au fost de asemenea condamnați pentru „complot”, patru zile mai apoi fiind expulzați din țară alți trei reprezentanți pontificali.

Prin diverse manipulări, Congresul general al Bisericii romano-catolice de la Cluj, din 15 martie 1951, a reușit după câteva tentative anterioare la Târgu Mureș și Gheorgheni (aprilie și septembrie 1950) să adopte Statusul acestei confesiuni, așa cum fusese el agreat de puterea comunistă⁶⁷. Opoziția față de formulările unui atare document fusese puternică, iar „unanimitatea” nu s-a realizat decât după arestarea celor mai reprezentativi lideri de opinie: Luigi Boga, vicarul de Alba Iulia, și secretarul său au fost reținuți de Securitate în noaptea de 10/11 mai 1950, iar în zilele următoare au mai fost ridicați Alexandru Cisar (arhiepiscopul de București), Marc Glasser (vicarul de Iași) și János Scheffler (episcop de Satu Mare). Cazul acestuia din urmă este revelator și lesne de reconstituit pe baza celor trei voluminoase tomuri ale dosarului penal nr. 18.340, aflat în Arhiva Ministerului de Justiție, Direcția Instanțelor Militare, și pe baza căruia a fost publicat deja un interesant studiu⁶⁸. Numit episcop în 1942 și, în conformitate cu Constituția maghiară, fiind și senator în Parlamentul de la Budapesta, după 1945 Scheffler continua să-și exercite autoritatea asupra întregii eparhii, ce cuprindea teritoriul din Transilvania, Ungaria și Ucraina Subcarpatică. Această eparhie a fost însă desființată de către autoritățile române în 1948, episcopul fiind arestat din mai 1950, ulterior murind în temniță, la 10 martie 1952. Importanța dosarului constă în faptul că el conservă – doar prin hazard, întrucât aceste tipuri de fonduri arhivistice păstrează doar sentințele – absolut toate interogatoriile de la Securitate, ceea ce ne permite să constatăm evoluția tipului de presiuni exercitate, care au dus la recunoașterea de către inculpat a infracțiunii de „întăi trădare”. În fapt, sentința reține în sarcina lui Scheffler următoarele: a furnizat Nunciaturii informații privind munca voluntară în zilele de sârbătoare religioasă, arestarea preoților romano-catolici, desființarea cursurilor de religie din școli și exproprierea chiaburilor. Acestea erau fapte ce subminau siguranța statului și pentru care s-au dat pedepse cuprinse între 12 și 7 ani muncă silnică fostului episcop și complicilor lui.

În felul acesta, Biserica romano-catolică a fost supusă în epoca de care ne ocupăm unei brutale acțiuni de represiune, fiind arestați și condamnați un număr impresionant de slujitori ai ei, prin intermediul sistemului coerent și atotcuprinzător de incriminare al imaginarului „dușman de clasă”, dar – în multe cazuri – și pentru atitudini naționaliste. Alături de cei menționați mai sus, în august 1950 au fost condamnați 11 slujitori franciscani din Moldova, apoi prelații Győző Macalik (mort la Jilava în 1952), Szilárd Bogdánffy (mort la Aiud în 1953), Béla Boros (eliberat în 1964), Alajos Boga (mort la Sighetul Marmăției în 1954), Imre Sándor (mort la Râmnicu Sărat în 1956), Lajos Czumbel, István Fiedler, Antal Jakab, Fortunát Boros și mulți alții⁶⁹. Astfel, lipsită de slujitorii ei legitimi, Biserica romano-catolică a încăput pe mâna unor conducători acreditați doar de puterea comunistă, de regulă oportuniști și obedienți, unii din aceștia fiind chiar

⁶⁷ *Ibidem*, p.77-80.

⁶⁸ Raluca Vasilescu, *Arbitrarul justiției comuniste: cazul episcopului dr. Ioan Scheffler*, în vol. *Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă*, coord. Gh. Onișoru, București, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, 2001, p.137-145.

⁶⁹ Vezi Ioan-Marius Bucur, Lavinia Stan, *Persecuția Bisericii catolice din România*, p.39-46, 48-50, 140-142.

excomunicați de Sfântul Scaun, cum a fost cazul preotului „democrat” Endre Agota. În același timp, ceilalți, rămași fideli Vaticanului, au umplut închisorile și lagărele de muncă⁷⁰.

Această acțiune brutală contra Bisericii catolice desfășurată între 1948-1952 era menită să pună capăt și așa-zisei acțiuni de „maghiarizare” a ceangăilor din Moldova, să descurajeze orice pornire de misionarism în această regiune, susținută oarecum timid, până la proclamarea RPR, și de unii reprezentanți ai Uniunii Populare Maghiare. De aceea, o sumă semnificativă de slujitori ai bisericii (preoți sau cantori), care au predicat și cântat în limba maghiară, care au susținut învățământul în această limbă prin localitățile de ceangăi, unii elaborând chiar manuale, au cunoscut și ei ororile temnițelor. De altfel, în toată perioada de până la finele regimului comunist, Episcopia romano-catolică de Iași a beneficiat de un tratament mult mai brutal și restrictiv față de cea de Alba Iulia, în care enoriașii majoritari erau etnici maghiari și tot mai puțini germani.

După ce au reușit astfel să controleze cât de cât Biserica romano-catolică, autoritățile de la București au decis – nu fără a fi supuse la puternice presiuni din afară, dar și la solicitarea mai multor preoți din țară, de toate confesiunile – să pună în libertate pe Áron Márton la 6 ianuarie 1955, acesta fiind reșezat în funcție, având însă mai curând statutul de arestat la domiciliu⁷¹, fiind permanent supus unei minuțioase supravegheri din partea Securității. Așa cum arăta Petru Groza într-o discuție purtată în iunie 1955 cu György Kovács, punerea în libertate a lui Márton a fost o „necesitate bisericească”, întrucât „cei care au condus în acest timp biserica catolică nu mai vor să facă asta”⁷². Cu toți anii petrecuți în închisoare, cu toate încercările lui Petru Groza de a-l convinge să accepte realitățile (chiar prin discuții directe), după eliberare episcopul a continuat să creeze mari probleme autorităților. Atitudinea lui de frondă a constituit mereu o problemă pentru puterea comunistă, mai ales după 1959, când politica de îndoctrinare ateistă a căpătat amploare, interzicându-se cetățenilor, printre altele, îndeosebi frecventarea bisericilor romano-catolice și neoprotestante. Pe de altă parte, începând cu anul 1963, se poate constata și o relaxare în ceea ce privește atitudinea guvernanților față de catholicismul de la noi – mai reținută în cazul diocezei de Iași –, cu motivații ce-și află în general sorginea în deschiderea manifestată de statul român față de lumea occidentală, implicit și față de Vatican⁷³.

---

⁷⁰ Vezi Sergiu Grossu, *Le calvaire de la Roumanie chretienne*, Paris, Éditions France-Empire, 1987, p.57-62; László Virt, *Katolikus kisebbség Erdélyben*, Budapest-Luzern, Egyházforum, 1991; Nándor Udvarhelyi, *A romániai magyar katolikus egyház helyzete 1945 után*, în „Keresztény Szó”, Cluj, VII, 1996, nr. 1, p.4-7 și nr. 2, p.4-9; Mircea Rusnac, *Procesul intentat conducătorilor bisericii romano-catolice din Banat (1951) și locul său în campania antireligioasă a regimului comunist*, în „Arhivele Banatului”, Timișoara, V, 1997, p.397-413; Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican. Persecuția Bisericii Catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, București, Edit. Sylvi, 2000.

⁷¹ Restricția a fost ridicată abia la 22 noiembrie 1967. Asupra lui Áron Márton vezi: János P. Szőke, *Márton Áron*, Innsbruck, Osterreichischer Kulturverlag, Thaur/Tirol, 1988; László Virt, *Márton Áron, a lelkiismeret apostola*, Budapest, Ecclesia, 1988; Péter Pál Domokos, *Rendületlenül... Márton Áron, Erdély püspöke*, Budapest, Eötvös Kiadó/Szent Gellért Egyház Kiadó, 1990; *Márton Áron – emlékönyv születésének 100. évfordulóján*, ed. József Márton, Kolozsvár, Gloria Könyvkiadó, 1996. Vezi în acest volum și doc. 51.

⁷² *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.831-834.

⁷³ Vezi Ioan-Marius Bucur, Smaranda Ignat, *Limitele „ostpolitik”-ului Vatican: cazul României*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Theologia Catholica, XLVII, 2002, nr. 2, p.35-42.

Forme de gestionare a identității maghiarilor

Cu toate animozitățile dintre români și maghiari, ideologic s-a adoptat încă de la început modelul unei soluții colective pentru ansamblul minorităților din România, prin elaborarea unui Statut al Naționalităților Minoritare încă din februarie 1945⁷⁴, parțial modificat prin Legile nr. 629 și 630 din 6 august 1945⁷⁵. În acest context, cel puțin în prima decadă a instaurării și consolidării regimului comunist, statul a favorizat în mod vizibil și chiar eficient conservarea identității etnoculturale a maghiarilor.

Totodată, noul regim comunist a oferit condițiile instituționale ale integrării: în câmpul politic, în funcții publice (statul fiind confundat cu partidul), rețelele școlare deschise (nu se mai fac discriminări pe criterii etnice sau confesionale), asociațiile organizate de partid și de stat (UTC, Sindicate etc) ș.a. Iar în baza Constituției RPR din 13 aprilie 1948 – ca și a celor ce au urmat – a fost exclusă orice discriminare pe principii etnice, acordându-se totodată minorităților dreptul de a-și utiliza fără restricții limba maternă. În felul acesta, din punct de vedere legal, în unitățile administrativ-teritoriale locuite preponderent de maghiari se folosea limba maternă în scris și oral, inclusiv în cadrul sesiunilor Consiliilor Populare, diversele hotărâri fiind bilingve, „Buletinul Oficial” era de asemenea editat în limba maghiară, iar în chestiunile judecătorești – în care procedura se făcea în limba română – se asigura traducerea pieselor din dosar, se folosea interpretul etc. Exista de asemenea o rețea școlară pentru maghiarofoni, s-a asigurat conservarea identității culturale prin instituții specifice (edituri, presă, teatru etc), iar sub aspect politic, UPM-ul părea organismul de legătură între comunitatea maghiară și Partidul Comunist Român.

În mod evident, este dificil a surprinde aici convenabil toate aspectele vieții maghiarimii în anii regimului comunist, chiar dacă numai până la 1968. Asupra câtorva elemente se cuvine însă a ne opri, sugerând mai degrabă ceea ce s-ar preta – în fapt – la ample volume de restituție și analiză. Totodată, deși din rațiuni de comoditate încercăm să operăm distincții între diversele aspecte, acestea cu greu vor da măsura dimensiunii spiritualității maghiare din România în ansamblu, permanent existând conexiuni complexe între varii domenii și cu implicații greu de estimat la prima vedere.

Ne oprim în primul rând asupra educației, și îndeosebi asupra **învățământului instituționalizat**, întrucât aceasta a constituit una din strategiile majore de gestionare a identității oricărei etnii.

Imediat după 23 august 1944, în Transilvania s-a păstrat mai vechea stare de lucruri, noul regim preluând spre gestiune rețeaua deja existentă de instituții școlare. Nu s-ar putea spune că situația acestora și a corpului didactic maghiar – ca de altfel și a celui românesc – era tocmai bună. Trecerea frontului, prezența armatelor sovietice, incertitudinile în ce privește soarta Ardealului de Nord, retragerea unui important contingent de profesori și funcționari maghiari odată cu armatele horthyste, gravele probleme de ordin economic ș.a. au creat disfuncționalități majore în sistemul școlilor ungrești de toate gradele. Nu întâmplător, una din cele mai in-

---

⁷⁴ Legiferat prin Decretul nr. 309, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 30 din 7 februarie 1945. Vezi și *Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie*, dos. 342/1945, dos. 343/1945 și dos. 344/1945.

⁷⁵ Publicate în „Monitorul Oficial”, nr. 176 din 6 august 1945.

sistente cereri adresate guvernelor de la București de către UPM a fost plata drepturilor salariale, garantarea posturilor și crearea unui minim de condiții pentru funcționarea și pe mai departe a școlilor maghiare, altfel existând riscul de a se pierde un important corp profesoral, aflat în căutarea altor debușee pentru asigurarea existenței. Instaurarea guvernului prezidat de Petru Groza și încetarea administrației militare sovietice a dus la ameliorarea situației, prin adoptarea unei politici coerente și de evidentă susținere a rețelei școlare de limbă maghiară.

Principalul element de discordie l-a constituit însă funcționarea și pe mai departe a fostei Universități maghiare „Franz Josef”. Instituție cu o reală putere socială și spirituală, ce pregătea intelectuali profesioniști, Universitatea a constituit locul de întâlnire a mai tuturor aspirațiilor culturale maghiare la un moment dat. În acest context, transformările pe care le-a suferit câmpul politic și intelectual începând cu septembrie 1944, au făcut ca filiera studiilor superioare să devină cea mai importantă pârgie de accedere în rândul elitelor, îndeosebi pentru minoritățile etnice și confesionale ce căutau astfel să compenseze dezavantajele inițiale, dar să-și conserve totodată identitatea spirituală. Apoi, este un fapt deja confirmat că în momentele de „criză”, învățământul superior a apărut tinerilor ca una din cele mai inspirate investiții, diploma universitară putând fi oricând valorizată, după trecerea perioadelor de colaps.

Fondată în 1872, Universitatea „Franz Josef” din Cluj a fost considerată de rangul doi o bună perioadă de timp, o concesie făcută solicitărilor vehemente venite din partea liderilor politici și culturali din Transilvania, sau – după cum se exprima István Apáthy la aniversarea a patru decenii de la înființare – un fel de „consolare” pentru „uniunea” regiunii cu Ungaria⁷⁶; de aceea, stabilimentul a fost privit de unii ca un soi de antecameră pentru Universitatea din Budapesta. Treptat însă, Universitatea din Cluj își va dovedi utilitatea, la numai un deceniu de funcționare numărul studenților dublându-se, cei mai mulți dintre ei fiind ardeleni. Tenacitatea profesorilor clujeni, rezultatele obținute în organizarea procesului de învățământ, publicul studentesc tot mai numeros au determinat guvernele de la Budapesta să manifeste un interes tot mai mare față de această universitate începând cu finele secolului XIX, prin finanțarea sporită a ei, atunci când activitatea intelectuală părea să joace un rol fundamental în evoluția societății maghiare. Cu alte cuvinte, demografia studentescă a exercitat o reală presiune asupra guvernanților pentru a investi mai mult în acest stabiliment, ajungându-se ca până la 1918 să beneficieze de o excelentă dotare materială (vizibilă și astăzi, începând cu corpul principal – rectoratul – și până la clinicile universitare, printre cele mai moderne de pe continent la 1918)⁷⁷.

⁷⁶ István Apáthy, *Egyetemeink bajairól és azok orvoslásáról*, în vol. „Beszédek, amelyek elhangzottak a kolozsvári M. K. Ferencz József Tudományegyetem alapítása XL évfordulójának ünnepén” (în seria „Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae”, fasc. II), Kolozsvár, Nyomatott Ajtai K. Alebert Könyvnyomdájában, 1912, p.26.

⁷⁷ Asupra acestei instituții vezi *A kolozsvári magyar királyi Ferencz József Tudomány Egyetem. Története és statisztikája*, Kolozsvár, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, 1896; Sándor Márki, *A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története 1872-1922*, Szeged, M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem, 1922; L. Makkai, *A kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története, 1872-1919*, Budapest, 1942; György Gaál, *Egyetem a Farkas utcában. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*, Kolozsvár, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, 2001; Victor Karady, Lucian Nastasă, *The Medicine Faculty of the University of Kolozsvár/Cluj (1872-1918). A Historical and Prosopographic Study*, Budapest-Cluj, CEU-CRDE, 2003.

Sfârșitul primului război mondial, ce a adus României, în plan statal, realizarea dezideratului de unitate națională, a însemnat și pentru Universitatea clujeană o schimbare majoră. Devenind românească, Universitatea nu începea nimic de la capăt sub aspectul infrastructurii, mai puțin profesorii, cea mai mare parte a lor mutându-se la recent înființata Universitate din Szeged, iar cei care au rămas la Cluj vor părăsi treptat instituția prin scoatere la pensie sau vor ocupa mereu poziții secundare în ierarhia universitară⁷⁸. Spre deosebire de celelalte două instituții provinciale – din Iași și Cernăuți –, Universitatea românească de la Cluj (denumită „Regele Ferdinand I”) a făcut figură aparte prin calitatea învățământului, bucurându-se de o atenție specială din partea guvernanților sub aspect bugetar, dar având și un corp învățat de excepție și dotări la nivelul stabilimentelor occidentale. Este și motivul pentru care viața științifică de aici s-a impus la nivel nu doar național, făcând o puternică concurență Universității din capitală, prin mecanisme deja evidențiate în multe din detalii⁷⁹.

Evenimentele de la începutul celui de-al doilea război mondial, sancționate prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, au făcut ca pentru o vreme de patru ani Universitatea din Cluj să devină din nou maghiară, în timp ce instituția românească își va continua activitatea în principal la Sibiu, iar secțiile tehnice la Timișoara.

Așa cum s-a arătat deja, sfârșitul conflagrației a adus cu sine probleme complexe pentru viitorul României, îndeosebi în ceea ce privește nord-vestul Transilvaniei. În acest context, dezideratul funcționării și pe mai departe a Universității maghiare la Cluj intra în competiție cu necesitatea revenirii Universității românești în același important centru urban transilvan. Imediat după eliberarea orașului Cluj, rectorul Universității din Sibiu, Iuliu Hațieganu, în baza împuternicirilor primite de la comandantul Corpului de Armată I și de la ministrul Culturii Naționale și al Cultelor a alcătuit o comisie de profesori universitari care să preia inventarul stabilimentului maghiar, mizându-se pe același tip de acțiune ca la finele lunii decembrie 1918, „naționalizarea” instituției⁸⁰.

În ziua de 14 octombrie 1944, delegația profesorilor români – însoțită de un grup de soldați care s-au dat la distrugerea diverselor însemne maghiare – s-a prezentat la rectorul Dezső Miskolczy, care a refuzat însă să predea Universitatea, menirea sa principală fiind aceea de a o conserva în starea existentă și de a relua „legăturile culturale cu românimea”. În fața acestei atitudini, Hațieganu a răspuns că „timpul și modul reluării legăturilor culturale este în funcție de noi și nu de ei. Universitatea maghiară, care în diverse lucrări științifice a insultat neamul român, Universitatea maghiară – care de la catedră a insultat neamul român – nu poate vorbi de reluarea legăturilor culturale. Universitatea maghiară, care a eliminat limba românească din uzul Universității, Universitatea maghiară a cărei studenți timp de 4 ani au brutalizat, batjocorit, insultat, bătut pe studenții români,

---

⁷⁸ În ceea ce privește mecanismul românizării acestei Universități, dar și alte aspecte extrem de bine analizate, vezi dizertația doctorală susținută în iunie 2003 la Central European University de Zoltán Pálffy, *National Controversy in the Transylvanian Academy: The Cluj/Kolozsvár University, 1900-1950*, elaborată sub coordonarea lui Victor Karady.

⁷⁹ Vasile Pușcaș, *Universitate, societate, modernizare. Organizarea și activitatea științifică a Universității din Cluj, 1919-1940*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1995.

⁸⁰ Cf. *Arh.St.București, Președinția Consiliului de Miniștri. Guvernele Sănătescu-Rădescu*, dos. 44/1944, f.85.

Universitatea, a cărei studenți au atacat sub ocrotirea poliției teologii români⁸¹ – nu poate vorbi și nu poate să-și aroge inițiativa unor legături culturale. Universitatea maghiară, care niciodată nu a protestat contra închiderii școlilor, bisericilor române, ba chiar a fost în fruntea propagandei de asupraire culturală – nu poate avea nici cel mai mic drept de a începe o legătură culturală⁸². Am reprodus acest fragment mai lung și vicios stilistic pentru a sugera maniera în care își trata Iuliu Hațieganu interlocutorul și a încercat să preia Universitatea. Și tot el își justifică demersul prin necesitatea ca „orașul să fie curățit de ungurii veniți din Ungaria, deci și de profesorii universitari – care nu trebuie tolerați –, apoi curățire și de un-gurii care au avut anumite comportări ostile neamului nostru”, întrucât „trebuie dată satisfacție completă românilor rămași în oraș, numindu-i în posturile care le merită după calificăție, ba poate ceva mai mult”⁸³. În fața unei atari atitudini, tenta-tiva a eșuat prin intervenția șefului de Stat Major al Comisiei Aliate de Control din România, generalul locotenent Vinogradov, care a pus instituția sub protecția armatei sovietice și a informat autoritățile de la București că Uniunea Sovietică nu poate tolera astfel de acțiuni în spatele frontului, fiind totodată garanta protejării minorității maghiare⁸⁴.

În aceste împrejurări, la nivel guvernamental, deciziile nu erau ușor de luat, pentru a menaja susceptibilități și de o parte, și de alta. Finalmente, prin două Decrete Regale promulgate la 29 mai 1945, se consfințea funcționarea la Cluj a două universități distincte, una de limbă maghiară⁸⁵, iar cealaltă de limbă română. În vreme ce aceasta din urmă revenea în vechile clădiri din perioada interbelică, Universității maghiare i s-a alocat doar localul Liceului de fete „Regina Maria”, fiind pusă totodată într-o poziție dezavantajoasă în ceea ce privește organigrama și posibilitățile restrânse de a-și coopta profesorii. De asemenea, nu era clar preciza-tă modalitatea de utilizare a clinicilor universitare și a laboratoarelor pentru munca de cercetare, ulterior convenindu-se (de fapt s-a impus) ca Facultatea maghiară de medicină să funcționeze la Târgu Mureș, pentru început în localul Liceului Militar. În acest context, cu prilejul unei reuniuni a UPM-ului pe această temă, universitarul Lajos Csögör își manifesta convingerea că „Uniunea Sovietică,

---

⁸¹ Este vorba de evenimentele petrecute la Cluj la 4 martie 1944, când un grup de studenți maghiari au manifestat contra unui incident petrecut la Brașov, atacând apoi Facultatea de Teologie greco-catolică, unde au spart geamuri și au rănit mai mulți studenți, de unde au pornit spre Catedrala Ortodoxă, spre a o devasta, fiind însă oprți de poliție. (Cf. *Arh.St.Cluj, Inspectoratul de Poliție Cluj*, dos. 477/1944, f.7). Asupra incidentului de la Brașov vezi „Esti Lap”, Cluj, nr. 56 din 9 martie 1944.

⁸² *Arh.St.București, Președinția Consiliului de Miniștri. Guvernele Sănătescu-Rădescu*, dos. 44/1944, f.86-87.

⁸³ *Ibidem*, f.86-87.

⁸⁴ *Ibidem*, f.78, 80-84, 90-93,

⁸⁵ Decret promulgat în baza hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 817/1945 și publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 119 din 29 mai 1945, p.4423-4424. Problema universității maghiare s-a pus încă din ianuarie 1945, când prefectul de Cluj, Vasile Pogăceanu, printr-o ordonanță, per-mitea înființarea în acest oraș a două universități (română și maghiară). În legătură cu această decizie, senatul universității românești de la Sibiu a publicat o Moțiune, prin care se cerea ca universitatea maghiară să funcționeze într-o altă localitate, unde populația de această etnie este compactă. Pentru ordonanța lui Pogăceanu, vezi „Tribuna Ardealului”, VI, 1945, nr. 1214 (23 ian.), p. 3, iar o versiune maghiară din „Világosság” în vol. *A Kolozsvári Magyar Egyetem 1945-ben*, ed. Béla Barabás și Rudolf Joó, Budapest, Magvarságkutató Intézet, 1990, p.47-49, și *Erdély Magyar Egyeteme, 1944-1949*, vol. I, ed. Lázok János și Vincze Gábor, Marosvásárhely, Custos Kiadó, 1995, p.142-145.

care aduce cele mai mari sacrificii pentru pace, nu va accepta ca de-a lungul granițelor sale elemente nedorite să propage inegalitatea între popoare”, iar Lajos Jordáky – reprezentantul PCR – dădea asigurări că Partidul Comunist este cu totul de acord în această direcție, „pentru ca problema învățământului universitar să se rezolve în favoarea intereselor democratice ale poporului maghiar”⁸⁶.

Pentru a se pune de acord funcționarea eficientă a celor două instituții de învățământ superior, la 6 iulie 1945 a avut loc o conferință interministerială, la care au participat primul ministru Petru Groza, Ștefan Voitec (ministru Educației Naționale), Dumitru Bagdazar (ministru Sănătății), Gh. Vlădescu-Răcoasa (subsecretar de stat al naționalităților minoritare), Aurel Potop (subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale) și Vasile Luca, iar din partea celor două universități Emil Petrovici, Fl. Ștefănescu-Goangă, M. Kernbach, Lajos Csörgör (totodată subprefect de Cluj), János Demeter, Elemér Jancsó, József Venczel, Géza Nagy, Ferdinánd Csikó și Lajos Takács⁸⁷. Încă de la început, Petru Groza a ținut să declare că „noi avem voința fermă să înființăm Universitatea maghiară, de comun acord, și că o vom realiza; vom face totul ca pacea să domnească între cele două popoare și prima noastră înfăptuire, pe acest drum, este înființarea Universității maghiare din Cluj”. Și tot el a încheiat ședința cu „declarația categorică” că va face „o chestiune de prestigiu politic din împăcarea acestor două popoare”.

Cu acest prilej au fost discutate o serie de detalii concrete în ceea ce privește problema spațiilor de învățământ și a necesităților bugetare, formal înțelegerile făcându-se surprinzător de ușor. Între timp, conducerea centrală a PCR impusese un nou rector al Universității românești, pe Emil Petrovici, iar corpul didactic al acesteia ajunsese „tot mai mult la convingerea că România democratică trebuie să asigure naționalităților care trăiesc pe pământul ei nu numai un învățământ primar-secundar, dar chiar și un învățământ superior în limba lor maternă”. Chiar și în chestiunea spațiilor s-a găsit soluția de a se încredința maghiarilor clădirea impunătoare a fostei Academii de Comerț din Cluj, adoptându-se ca principiu ideea de a nu se folosi în comun laboratoarele, întrucât – așa cum afirma chiar primul ministru – „este bine să nu-i amestecăm [pe studenți], pentru că sunt riscuri de incidente, de atmosferă, până se va șterge din sufletele unora și altora orice urmă de reacțiune”. Era o idee asupra căreia Petru Groza va reveni mereu pe parcursul conferinței, „tendința” guvernului fiind ca „fiecare să aveți local separat”.

În ceea ce privește atitudinea unei părți a populației românești din Cluj, căreia i se atribuia sentimente antimaghiare, reprezentantul PCR – Vasile Luca – declara că el se va „război” cu aceasta: „Noi trebuie să rezolvăm această problemă, fără să ținem seama că nu dăm satisfacție unei mici părți din opinia publică a Clujului”, întrucât aceasta nu a înțeles „eforturile pe care le-am făcut pentru realizarea acestui mare țel, urmărit de toate forțele democratice din România fără deosebire de naționalitate. Forțele democratice din România fac tot efortul ca să mergem pe linia împăcării acestor două popoare. Aceste elemente agită și astăzi, după cum au agitat la început”; „Nu trebuie – a continuat Vasile Luca – să ne impresioneze acțiunea acestor elemente care vor agita permanent și care caută să găsească nod în papură și să agite opinia publică, atât cea românească, cât și cea ungurească. Împotriva acestor elemente trebuie să ducem o luptă necruțătoare”. De aceea, în numele PCR,

---

⁸⁶ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.96, 98.

⁸⁷ Stenograma conferinței în *Arh.St.București, Președinția Consiliului de Miniștri. Stenograme*, dos. 7/1945, f.17-72.

își lua „angajamentul ca în viitor să vă punem la dispoziție tot ce este necesar pentru dezvoltarea culturală atât a poporului maghiar, cât și a poporului român, și în genere a tuturor cetățenilor acestei țări. Vom căuta ca să satisfacem cerințele culturale ale acestei țări, să dezvoltăm aceste instituțiuni și să mergem pe calea progresului. Nu trebuie să ne împiedicăm în realizarea marilor opere de amănunte pure, pentru că o mică parte din opinia publică a Clujului este contra. Noi vom transforma această opinie publică. Totul depinde de conducerea noastră, ca această opinie publică să înțeleagă că ceea ce nu putem realiza astăzi, vom realiza mâine. Important este că această instituție de cultură va fi realizată”.

Cu asemenea formulări tranșante și direct amenințătoare la adresa oricărei atitudini antimaghiare, viitorul Universității părea asigurat, dându-se o mare satisfacție tuturor acelor care au văzut în acest lucru nu doar un semn de bunăvoință din partea guvernanților de la București, ci în primul rând convingerea că noua ideologie ce se instaura în România o îndreptățește deplin să aspire la o egalitate de tratament cu națiunea dominantă.

În aceste împrejurări – dar nu fără avaturii⁸⁸ –, Universitatea maghiară și-a deschis oficial porțile la 11 februarie 1946, concomitent la Cluj și Târgu Mureș (unde va funcționa Facultatea de medicină și de farmacie), sub numele de „János Bolyai”, alături de cea românească, sub numele de „Victor Babeș”, ce vor dăinui în această postură până în 1959, când, în împrejurări ce vor fi descrise mai jos, se vor unifica sub titulatura: „Universitatea Babeș-Bolyai”.

Institutul de Medicină și Farmacie din Târgu Mureș a funcționat în primii ani doar ca stabiliment de limbă maghiară, ulterior creându-se o linie și în limba română. Imediat de la înființare, instituția a beneficiat de un corp profesoral de excepție, alcătuit din personalități precum Mátyás Mátyás, László Haranghy, Endre Horváth, György Feszt, Tibor Maros, György Puskás, Gyula Putnoky, Ferenc Obál, Ferenc Veres ș.a., la care se cuvine a-l menționa și pe eminentul neuropsihiatru Dezső Miskolczy (1894-1978) – amintit deja –, numit în 1965 membru de onoare al Academiei Române, dar totodată ales și de către Academia Ungară de Științe. Acestuia din urmă i s-a încredințat încă de la înființare, în 1956, conducerea Centrului de cercetări științifice al Academiei, filiala din Târgu Mureș.

Cel care a avut însă un rol important în dezvoltarea acestui Institut a fost primul ei rector, Lajos Csögör, membru de seamă al antebelicului MADOSZ și apoi al Uniunii Populare Maghiare, care a participat la aproape toate marile decizii politice în ceea ce privește învățământul maghiar din primul deceniu de instaurare și consolidare a comunismului, susținând adeseori cu înverșunare interesele învățământului superior maghiar și invocând cu mare dibăcie doctrina marxist-leninistă în acest scop. În felul acesta, Institutul a asigurat formarea de cadre bine pregătite profesional, într-o asemenea manieră încât începând cu anii '60 medicina din Târgu Mureș s-a bucurat de un veritabil renume național, pentru mulți pacienți din întreaga țară locul acesta constituind unica șansă de însănătoșire. Profesori precum Zoltán Pápai (la chirurgie), János Száva (ortopedie), Pál Doczy (internist), András Lőrincz (ginecologie-obstetrică), alături de mulți alții, devenise-

---

⁸⁸ Vezi și Árpád Antal, *Dokumentumok a Bolyai Tudományegyetem első éveiből*, în „Korunk”, VIII, 1997, nr. 4, p. 127-133; *Erdély Magyar Egyeteme, 1944-1949*, vol. II, ed. János Lázok și Gábor Vincze, Marosvásárhely, Edit. Mentor, 1998; Gábor Vincze, *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*, Csíkszereda, Státus Könyvkiadó, 1999, p. 225-262.

ră doar nume cu ortografie și pronunție „ciudată” pentru românii extracarpatici, dar care erau căutați și asaltați fără încetare. Nu lipsit de același prestigiu a fost și învățământul farmaceutic, ce a avut un personal didactic cu rezultate notabile în domeniu, îndeosebi în ceea ce privește cercetarea apelor minerale, în principal din Transilvania. Deși concentrați inițial la Târgu Mureș, foarte mulți specialiști formați aici sau având deja poziții universitare au fost cooptați în instituții de învățământ superior nemaghiare, cum ar fi János Fazekas (stabilit din 1949 la Cluj), Ödön Felszeghy (tot la Cluj, din 1947) ș.a.⁸⁹

Fără îndoială însă că în jurul Universității „J. Bolyai” din Cluj s-a concentrat cam tot ceea ce a însemnat viață intelectuală maghiară în România a celor ani⁹⁰. Debutul în noua formulă nu a fost lipsit de serioase probleme organizatorice, dar și de fricțiuni între aspiranții la o catedră universitară. Din cele 83 de cadre didactice existente la fosta Universitate „Franz Josef” în vara lui 1944, după numai un an au mai rămas la Cluj doar 14. Pentru confirmarea sau angajarea noului personal au intrat în competiție nu doar atuurile politice, ci și cele confesionale, decisive fiind de asemenea și simpatiile ori animozitățile dintre diversele personalități maghiare, relațiile de rudenie etc, într-un fel perpetuându-se mai vechile conduite din anii războiului. În fața unui aflux prea mare de profesori de religie catolică, de pildă reformații s-au mobilizat, încercând să realizeze un echilibru, beneficiind și de susținerea organizației locale PCR⁹¹. În fapt, atmosfera era un reflex al relațiilor tot mai tensionate dintre conducerea UPM și cea a Bisericii romano-catolice, episcopul Áron Márton fiind acuzat că „sabotează acțiunile democratice” ale Uniunii și cultivă printre enoriași sentimente iredentiste și șoviniste⁹².

Cu toate aceste frământări inerente oricărui început de organizare instituțională, mai ales în condițiile anilor 1945-1948, organigrama din aprilie 1948 înaintată Secției de cadre a organizației PCR Cluj înregistra un corp profesoral cu excelente caracterizări, majoritatea membri PCR (calitatea de membru al UPM neexcluzând apartenența la Partidul Comunist), excepțiile – puține la număr – fiind epurate până în toamnă⁹³.

Un alt element al concesiilor făcute minorității maghiare, nu însă fără o finalitate abil instrumentată, a fost crearea unei **administrații proprii**, în aparență autonomă. În urma noii împărțiri administrativ-teritoriale din 1951, care și-a aflat confirmarea și în Constituția RPR din 27 septembrie 1952, în locul județelor de

---

⁸⁹ Asupra învățământului medical din Târgu Mureș vezi Árpád Szöllösi, *A marosvásárhelyi orvosok és gyógyszerészeti egyetem 1945-1995*, Marosvásárhely, Mentor, 1995; *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 50 éve: Adatok, emlékezések*, ed. László Diószegi și Zoltán Fejős, Budapest, Teleki László Alapítvány, 1995.

⁹⁰ Vezi *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945-1959*, ed. József Faragó, Miklós Incze, István Katona Szabó, Kálmán Sebestyén, Kolozsvár, Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete/Bolyai Egyetemért Alapítvány, 1999.

⁹¹ *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 1, dos. 9/1946, f.81, 83-84.

⁹² *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.529-530. Cel care s-a implicat în mod deosebit în organizarea Universității maghiare, fiind un susținător al romano-catolicilor, a fost József Venczel, de altfel „comprimat” la scurt timp și în două rânduri închis pentru mai mulți ani. În fapt, prin intermediul lui Lajos Jordáky, el a căutat să impună o politică de cadre la Universitate trecând peste conducerea UPM-ului, intervenind direct la organele locale PCR, ceea ce a dus ca prin intrigile unor lideri ai Uniunii să fie acuzat de „șovinism” și complicitate la acțiunile episcopului Áron Márton.

⁹³ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, p.566-570.

până atunci au fost create 18 regiuni, una din acestea căpătând denumirea de Regiunea Autonomă Maghiară⁹⁴.

Etnolingvistic, noul organism acoperea grosso modo așa-numitul ținut secuiesc, care încă din evul mediu se bucurase de o relativă autonomie sub forma unor „scaune”, iar populației – cu atribuții în primul rând militare – i se recunoscuse dreptul de a figura printre cele trei „națiuni” din Transilvania (în 1437). Chiar și după reforma administrativă din 1876, când „scaunele” au fost înlocuite cu patru comitate secuiești, populația de aici s-a bucurat de o individualitate aparte, deși mai vechea autonomie s-a diminuat considerabil⁹⁵. Pe de altă parte, regiunea s-a aflat mereu într-o stare inferioară de dezvoltare economică, comparativ cu celelalte spații ardelene – de altfel, bine surprinsă încă din 1909 de Géza Hoffman, în lucrarea sa *A Székelyföld kincsei* (Comorile din secuime) –, fapt pentru care o bună parte din populație migrase temporar sau definitiv pentru muncă în alte părți. Așa se explică, de pildă, prezența la București – dar și în alte locuri – a unui număr impresionant de meseriași și menajere originare de aici, pentru perioada de până la 1945. Ulterior tratatului de la Trianon, autoritățile române au perpetuat și ele vechea formulă, sub forma a patru județe. Așadar, prin reunirea acestora sub denumirea de Regiunea Autonomă Maghiară, se conservau realități istorice deloc de neglijat, conferindu-se totodată și o autonomie administrativă, limba maghiară devenind – am putea spune – oficială, fără însă ca populației românești să i se impună vreă îngrădire lingvistică. Deși Constituția din 1952 prevedea și elaborarea unui statut de funcționare a acestei unități administrativ-teritoriale, acesta a tot întârziat să apară, până a devenit caduc.

Pe de altă parte, a fost o decizie strategică bine gândită, dând sentimentul că prin crearea acestei regiuni se realizează o individualizare a etnicilor maghiari (aici fiind concentrată o treime din totalitatea populației maghiare din Transilvania), iar pe de altă se miza pe „adormirea spiritelor” în cadrul procesului activ de românizare a Clujului, apreciat ca orașul simbol al maghiarilor. După transformarea Transilvaniei în provincie austriacă, în urma diplomei împăratului Leopold I, Clujul adăpostise sediul Guberniului, iar în 1786 devenise centrul districtului cu același nume, una din cele două Table Regale districtuale ale țării stabilindu-și tot aici sediul⁹⁶. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Clujul era cel mai mare centru urban din Transilvania, era un oraș specific maghiar, oarecum omogen din punct de vedere etnic și social. Dacă la recensământul din 1880 orașul înregistra o populație totală de 32.831 locuitori, din care 23.676 erau maghiari, 5618 români⁹⁷ și 1437 germani, diferența reprezentând-o slovacii, rutenii, sârbo-croații ș.a.⁹⁸, la recensământul din 1930, cel mai metodic efectuat până la data aceea, se înregistra următoarea structură etnică: 34,5% români, 54,3% maghiari,

---

⁹⁴ Asupra acestei unități administrativ-teritoriale vezi și *Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie*, dos. 181/1953.

⁹⁵ Pentru evoluția ținutului vezi Judit Pál, *Procesul de urbanizare în scaunele secuiești în secolul al XIX-lea*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1999.

⁹⁶ Asupra acestei perioade vezi Péter Sas, *Kolozsvár a századfordulón. A hagyományörző, modern nagyváros*, în „Művelődés”, 50, 1997, nr. 10, p.40-44.

⁹⁷ Aceștia fiind apreciați ca „maghiari de religie răsăriteană”.

⁹⁸ *Recensământul din 1880. Transilvania*, coord. Traian Rotariu, Cluj, Edit. Staff, 1997, p.135. (Volumul prelucrează în contextul actualelor realități politico-administrative datele din *A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve*, II, Budapest, 1882).

6,6% israeliți și 2,7% germani⁹⁹, după ce cunoscuse deja o activă politică de românizare după primul război mondial. Începând cu 1948, odată cu declanșarea așa-numitei politici de industrializare, orașul s-a extins semnificativ ca suprafață, atrăgând forță de muncă pentru noile obiective economice și înghițind o serie de localități rurale preponderent românești. Această politică a contribuit la sensibilă schimbare a compoziției socio-profesionale și etnice a locuitorilor, populația românească devenind în scurt timp majoritară.

De altfel, instrucțiunile premergătoare recensământului din 21 februarie 1956 prevedeau tehnicile de asimilare a comunelor limitrofe, modul de creare peste noapte a unor „orășeni”¹⁰⁰. Astfel, recensământul va înregistra la nivelul orașului Cluj doar 25.774 de maghiari, ceea ce reprezenta 26% din totalul populației¹⁰¹. De altfel, un raport al Ambasadei Republicii Populare Ungare din București, din 26 februarie 1961, surprindea oarecum rațiunile eforturilor autorităților române de a schimba compoziția etnică a orașului: „Unii dintre conducători se tem încă de faptul că maghiarii eventual s-ar putea adresa Uniunii Sovietice cerând revizuirea teritorială”; „s-ar clarifica astfel de ce încearcă să creeze situația schimbului de componentă a populației în anumite regiuni locuite de maghiari. Exemplul pentru acest lucru sunt informațiile mele referitoare la reorganizarea teritorială efectuată nu demult, dar același lucru putem observa și la Cluj, unde anterior majoritatea populației era de naționalitate maghiară. Dincolo de colonizările în mare număr a populației de limbă română, au ales metoda de a anexa la Cluj din punct de vedere teritorial satele românești din jur, astfel au reușit ca cea mai mare parte a populației Clujului să fie în prezent cea românească”¹⁰².

De altfel, prin crearea acestei Regiuni Autonome Maghiare se dădea mai multă greutate și prestigiu administrativ orașului Târgu Mureș, în care fuseseră transferate anterior o sumă importantă de instituții culturale, precum Institutul de Medicină și Farmacie, Institutul de Teatru ș.a.

Ulterior, autoritățile de la București au imaginat o „ușoară” rectificare a RAM, fără a se reduce teritorial, însă trecând în administrarea regiunii Brașov fostele Trei Scaune și compensând pierderea prin alipirea unor raioane din vest (Luduș și Târnăveni), ce aduceau un semnificativ aport de populație românească. Această rectificare a atras și schimbarea denumirii regiunii, care acum devenea Mureș-Autonomă Maghiară. S-au creat astfel nu numai condiții socio-economice pentru dezvoltare industrială – așa cum se argumenta în documentele de partid –, dar și pentru activarea unui puternic proces de imigrare a populației românești spre cel mai important centru urban, Târgu Mureș, ceea ce va duce treptat la schimbarea structurii etnice a orașului. De altfel, în vara lui 1959, în RAM existau 15 uzine și fabrici mari, de interes republican, și aproape 50 de întreprinderi de interes local.

---

⁹⁹ Cf. *Recensământul general al populației României, din 29 decembrie 1930*, vol. II, publicat de dr. Sabin Manuilă, București, Institutul Central de Statistică, 1938, p.LXXXI. Vezi totodată, pentru comparații, Elek Csetri, *Kolozsvár népessége az utolsó két évszázad alatt (1784-1995)*, în vol. *Alkotás és társadalomtudományok határán. Emlékkötet a 80 éves Kovácsics József tiszteletére*, Budapest, 1999, p.19-32.

¹⁰⁰ T. Onișor, A. Stan, *Contribuții la studiul așezărilor asimilate urbanului din RS România. Clasificarea lor funcțională și repartizarea geografică*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”. Seria geografie-geologie, 1/1966 (extras).

¹⁰¹ Vezi și *Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie*, dos. 77/1959, f.1-25.

¹⁰² *Magyar Országos Levéltár, KÜM, XIX-f-1-j-Rom-4/bc-0020-1961, f.1-6.*

Treptat, regiunea și-a tot pierdut din așa-zisa autonomie, iar noua împărțire administrativ-teritorială din 1968 a dus la desființarea ei, creându-se aici trei județe succesoare, Mureș, Covasna și Harghita. Nici unul din acestea nu va mai avea atașat vreun determinativ etnic, pentru că între timp vechea structură națională suferise transformări majore în defavoarea populației până atunci preponderente. Evident, lucrul acesta nu s-a făcut fără compensații de moment, îndeosebi în domeniul vieții spirituale, dar și aceasta, în anii ce vor urma, va suporta îngrădiri tot mai drastice.

Sub aspectul **instituțiilor culturale**, comunitatea maghiară din România a beneficiat de o rețea proprie de stabilimente pentru activitatea teatrală și de operă. Cum de la sine se înțelege, s-a păstrat pe mai departe Teatrul Maghiar din Cluj, care beneficia de o lungă tradiție – prima reprezentație teatrală având loc aici încă din 1792. Și tot la Cluj a fost inaugurată la 11 decembrie 1948 Opera Maghiară de Stat. Totodată, în 1946 a luat naștere Teatrul Secuiesc de la Târgu Mureș, iar în 1948 a fost creat Teatrul Maghiar de Stat de la Sfântu Gheorghe. Au mai apărut apoi în anii '50 teatre la Baia Mare și Timișoara. Pentru pregătirea artiștilor proprii, între 1946-1954 a ființat la Cluj Institutul de Artă Teatrală „Szentgyörgyi István”, transferat apoi la Târgu Mureș, care a asigurat un corp de actori și regizori ai artei teatrale maghiare.

Pe de altă parte, regimul comunist a creat diverse alte mijloace ale sociabilității culturale, în fapt apelând pentru îndoctrinare la așa-numita „cultură de masă”, organizată sub cele mai diverse forme. Casele și căminele culturale, cluburile de tineret, cluburile din uzine și fabrici – erau forme de promovare a manifestărilor culturale, dar și de conservare a limbii și tradițiilor culturale maghiare. Individual sau colectiv se participa la fel și fel de festivaluri și concursuri, în domenii precum muzica, teatrul, dansurile, cenacluri literare etc. Aceste grupe erau mereu sub supravegherea organelor de securitate, iar treptat și-au pierdut din entuziasmul inițial, din identitatea lor națională, îndreptându-se spre forme ce amestecau pe aparținătorii diverselor etnii.

Impactul revoluției ungare din 1956

Deși România a trecut prin marele șoc al pierderii lui Stalin, producând neliști la fel cum a adus și speranță, efectele la nivelul societății nu s-au simțit imediat, ci – ca mai totdeauna – cu o anume întârziere și mai ales cu ezitări la nivelul discursului ideologic. Chiar și printre comuniștii maghiari de aici existau temeri că odată dispărut „protectorul naționalităților”, s-ar putea reveni la mai vechile sentimente naționaliste românești, agresive și exclusiviste, la fel cum printre mulți din masa maghiară se spera într-o revizuire pașnică a nedreptăților săvârșite față de Ungaria la finele celor două războaie mondiale în privința Transilvaniei.

Zvonurile circulau și printre români, și printre maghiari, în funcție de aspirațiile îndelung ascunse și mereu reprimite, toate însă subsumându-se cert unui lucru: diminuarea presiunii ideologiei stalinisto-comuniste, speranța într-o existență care să respecte valorile atât de vehiculate la nivel teoretic.

Numai că în România lucrurile se mișcau mai greu, în vreme ce în țara vecină – Ungaria – elita politică și intelectuală părea să se reformeze din mers, să se primenească nu doar sub aspectul indivizilor, ci și al aspirațiilor societății

maghiare în general. Destalinizarea nu s-a produs în ambele țări la fel, iar evenimentele au evoluat spre o individualizare tot mai evidentă a „sateliților” URSS-ului. La noi, în locul unei liberalizări veridice și de lungă durată, s-a mers pe o cale proprie, deloc diferită de stalinism, dar cu conotații ce puteau transmite fiori diverselor grupuri etnice: cea a național-comunismului. În fapt, au urmat câțiva ani de mari dileme, în care schimbările se lăsau greu acceptate, iar consensul ideologic se baza mai mult pe discursurile plate, oarecum neutre.

Ca și până atunci, semnul schimbărilor trebuia să vină mai întâi de la Moscova, însă el a întârziat oarecum, datorită luptei pentru putere de acolo, care ceva tot a transmis și celorlalte state socialiste: o aparentă separare a funcțiilor de partid și a celor de stat, precum și impunerea conducerii colective. Abia odată cu lucrările Congresului al XX-lea al PCUS din 14-25 februarie 1956 s-au făcut mai bine înțelese noile direcții spre care aspira URSS-ul, atât pe plan intern, cât și extern, proclamându-se totodată revenirea la principiile de bază, marxist-leniniste, și condamnarea „stalinismului”, ca formă deviantă și dăunătoare a comunismului. Îndeosebi Raportul prezentat de Nikita Hrușciiov în noaptea de 24 spre 25 februarie, înmănat apoi și delegațiilor celorlalte partide „frățești”, avea să producă reverberații profunde prin condamnarea „cultului personalității” și a ororilor săvârșite în anii terorii staliniste.

Dacă în Polonia și Ungaria semnele noilor comandamente începuseră să genereze chiar dinainte trezirea societății civile, și îndeosebi a intelectualității, ce s-a manifestat tot mai mult într-un cadru public, la noi „secretomania” a rămas și pe mai departe dominantă, cauza reală a micilor rețușuri din mers rămânând pentru marea masă o necunoscută, doar zvonurile – cu deformările de rigoare – capacitanț speranțele și entuziasmele unora. Este și cauza pentru care fiecare gest al puterii, fiecare expresie sau nouă sintagmă era analizată și interpretată de cetățenii care încă mai sperau în schimbările pozitive, chiar dacă acestea erau dictate de la Moscova. În plus, existau temeri că la orice semn de liberalizare trebuie reacționat cu prudență, pentru că politica de până atunci a PCR-ului fusese una mereu oscilantă, după firave momente de detensionare urmând reacțiile brutale, ceea ce impunea tot mai multă circumspecție și mai ales răbdare. Îndeosebi pentru mulți intelectuali, „cazul Jar” – de pildă –, care a fost departe de a stimula o solidaritate de corp, era un indiciu clar că orice ieșire din „front” – chiar minimală – era supusă sancțiunilor și oprobiului, iar desfășurarea primului Congres al Scriitorilor din România (iunie 1956) sugera evidente precauții ideologice.

În ceea ce privește populația maghiară din România, utilizarea noțiunii de „naționalitate conlocuitoare” în locul celei folosite încă la Congresul al II-lea al PCR din decembrie 1955, de „minoritate națională”, era un semnal al noului curent declanșat de Congresul PCUS menționat, la fel cum sintagma antrena după sine raportări diferite față de cele anterioare, cultivarea tradițiilor, a legăturilor istorice cu „patria mamă”, modelarea și conservarea individualității spirituale etc. De altfel, interesul guvernanților față de etnicii maghiari capătă mai multă coerență, în septembrie 1956 sistematizându-se la nivelul Biroului Politic al CC al PCR o serie de propuneri ce vizau modificări substanțiale, îndeosebi în ceea ce privește intelectualitatea și promovarea culturii specifice: reactivarea comisiei ce se ocupa de literatura maghiară în cadrul Uniunii Scriitorilor și numirea lui Ferenc Szemlér ca secretar al acesteia din urmă; publicațiile românești să acorde spațiu distinct literaturii „naționalităților”; elaborarea unei istorii a literaturii maghiare în cadrul proiectatei istorii a literaturii poporului român; extinderea rețelei de edituri

în limba maghiară; angajarea la Universitatea „Bolyai” a mai multor personalități de etnie maghiară și cooptarea altora ca membri ai Academiei; promovarea aniversării diverselor momente de istorie maghiară, crearea unor case memoriale și chiar atribuirea numelui de „Ady Endre” unei localități în actualul județ Zalău (lucru realizat abia în 1972); îmbunătățirea rețelei de școli în limba maghiară; recâștigarea adeziunii unor mai vechi lideri maghiari care au fost marginalizați sau chiar închiși (precum Edgár Balogh, János Demeter, Lajos Jordáky ș.a.) etc¹⁰³.

În același timp s-a trecut la contrabalansarea eventualelor aspirații de schimbare cât de cât semnificativă a realităților, prin organizarea la toate nivelurile a nenumărate ședințe de partid, reactivându-se în mediile preponderent maghiare mai vechea „luptă împotriva naționalismului”, fiind vizat îndeosebi cel al populației „conlocuitoare”. Cu ocazia unei ședințe cu membrii de partid de la Universitatea „Bolyai” din 26 septembrie 1956¹⁰⁴, în care a fost prezentat referatul intitulat *Cum s-a luptat organizația de bază împotriva naționalismului*, János Fazekas readapta parcă o expresie a lui Lucrețiu Pătrășcanu, ce făcuse carieră, spunând că „noi mai întâi suntem comuniști și apoi putem fi considerați maghiari, români sau de altă naționalitate”. Iar dilema unora – „un activist de partid față de cine trebuie să fie loial?” – nu avea decât un singur răspuns: „Față de partid, Partidul Muncitoresc Român”, iar ca atare „trebuie să ne purtăm românește”. Pe de altă parte, se constată renunțarea la modelul sovietic de a gândi lucrurile, la o particularizare, dar nu fără a se invoca spaimile trecutului, deoarece – după cum arăta cu aceeași ocazie universitarul József Tóth – „naționalismul rusesc n-a fost atât de periculos precum naționalismul românesc”, iar a se proclama din nou superioritatea unei culturi sau a alteia ar putea duce la situații ofensatoare fie pentru minoritari, fie pentru majoritari. Evident, s-au invocat cu acest prilej mai multe aspecte deficitare ale unei convenabile dezvoltări a spiritualității maghiare – încurajați fiind de aparentul suflu de liberalizare –, însă cuvintele lui Fazekas aveau să dea măsura posibilităților de exprimare: „Dacă ați fi vrut să ajutați partidul, n-ar fi trebuit să vă spuneți părerea”, întrucât – a adăugat un alt activist – „partidul știe cum trebuie privity problemele”.

Părea așadar că se conturează o nouă relație între majoritari și minoritari, cu o deschidere mai plină de înțelegere față de problemele maghiarilor. În fapt, conducerea de partid doar în aparență părea să facă pași îndărăt, oarecum derutată de evenimentele din Ungaria și de neașteptata mobilizare a intelectualilor maghiari din Cluj și Târgu Mureș, aproape ad-hoc susținători ai unui Memorandum ce contura insatisfacțiile lor în „problema națională”. Ajuns la CC al PCR, documentul a fost repede etichetat drept o acțiune împotriva partidului, o „acțiune dușmănoasă”, fiind trimisă la Cluj o comisie care să verifice situația în teren și să tempereze zelul celor ce tulburau apele. S-a reiterat cu această ocazie tipul întrunirilor maraton, fiind convocați mai toți scriitorii maghiari din Ardeal la o ședință ce s-a întins – în mod real – pe parcursul a trei zile și trei nopți. Departe de a reuși să-i dezbine sau să-i înfricoșeze, intelectualii au făcut front comun, reproșând conducerii de partid nu doar chestiuni privitoare la minoritate, ci problemele generale ale societății românești, de la grava situație economică până la imobilismul cadrelor de la vârf, care nu percep schimbările de atmosferă din țările vecine (de pildă, din Ungaria, unde conducătorii mai sunt și înlocuiți). Ceea ce se dorea a fi o punere la punct a

¹⁰³ În acest volum documentul 6.

¹⁰⁴ Vezi stenograma în acest volum, documentul 7.

scriitorilor maghiari – prin prezența lui Miron Constantinescu, János Fazekas, Pavel Țugui, Tiberiu Utan ș.a. – a sfârșit prin concesii față de aceștia, chiar dacă unele numai pe hârtie¹⁰⁵.

Șansa celor de la vârf a fost izbucnirea Revoluției din Ungaria la 23 octombrie 1956, prilej de a întări vigilența față de orice manifestare menită a tulbura ordinea în stat, pe baza unor directive operative elaborate în ședința Biroului Politic al PCR¹⁰⁶. Nu este locul aici de a insista asupra evenimentelor derulate în România în zilele revoluționare de la Budapesta, asupra cărora au apărut deja câteva lucrări semnificative¹⁰⁷. Se cuvine însă a reține prezența în zonele susceptibile de tulburări – în opinia guvernanților –, datorită ponderei populației de etnie maghiară, a unor lideri capabili să țină sub control eventualele acțiuni de solidaritate cu țara vecină: la Târgu Mureș a fost trimis János Fazekas, la Cluj s-a aflat Miron Constantinescu, iar Alexandru Sencovici la Oradea.

Aproape nimic nu a fost lăsat la întâmplare. Așa cum se dovedise și la Budapesta, Universitatea părea locul cel mai sensibil față de orice curent înnoitor, ceea ce s-a și confirmat la scurt timp. Încă din 25 octombrie, Miron Constantinescu a convocat rectorii, prorectorii și secretarii de partid ai instituțiilor de învățământ superior din Cluj, făcând o primă evaluare a zilei precedente, care fusese deja tulburată de „elementele naționaliste”, „huliganice fasciste”¹⁰⁸. De fapt, totul a fost subsumat imperativului de a salva prietenia dintre cele două popoare – român și maghiar –, firavele manifestări de simpatie cu revolta din Ungaria fiind apreciate ca atitudini care zdruncină temeinica „frăție” între cele două nații. Primii studenți au și fost arestați și, nu întâmplător, erau de etnie maghiară, însă – contrar afirmațiilor lui Miron Constantinescu – aceștia au încercat să capaciteze și studențimea română¹⁰⁹.

De altfel, așa cum indică și „notele telefonice” trimise de câteva ori pe zi la CC al PCR, în Ardeal toată lumea – indiferent de etnie și categorie socială – asculta Radio Budapesta, circulând totodată „fițuici” care îndemneau la solidarizare. Autoritățile au declanșat o aprigă campanie de propagandă și de supraveghere, în absolut toate instituțiile având loc ședințe de partid și de sindicat în care erau „prelucrate” evenimentele din Ungaria, orice disfuncționalitate fiind pusă pe seama

---

¹⁰⁵ În acest volum documentul 10.

¹⁰⁶ *1956 – Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, ed. Corneliu Mihai Lungu și Mihai Retegan, cu o postfață de Florin Constantiniu, București, Edit. Univers Enciclopedic, 1996, p.74-78.

¹⁰⁷ Vezi Aurel Baghiu, *Printre gratii*, Cluj, Edit. Zalmoxis, 1995; Maria Someșan, Mircea Iosifescu, *Ecourile și consecințele revoluției maghiare din 1956 în universitățile din România*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmației, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.617-634; I. Munteanu, *Manifestația anticomunistă a studenților de la Timișoara din octombrie 1956. Semnificația politică națională*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, citat, p.635-655; Teodor Stanca, *Acțiunile PCR de reprimare a mișcărilor studențești anticomuniste. Timișoara – octombrie 1956*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, citat, p.691-703; Ioana Boca, *1956, un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, București, Fundația Academia Civică, 2001.

¹⁰⁸ În acest volum documentul 15.

¹⁰⁹ Vezi Mircea Popa, *Evenimentele politice de la Cluj din preajma și din timpul revoluției din Ungaria din 1956*, anexa II la vol. Ioana Boca, *1956, un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, p.407-438.

„naționaliștilor”. În acele zile fierbinți se discuta mai puțin despre ideea de „con-
trarevoluție”, de „antisovietism” etc, cât mai ales de „manifestări naționaliste și
dușmănoase”, „cu scopul de a prelua Ardealul”. Era o strategie de acum cunoscută,
în caz de o turnură nedorită a evenimentelor din România, vrajba interetică să fie
utilizată pentru salvarea puterii comuniste. Iar temerile păreau reale, de vreme ce
chiar în cadrul ședinței organizației de bază PCR a Universității „Bolyai”, din 2
noiembrie, „au fost cuvântări împotriva partidului, chiar cu un spirit antipartinic”
– după cum remarca Miron Constantinescu a doua zi –, însă „datoria sfântă a
fiecărui comunist este unitatea sfântă între muncitorii români și maghiari”¹¹⁰. Și nu
întâmplător, reprezentantul CC-ului la Cluj reamintea celor prezenți spaima
„gărzilor maniste” și a celor „cuziste”, pentru că oricând se puteau reitiera, trecând
la amenințări directe, de desființare a organizației de partid a Universității
„Bolyai”, întrucât „este pătrunsă de un spirit naționalist”, atrăgând totodată atenția
în final că „dacă vă mai târguiți cu partidul, nu ajutați nici naționalitatea maghiară
din RPR, nici clasa muncitoare din Ungaria”.

Prezența la București a lui Hrușciov în prima zi a lunii noiembrie, intervenția
armatei sovietice în țara vecină, începând cu 4 noiembrie, și preluarea puterii de
János Kádár au fost semne evidente că revoluția ungară era sortită eșecului, că tim-
pul unei liberalizări reale încă nu sosise. În ceea ce privește România, influența
evenimentelor de la Budapesta s-a făcut resimțită imediat sub aspectul calității
vieții, autoritățile găsind resursele necesare unei mai bune aprovizionări cu bunuri
de larg consum și îndeosebi alimente, mărirea salariilor, acordarea de ajutoare su-
plimentare familiilor nevoiașe etc. Totodată s-au luat măsuri pentru ameliorarea
poverilor ce apăseau asupra țăranilor, renunțându-se la sistemul cotelor obligatorii.

Deși nu se poate vorbi de un impact semnificativ și vizibil asupra societății
românești în ansamblu, puterea comunistă de la București a tras suficiente în-
vățăminte, îndeosebi prudența față de intelectualitate și, în primul rând, controlul
mediilor formative superioare, Universitățile¹¹¹. Se reactivează controlul asupra
compoziției sociale a corpului didactic și studentesc, la începutul lunii martie
1957 Universitatea „Bolyai” prezentând un prim Raport, în care o sumă de profe-
sori, conferențieri și asistenți sunt analizați mai puțin din perspectiva profesiona-
lismului, cât mai ales a atitudinilor din zilele revoluției ungare și a loialității față
de partid¹¹². Aproape fără excepție, cei prezentați în negativ vor dispărea în foarte
scurt timp din organigrama instituției, încadrându-se într-un fenomen mai general
de epurare ce a căpătat forme oarecum obscure.

Pentru un control mai eficient al rețelei de învățământ și al producției culturale
de limbă maghiară, în cadrul Ministerului Învățământului și Culturii a fost creat
un departament pentru Naționalități, al cărui director general a devenit László
Bányai. Fost rector al Universității „Bolyai” între 1952-1956, acesta nu s-a prea bu-
curat de simpatii din partea intelectualilor maghiari din Cluj, deoarece era apreciat
ca un instrument al comuniștilor de la București pentru aplicarea diverselor
decizii centrale în problema conaționalilor săi. În plus, pentru a urca în ierarhia
comunistă, nu a ezitat să devină „turnătorul” unor vechi ilegaliști maghiari, care

---

¹¹⁰ În acest volum documentul 24.

¹¹¹ Gyula Dávid, *1956 Erdélyben és ami utána következett*, în „Korunk”, VII, 1996, nr. 10, p.30-40; Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 1997, p.107-112.

¹¹² În acest volum documentul 43.

au fost chiar închiși, la fel cum s-a remarcat prin obstrucționarea ascensiunii unor intelectuali de certă valoare. Nu întâmplător, într-un raport al Ambasadei Ungariei la București se afirma că Bányai „este trădătorul maghiarimii și mâinile îi sunt mânjite cu sânge”¹¹³.

În schimb, redactorul șef al cotidianului de limbă maghiară „Előre”, Imre Robotos, a fost exclus din partid și destituit pentru faptul că în zilele revoluției nu a publicat o scrisoare a lucrătorilor de la fabrica „Simó Géza”, adresată muncitorilor din țara vecină. De altfel, în decurs de un an de la încheierea evenimentelor, au fost excluși din partid aproximativ 400 de membri de etnie maghiară din Cluj și 30 din Târgu Mureș. Pentru activitate incompatibilă cu statutul lor, numai din Regiunea Autonomă Maghiară au fost arestați 12 preoți, iar 120 de profesori și învățători și-au pierdut locurile de muncă pentru „concepțiile lor de dreapta”¹¹⁴.

O atenție deosebită a început să acorde PCR tuturor formelor de manifestare a intelectualității maghiare și instituțiilor de învățământ, susceptibile a constitui principalele levieri de conservare a identității etnice și de influențare în negativ a conduitei de masă. Ministerul Învățământului și Inspectoratele regionale au început o amplă campanie de inspecții prin școlile de limbă maghiară, întocmindu-se rapoarte consistente în care erau analizate aspecte de la dosarul de cadre al profesorilor și până la cuantificarea lexicului românesc pe care îl utilizau elevii. Într-o lumină pozitivă erau prezentate școlile cu populație mixtă (români și maghiari), care dau rezultate ce „depășesc chiar prevederile programelor”, concluziile fiind lesne de intuit. De asemenea, serviciile de urmărire ale Securității și-au extins rețelele de informatori, dosarele instrumentate începând cu anii imediat următori revoluției ungare înregistrând o acrimie tot mai evidentă față de perioada anterioară. Toate materialele de sinteză ale acestei instituții, cunoscute până acum, evidențiază distinct o activare a manifestărilor nepartinice din partea unor reprezentanți ai etnicilor maghiari. În Raportul de activitate al organelor de Securitate din regiunea MAI Cluj, din 1 octombrie 1959 – de exemplu –, întocmit de Iosif Breban, se arătau următoarele: „Activitatea naționaliștilor maghiari nu este cu nimic mai puțin intensă față de celorlalte categorii de elemente dușmănoase. În mod deosebit această activitate este desfășurată de cler și de corpul didactic, care agită intelectualitatea și tineretul studios împotriva conviețuirii cu poporul român, susținând imposibilitatea rezolvării problemei naționale. Spre exemplu, la Institutul teologic protestant din Cluj a fost descoperit un grup contrarevoluționar care-și propunea să atragă studenții de la toate facultățile și să-i organizeze astfel ca la momentul oportun să poată acționa împotriva regimului. Aceștia au ținut mai multe ședințe cu caracter dușmănos, au scris și răspândit poezii și scrieri cu conținut naționalist maghiar și revizionist, făcând legătura și cu alte elemente naționaliste, care nutreau aceleași convingeri. În ultimul timp sunt o serie de semnalări din care rezultă că cercurile naționaliste maghiare, în lumina calomniilor difuzate de posturile de radio imperialiste, discută din nou problema cedării Ardealului Republicii Populare Ungare. Elementele naționaliste s-au folosit pentru răspândirea acestor zvonuri de vizita tov. Hrușciov în SUA. Asemenea idei sunt colportate de cetățenii din RPU care ne vizitează țara sau de cetățenii români care vizitează RPU. Chiar și vizita delegației guvernamentale

---

¹¹³ *Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-27/a-007587/1956.f.2.*

¹¹⁴ *Ibidem, XIX-J-1-j-Rom-27/a-004281/3-1958.*

române în Regiunea Autonomă Maghiară este interpretată în acest sens de unele elemente dușmănoase”¹¹⁵.

Tot acum se declanșează o serie de „scandaluri”, de divulgări în privința conținutului unor manuale școlare, dăunătoare din punct de vedere ideologic și cu „tendință naționalistă”. Îndeosebi *Culegerea* de texte din literatura maghiară pentru clasa a X-a a fost „demascată”, întrucât suscita „sentimente naționaliste maghiare”, fiind promovată dragostea față de „patria maghiară” și nu față de Republica Populară Română. Referatele întocmite sunt uimitoare prin acribia cu care înregistrează până și ponderea anumitor termeni, nume proprii, asociații de cuvinte care puteau duce la interpretări jignitoare la adresa regimului comunist etc.¹¹⁶. Acest lucru a fost un excelent pretext de a spori puterea de control și decizie a Direcției de Propagandă și Cultură a CC al PCR și de a desființa subredacția din Cluj a Editurii Didactice.

Odată pornit mecanismul, toate cărțile școlare în limba maghiară au fost supuse unei minuțioase verificări, la scurtă vreme fiind retras de pe piață și *Manualul de gramatică* pentru clasa a VI-a¹¹⁷. Mai mult chiar, autorii acestuia și toți cei care aveau responsabilitatea de a veghea la „puritatea lui ideologică” au fost aspru sancționați: Ferenc Gazda, Miklós Fehér și Jenő Nagy – cei care au redactat manualul (dar care nu figurau ca autori) – au fost îndepărtați din posturile ce le ocupau, arestați și anchemetați pentru „activitate contrarevoluționară”. Cu acest prilej, chiar atitudinea și activitatea lui László Bányai, directorul Direcției Generale a Învățământului și Culturii Naționalităților Conlocuitoare din Ministerul Învățământului și Culturii, au fost analizate, fiind făcut totodată răspunzător pentru aprobarea unei programe „cu caracter naționalist, șovin”. Evident, au fost anchetate și alte persoane, aproape tuturor descoperindu-li-se mai vechile „atitudini liberaliste” din perioada evenimentelor „contrarevoluționare” din Ungaria. Până și soției lui Bányai, Margareta, fostă directoare la secția maghiară a Institutului de Științe Pedagogice, pensionată încă din toamna lui 1952, i s-au găsit suficiente motive de reproș, printre cele mai semnificative fiind și faptul că ea a cooptat pe autorii manualului incriminat. Tot lui Bányai i s-au reproșat și „erorile” din manualele maghiare de geografie și istorie, motiv pentru care postul acestuia din cadrul ministerului a fost suspendat, fiind trecut la Institutul de istorie a Partidului Comunist Român. Drept consecință, din septembrie 1959, istoria și geografia vor fi predate doar în limba română.

Desființarea Universității „Bolyai”

Evenimentele din toamna lui 1956, cu tot cortegiul de manifestări ale profesorilor și studenților maghiari de la Universitatea „Bolyai”, au atras din nou luare aminte guvernanților asupra existenței unui stabiliment în care controlul partidului nu era încă de maximă eficiență. Arestările ce au urmat, excluderea unor studenți și profesori, nesfârșitele „prelucrări” politico-ideologice, schimbările la nivelul funcțiilor de conducere administrativă și politică păreau să nu fi dat rezultatele scontate. Exista o rezistență mai mult decât pasivă, îndeosebi din partea studenților, față de orice încercare a partidului de a manipula conștiințele și de a

¹¹⁵ *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 12/1959, f.233-234.*

¹¹⁶ În volumul documentului 61.

¹¹⁷ Documentul 72.

impune obediența fără discernământ în fața puterii. Cu ocazia ședinței UTM din cadrul Facultății de istorie-filologie a Universității „Bolyai”, de pildă, din 22 octombrie 1958, la care au participat 512 studenți (din care doar 470 erau UTM-iști), preparativele de condamnare a unor „manifestări nesănătoase încă din perioada evenimentelor din Ungaria” s-au soldat cu „ieșiri cu totul inadmisibile” (fluierături și aplauze). Cu toate că se pregătise o anume scenografie în privința luărilor de cuvânt, propunerea excluderii din UTM a 16 studenți și sancționarea multor alora a generat discuții în contradictoriu, unii refuzând chiar să vorbească românește, totul petrecându-se într-o „atmosferă încărcată” (de 11 ore), întrucât – după aprecierile unor participanți – exista impresia că sunt „la judecată și nu la o ședință UTM”¹¹⁸.

În acest context, s-a trecut la o atență muncă de propagandă în direcția inutilității existenței unei separații instituționale între studenții români și maghiari, pornindu-se de la teza că în România fusese rezolvată „problema națională”, iar menținerea segregării artificiale, pe criterii etnice, a învățământului superior clujean este anacronică. Public, ideea a fost activată cu ocazia celei de-a doua Conferințe pe țară a Asociațiilor Studențești din februarie 1959, ulterior impunându-se o „adeziune” la unison. Cu ocazia unei ședințe la care au participat studenți și profesori de la cele două Universități, „Babeș” și „Bolyai”, și care s-a desfășurat în sala Teatrului de Stat Maghiar, la 3 martie 1959¹¹⁹, în prezența ministrului învățământului Athanasie Joja, absolut toți vorbitorii au evidențiat beneficiile aduse de o atare unificare, invocându-se rudimentele experiențelor de până atunci. În cuvântul său, prorectorul Gyula Márton își exprima convingerea că „unificarea celor două universități clujene va contribui în mare măsură la ridicarea nivelului ideologic și profesional al învățământului, la strângerea legăturilor între membrii corpului didactic, între studenții români și maghiari și de alte naționalități, deci măsura aceasta va contribui foarte mult la asigurarea unității moral-politice a cadrelor noastre didactice și a tineretului nostru”.

De altfel, asemenea întruniri au marcat toată primăvara anului 1959, Nicolae Ceaușescu fiind însărcinat cu coordonarea acțiunii de unificare, după ce anterior își exersase abilitățile prin acțiunea de colectivizare forțată a agriculturii. Cele câteva voci ce au îndrăznit să se ridice inițial contra unei asemenea contopiri – János Fazekas¹²⁰, Edgár Balogh, István Nagy, László Szabédi ș.a. – au fost repede aduse la tăcere, prin presiuni ideologice și amenințări. Mai mult chiar, la 18 aprilie, esteticianul și istoricul literar Szabédi și-a pus capăt zilelor după ce a fost silit să-și facă „autocritica” la una din ședințe¹²¹. Oricum, la începutul lunii aprilie au fost deja create patru colective însărcinate să elaboreze propuneri în legătură cu modalitățile optime de unificare a celor două stabilimente, hotărându-se totodată profilul și principiile care stau la baza viitoarei Universități: o instituție „cu conținut marxist, care să pregătească cadre de un înalt nivel științific, educate în spiritul internaționalismului proletar, al patriotismului socialist, în spiritul prieteniei și întăririi frăției dintre poporul român și minoritățile naționale”¹²². Erau for-

¹¹⁸ În volumul documentul 63.

¹¹⁹ Documentul 70.

¹²⁰ Cf. Rafael-Dorian Chelaru, *Crearea Universității „Babeș-Bolyai” și reforma învățământului în limba minorităților. Cazul János Fazekas*, în vol. *Anii 1954-1960: Fluxurile și refluxurile stalinismului*, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.821-835.

¹²¹ Asupra lui vezi și Gyula Dávid, *Erdélyi irodalom, világirodalom*, Csikszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2000, p.224-230.

¹²² Documentul 74.

mulări generale, propagandistice, dar care nu puteau ascunde în fond problemele esențiale ale identității maghiarimii din România, chiar dacă adeseori solicitările profesorilor de la Universitatea „Bolyai” păreau minimale. Iar varietatea chestiunilor de rezolvat, cu multe din implicațiile aferente, au fost în mare ridicate cu ocazia întrunirii de lucru a comisiorilor de unificare din 7 aprilie 1959¹²³. Existau suficiente motive de iritare, lesne detectabile în documentele publicate în acest volum, dar mai ales schimbarea discursului, noțiunea de „concesie” făcută maghiarilor fiind atotprezentă. Fiecare oră de curs, fiecare materie sau spațiu de învățământ cedat profesorilor și studenților maghiari se încheia cu această idee direct exprimată, de „concesie”.

În fapt, acțiunea de unificare a celor două universități a fost integrată unei strategii mai ample, de aparentă reformare a învățământului românesc de toate gradele, dar care viza în principal asimilarea școlilor de limbă maghiară de către cele românești, prin crearea unor stabilimente bilingve, care să gestioneze eficient însușirea limbii române și atenuarea identității maghiarilor. De altfel, stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PCR din 20-21 și 23 aprilie 1959¹²⁴ surprinde – chiar dacă uneori echivoc – rațiunile profunde ale unui atare demers, de încorsetare a învățământului maghiar de către cel românesc, iar orice încercare a lui János Fazekas de a ameliora din intențiile ascunse ale PCR s-a lovit de amenințatoarea asociere a lui cu „elementele naționaliste”. În problema Universității din Cluj, Leontin Sălăjan (fost Szilágy) – ministrul Forțelor Armate – declara în cadrul reuniunii de mai sus și rațiunile ideologice ale unui atare demers: „Există în Ardeal la elementele naționaliste tendința de a împiedica să învețe limba română. Elementele naționaliste n-au renunțat la ideea revizionistă de a mișca populația de acolo. Sunt elemente care propagă ideea revizuirii granițelor, vor să păstreze o insulă izolată. Elementele dușmănoase vor să izoleze minoritățile naționale de poporul român”. În consecință, în ședința Biroului Politic amintită se va decide unificarea celor două Universități într-una singură, cu numele „Babeș-Bolyai”, același lucru petrecându-se și în cadrul Institutului Agronomic „Dr. Petru Groza”, unde va rămâne doar o facultate, cu limba de predare română. Totodată, pentru punerea în aplicare a acestei decizii, au fost efectuate și câteva schimbări în cadrul Ministerului Învățământului și Culturii, stabilindu-se de asemenea structura și conducerea viitoarei Universități clujene: Constantin Daicoviciu rector, iar ca prorectori János Demeter, Alexandru Roșca și István Péterfi.

La 26 iunie 1959, adunarea solemnă a cadrelor didactice de la cele două Universități¹²⁵ lua act de hotărârea guvernului pentru unificare, cu alocuțiuni la unison în ceea ce privește „politica înțeleaptă a partidului”, rostite atât de profesorii români, cât și de cei maghiari, în final – parcă simbolic – încredințându-i-se lui Edgár Balogh citirea telegramei adresate CC al PCR și Consiliului de Miniștri.

Noua Universitate „Babeș-Bolyai”, ce a început să funcționeze din septembrie 1959, pe baza ordinelor nr. 180 și 181, avea șase facultăți, cu una mai mult decât vechea structură, prin separarea filologiei de istorie și filosofie. În ceea ce privește corpul profesoral, s-a trecut la o reducere a schemei de personal, din 782 de posturi anterioare (323 la Universitatea maghiară și 459 la cea românească) rămânând doar 702, cei necuprinși în schemă fiind pensionați sau trecuți la alte

---

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Documentul 75.

¹²⁵ Documentul nr. 80.

instituții, cu salarii echivalente celor din învățământ, unii fiind apreciați drept „elemente necorespunzătoare din punct de vedere politic”¹²⁶. Chiar și așa, mai multe posturi au rămas neocupate, la 1 octombrie existând doar 663 cadre didactice, din care numai 258 erau etnici maghiari (39%)¹²⁷. În funcțiile de conducere (decani și prodecani) s-a impus regula parității, iar în cadrul procesului de învățământ a fost introdusă obligativitatea învățării limbii române la secțiile cu limba de predare maghiară.

Tot la Cluj s-a trecut la crearea liniei de învățământ maghiar în cadrul Institutului de Arte Plastice „Ion Andreescu” și la Conservatorul „Gh. Dima”, în vreme ce la Târgu Mureș s-a conservat vechea organizare, prin funcționarea Institutului Medico-Farmaceutic și a Institutului de Artă Teatrală „Szentgyörgyi István”.

Cu tot „consensul” impus de partid, momentele de tensiune între profesorii de etnie maghiară și cei români nu au lipsit, pentru că principiile vag formulate inițial în privința Universității „Babeș-Bolyai” au fost mereu „ajustate” din mers. Bilingvismul îndeosebi a continuat să genereze discuții, la fel cum deficiențele în buna funcționare a unor catedre sau laboratoare s-au pus tot pe seama discriminării pe criterii etnice. De asemenea, cooptarea pe viitor a corpului profesoral maghiar nu a mai fost doar o chestiune a maghiarilor, ci – prin noua structură – și a factorilor români de decizie, ceea ce a dus treptat la promovarea unui personal atașat românității, iar uneori la schimbarea profilului lingvistic al unor materii prevăzute inițial a fi predate în ungurește.

Maniera în care s-au produs aceste schimbări în ce privește învățământul maghiar – percepute în mod evident în defavoarea maghiarității – a fost compensată printr-o serie de „beneficii” vizibile în plan cultural, pentru a nu se crea impresia unei „sugrumări” identitare. Sub aspectul publicațiilor în limba maternă, de pildă, la ceea ce existase până în 1956, se constată ulterior dezvoltări evidente, chiar într-un ritm alert. S-a ajuns astfel ca în vara anului 1959 să existe 41 de publicații periodice în limba maghiară – deși ulterior, în 1967, nu vor mai rămâne decât 25 –, iar sub aspectul cărților, doar în 1958 au fost tipărite 350 de titluri, în 1967 numărul acestora scăzând la puțin peste 200. De asemenea, la Cluj, Târgu Mureș și Timișoara au fost create studiouri regionale de radio, care împreună transmiteau zilnic trei ore în maghiară.

De altfel, sub aspectul **identității culturale**, existența posibilităților de manifestare intelectuală a constituit una din strategiile fundamentale de conservare a maghiarității în România. Ca orice regim totalitar, comunismul a căutat și la noi să se legitimeze și să domine, recurgând la noțiuni capabile să treacă drept universale, valabile pentru toți, inclusiv pentru „naționalitățile conlocuitoare”. De aceea, imediat după 23 august 1944 au apărut sau și-au reluat activitatea mai multe publicații în limba maghiară. În afara organelor de presă locale, au apărut și o serie de periodice cu evidentă menire propagandistică, dar și cu o mai largă răspândire teritorială: „Szakszervezeti Élet” (Viața sindicală), ca organ al sindicatelor (începând cu 1946), care din 1957 își va relua vechea titulatură interbelică, „Munkásélet” (Viața muncitorilor); încă din 8 martie 1945 a fost scoasă o publicație specială pentru femei, „Dolgozó Nő” (Femeia muncitoare), sub redacția scriitoarei Mária Berde, și tot din acest an apare „Falvak Népe” (Lumea satelor); la

¹²⁶ Cf. documentul 78.

¹²⁷ Vezi documentul 88.

București vede lumina tiparului un cotidian central, în 1947, „Előre” (Înainte), inițial ca organ de expresie al UPM, ce avea ca redactor șef pe Imre Robotos¹²⁸. La Cluj a fost fondată Editura „Józsa Béla Athenaeum”, ce asigura publicarea lucrărilor de factură marxistă, aici apărând – de pildă –, în 1946, romanul lui József Méliusz (mai curând un eseu), intitulat *Sors és jelkép* (Destin și simbol), în care destinul maghiarilor din România este imaginat în strânsă legătură cu cel al românilor cu orientare de stânga. Ulterior, din 1948, când au luat naștere primele edituri de stat, centralizate la București, au fost create o serie de filiale în țară, în cadrul cărora existau și subredacții maghiare. De altfel, este greu de surprins în câteva rânduri diversele forme de manifestare a culturii maghiare din România în această epocă, subiectul meritând o tratare distinctă și nuanțată, de ample dimensiuni. Cu toate acestea, câteva repere se cuvin a fi reținute, pentru o minimă plasare în contextul politic al epocii și pentru racordarea, în fapt, la activitatea unor personalități ale culturii maghiare, care au fost totodată legate de viața universitară, înainte sau după 1959.

Cum de la sine se înțelege, literatura a fost zona cea mai vizibilă în spațiul cultural maghiar¹²⁹. Organul care a polarizat creația literară imediat după sfârșitul războiului a fost revista „Utunk” (Drumul nostru), apărută la 22 iunie 1946, cu subtitlul – până în 1965 – „A Román Népköztársaság Írószövetségének Lapja” (Publicație a Uniunii Scriitorilor din Republica Populară Română), la început bilunar, apoi săptămânal. Primul șef de redacție a fost Gábor Gaál, absolvent al Universității din Budapesta și participant la revoluția proletară din Ungaria din 1919, stabilit ulterior în Ardeal, unde va conduce între 1929-1940 revista „Korunk”. După război a devenit profesor de filosofie și istoria literaturii maghiare la Universitatea din Cluj, membru titular al Academiei Române din 1948, fiind apreciat ca unul din principalii teoreticieni marxști ai literaturii maghiare din România¹³⁰, în mod deosebit al „realismului socialist”. Ajungând la conducerea „Utunk”-ului, și-a adunat mai vechii colaboratori de stânga de la „Helikon”-ul și „Korunk”-ul interbelic, revista depășind cadrul strict al literaturii, ocupându-se de problemele culturale maghiare în general (teatru, arte plastice etc). În afara revistei „Utunk”, tot sub egida Uniunii Scriitorilor¹³¹ a apărut la Cluj începând cu 1950 „Irodalmi Almanach” (Almanahul literar), care din 1953 se mută la Târgu Mureș, ca o revistă literară lunară, sub numele de „Igaz Szó” (Cuvântul adevărat). În 1957 a reapărut, după o lungă absență, revista „Korunk”, cu un profil complex, abordând atât probleme culturale, cât și sociale, filosofice etc.

S-ar putea afirma că, asemeni multor scriitori români, și cei maghiari au fost asiduu curtați de Partidul Comunist Român, mulți din aceștia ocupând locuri privilegiate și încredințându-li-se importante pârghii de putere culturală, chiar dacă levierul de comandă erau bine controlate politic și ideologic de la vârf. De altfel, încă de la alegerile din noiembrie 1946, doi din cărturarilor de seamă ai maghiarilor

¹²⁸ Pentru o imagine completă vezi Péter Kuszálík, *Erdélyi hírlapok és folyóiratok, 1940-1989*, Budapest, Teleki László Alapítvány, Közép-Európai Intézet, 1996.

¹²⁹ Vezi Gavril Scridon, *Istoria literaturii maghiare din România*, Cluj, Edit. Promedia Plus, 1996, p.174-577.

¹³⁰ *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond. 3, dos. 475/1948, f.1. Mare parte din creația sa a fost cuprinsă în cele patru volume de *Válogott írások* (1964, 1965, 1971, 1975), alături de care se cuvine menționat și cel de *Levelek, 1921-1945* (1975).

¹³¹ În 1949, Societatea Scriitorilor Maghiari din România s-a afiliat la Uniunea Scriitorilor Români.

au devenit deputați în Marea Adunare Națională: Károly Kós și Sándor Kacsó. Cel dintâi, eminent arhitect, a fost redactor responsabil al revistei „Világosság” și președinte la „Romániai Magyar Képzőművészek Szövetsége” (1946-1948), devenind totodată profesor la Institutul de Arhitectură din Cluj¹³². Cel de-al doilea, Sándor Kacsó, jurnalist și prozator apreciat, va deveni președinte al UPM, ocupând și funcția de redactor șef al Editurii pentru Literatură, filiala Cluj, de limbă maghiară. În egală măsură, de un prestigiu imens s-au bucurat în epocă István Nagy (creator de sociografii muncitorești), István Asztalos, Ferenc Szemlér, József Méliusz, György Kovács, Károly Molnár, Elemér Jancsó, Zoltán Márki, Sándor Kányádi, Gyula Dávid, Lajos Kántor ș.a. S-a dezvoltat totodată critica și istoria literaturii, apărând și primele sinteze privind istoria literaturii maghiare din România, în acest domeniu afirmându-se Edgár Balogh, László Bányai, Gyula Csehi, Ernő Gáll, Elemér Jancsó, Pál Sóni ș.a.

Începutul anilor ‘60 marchează afirmarea în viața literară maghiară a unei noi generații de scriitori, într-un fel formați și „crescuți” sub imperativele noului regim, precum Pál Bodor, Gyula Szabó, Sándor Huszár, Andor Bajor, Sándor Fodor, Zoltán Márki, András Sütő, János Szász, Sándor Kányádi ș.a. Din 1961 a fost lansată colecția „Forrás” (Izvorul) în cadrul Editurii pentru Literatură, cu contribuții majore în publicarea creațiilor de epocă. Aici au început să tipărească scriitorii apreciați ca „prima generație Forrás”, precum Zoltán Veress, Aladár Lászlóffy, Domokos Szilágyi, Tibor Bálint, János Pusztai ș.a. Importante pagini literare, care au constituit o punte de lansare pentru generațiile mai tinere de scriitori, a oferit și „Ifjúmunkás”, care lunar publica un fel de supliment, „Művészet” (Cultura).

Însă unul din domeniile predilecte de cercetare a multor intelectuali maghiari a fost lingvistica, limba constituind elementul fundamental al identității etnice. Dacă despre multe din domeniile de manifestare a culturii se putea vorbi că nu au legătură cu naționalitatea, nu același lucru se putea spune despre lingvistică. Spre deosebire de perioada interbelică, când lingvistica maghiară nu era cuprinsă în programele universitare, după 1945 numai la Cluj vor exista mai multe cadre universitare și cercetători la Institutul de Lingvistică al Academiei (filiala Cluj), care s-au afirmat în acest domeniu. Indiscutabil, personalitatea cea mai reprezentativă a epocii a fost Attila Szabó T., care a creat la Cluj o veritabilă „școală”. Aceste preocupări nu veneau pe un teren gol, interesul față de lingvistica maghiară în Transilvania având o bună tradiție, încă din secolul al XVII-lea, pentru ca în anii interbelici Bálint Csűry să dezvolte metodologia îndeobște admisă a dialectologiei maghiare.

Institutul de Lingvistică din Cluj avea și o publicație periodică, „Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények”, dar o serie de studii de lingvistică maghiară au fost publicate și în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, seria Philologia, ce apărea din 1956, și – evident – în reviste din Ungaria sau străinătate. După 1958 s-au afirmat pe acest tărâm Gyula Márton, Mózes Gálffy, Jenő Nagy ș.a. Deși în epoca la care ne referim (1945-1968) nu au fost publicate foarte multe lucrări semnificative, ea a pregătit – prin munca de laborator – marile realizări ulterioare: dicționare bilingve, dicționarul istoric al limbii maghiare, diverse bibliografii în domeniul lingvisticii maghiare etc.

În anii ‘50-’60, Gyula Márton a întreprins ample anchete de teren dialectologice, împreună cu studenții clujeni. Încă din 1949, Attila Szabó T. a pus la punct în-

---

¹³² Asupra lui vezi Lajos Kántor, *Erős, sorsszerű parancs*, în „Korunk”, I, 1990, nr. 3, p.294-304, și fragmentul memorialistic publicat în „Korunk”, nr. cit., p.305-314.

strumentarul necesar alcătuirii unui Atlas lingvistic al dialectului ceangău, o înțelegă echipă străbătând Moldova în acea perioadă, iar datele adunate au rămas în trei volume de manuscris, cuprinzând peste 20.000 cuvinte de bază și aproximativ 900 de hărți. În anii '60, Institutul de lingvistică s-a angajat la realizarea Atlasului dialectelor maghiare din România. Mai multe echipe s-au ocupat de dialectul secuiesc (Gyula Márton, Mózes Gálffy), de cel de pe valea Arieșului (László Murádin, între 1956-1958), din Maramureș (Dezső Balogh, Pál Teiszler, între 1959-1963), de pe valea Someșului (Pál Teiszler), din Banat (István Vöö) ș.a. Și tot Attila Szabó T. proiecta încă din 1958 realizarea unui „Tezaur” de toponimie istorică transilvană. Nu au lipsit cercetările de istoria limbii, care în fond aveau menirea de a descoperi și conserva fapte de limbă. În afara lui Attila Szabó T., se cuvine invocat aici numele lui Lajos Kelemen, personalitatea cea mai reprezentativă în acest domeniu, care s-a remarcat prin migăloase cercetări de arhive.

Cum de la sine se înțelege, nu puteau fi omise preocupările pentru studiul interferențelor lingvistice româno-maghiare. Din această perspectivă, lingvistica românească a avut de profitat, cercetările lui Attila Szabó T. furnizând din materialul lexicografic adunat o cantitate impresionantă de elemente de origine românească, în anii aceștia lucrându-se la o monografie a împrumuturilor din acest idiom de prin secolul XIV până în secolul XIX. Cel care s-a ocupat în mod special de această problemă a fost Gyula Márton, stimulat îndeosebi de experiența câștigată cu cercetarea graiului ceangăilor din Moldova, despre care, ceva mai târziu, a și publicat o lucrare valoroasă, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönzavai* [Împrumuturile de origine românească în dialectul ceangău din Moldova] (București, Edit. Kriterion, 1972). Tot Márton este cel care a creat o echipă de cercetare, care va publica abia în 1977 monografia *A magyar nyelvjárások román kölcsönzavai* [Împrumuturile de origine românească în dialectele maghiare], la elaborarea ei participând János Péntek și István Vöö.

Sub aspectul folcloristicii maghiare, aceasta a fost studiată în cadrul unei secții a Institutului de Folclor din București, de pe lângă ministerul Culturii, secție creată în 1949. În 1964, după unirea cu Arhiva de Folclor din Cluj, instituția a trecut sub tutela Academiei. Din 1949 aici au lucrat pentru folcloristica maghiară Júlia Szegő (până în 1957), János Jagamas și Dénes Elekes. Ulterior au venit József Faragó, István Almási (din 1957), Olga Nagy (din 1958), Gabriella Vöö (din 1960), iar temporar László Gyurka (1954-1959), Ildikó Schuster Nagy (1958-1962), Ádám Könczei (1958) ș.a. S-au acumulat mii de ore de înregistrări din toată Transilvania și au fost publicate câteva volume. O mențiune specială merită culegerea *Moldvai csángó népdalok és néballadák* [Cântece și balade populare ale ceangăilor din Moldova], publicată în 1954 de József Faragó și János Jagamas.

Maghiarii și istoriografia română. Construcția național-comunismului autohton

Evenimentele din toamna anului 1956 au venit totodată să reactiveze parcă mai vechile teme și temeri în privința Ardealului, rapoartele diverselor instituții ale statului de supraveghere subliniind tot mai frecvent „intensificarea manifestărilor revizioniste ale naționaliștilor maghiari”. Zvonurile păreau să alimenteze o stare de spirit tot mai iritată după unificarea celor două universități clujene, iar o anume liberalizare în ceea ce privește circulația persoanelor între România și Ungaria întreținea tot mai mult această atmosferă. De exemplu, numai în regiunea Cluj, în primele zece

luni ale anului 1959 au venit din Ungaria mai bine de 3000 persoane, iar de aici au vizitat țara vecină aproape 2500, cu toții fiind maghiarofoni și având rude într-o parte sau alta. Deși persoanele care căpătau dreptul de a călători în Ungaria erau considerate „sigure” din punct de vedere politic, la reîntoarcere se făceau mesagerii stării de spirit din „țara mamă”, unde modificările în privința învățământului maghiar de la noi erau privite ca acțiuni de „lichidare” și de „românizare” a acestuia.

Totodată, în țara vecină se făceau simțite unele beneficii ale revoltei din 1956, printr-o atmosferă care părea celor din România oarecum mai destinsă, îndeosebi în ceea ce privește producția intelectuală, dar chiar și a vieții cotidiene. János Kádár nu era și nu va fi până la dispariția lui de pe scena politică liderul care să nu se bucure de o anume popularitate, fiind parcă mai mult legat de mase, apreciat pentru modestia ce o ația etc. În plus, relațiile Ungariei cu Occidentul erau tot mai active, la fel cele cu Uniunea Sovietică, iar deschiderea lui Hrușciiov spre dialog cu lumea apuseană a dat naștere speranței că o eventuală revizuire a frontierei româno-maghiare ar putea fi posibilă. Speranțele maghiarilor în această direcție au fost alimentate și de tot mai dese „defecțiuni” în relațiile româno-sovietice, începând cu dezacordurile în privința atitudinii față de China și până la încercările de a se impune României, în cadrul CAER-ului, o situație marginală, transformând-o în furnizorul agricol al lagărului socialist.

Toate aceste aspecte – și încă multe altele, asupra cărora nu insistăm aici – au generat schimbări de atitudine în cazul guvernanților români, regândind o linie proprie de evoluție, dar nu de a renunța la mai vechea obediență față de URSS. „Dezghetu” promovat de Hrușciiov era imitat în mare și de Gh. Gheorghiu-Dej, prin diversificarea felurilor teme de discurs, dar și prin diversiunile patriotarde tot mai frecvente¹³³. În acest context, remodelarea „domeniului național” a fost unul din instrumentele eficace prin care se puteau capacita toate energiile intelectuale românești, istoricilor acordându-li-se un loc privilegiat¹³⁴. De aceea, începând cu anii 1958-1959 se constată o tot mai accentuată implicare a istoricilor români în mecanismul propagandei. În felul acesta, istoriografia română și-a reluat mai vechea vocație de a fi sensibilă la comandamentele politice, adăugând la menirea sa una din temele consonante cu imperatiile vremii: formarea și menținerea „conștiinței naționale”. Problematika nu era nouă, fiind atotprezentă încă din a doua jumătate a secolului XIX¹³⁵, dar ușor abandonată în primul deceniu de la instalarea comunismului la noi¹³⁶.

În intervalul 1948-1956 istoriografia din România s-a adaptat și integrat noului discurs după modelul sovietic, jdanovist, de reconstrucție a trecutului¹³⁷. În acest

---

¹³³ Dintr-o perspectivă sociologică vezi excelentul studiu al lui Marius Lazăr, *Structuri politice și cultură. Câmpul cultural de la „destalinizare” la mitul „salvării prin cultură”*, în „Xenopoliana”, Iași, VII, 1999, nr. 1-2, p.169-195.

¹³⁴ Katherine Verdery, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, trad. Mona și Sorin Antohi, București, Edit. Humanitas, 1994.

¹³⁵ Vezi în acest sens Al. Zub, *De la istoria critică la criticism (Istoriografia română la finele secolului XIX și începutul secolului XX)*, București, Edit. Academiei, 1985; Idem, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Edit. Junimea, 1989; Lucian Nastasă, *Generație și schimbare în istoriografia română (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX)*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1999.

¹³⁶ Cf. Al. Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Iași, Institutul European, 2000, p.17-74.

¹³⁷ Vezi în acest sens o lucrare meritorie, recent apărută, a lui Andi Mihalache, *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*, București, Ed. Albatros, 2003.

context, tema favorită a constituit-o „masele”, într-o învolburare teoretică ce viza acțiunea legilor în istorie – evident, din perspectivă marxistă –, clasele sociale, rolul personalităților decăzând în favoarea celor mulți, a „poporului”, au fost recuperate și chiar inventate tradițiile progresiste ale clasei muncitoare etc. În acest proces, de comunizare a istoriografiei, nici intelectualii maghiari nu au stat deoparte, etnicismul fiind aproape exclus. Încă de la început, lui László Bányai i-au revenit sarcini importante în această direcție, impunând – pe linia partidului – excluderea oricărei referințe naționale, elaborând în acest sens, în 1946, un veritabil articol programatic, *Ce să cuprindă istoriografia din Transilvania*¹³⁸.

În acest context, istoriografia maghiară din Ardeal s-a înregimentat fără rețineri semnificative ideologice PCR, reprezentanții ei contribuind la editarea volumelor de *Documente privind istoria României*, documente ale mișcării muncitorești, ale *Istoriei Transilvaniei* etc. Pe de altă parte, subiectele lor preferate au fost de istorie socio-economică, iar pentru a mai scăpa de presiunea ideologică au abordat îndeosebi teme legate de evul mediu, organizarea diverselor domenii nobiliare, lupta antiotomană, începutul dezvoltării capitaliste a regiunii, istoria științei și tehnicii, istoria agrară și conflictele sociale, istoria mișcării muncitorești, istoria culturii (îndeosebi istoria educației, a teatrului, presei, tipografiilor, bibliotecilor etc) ș.a. Au existat și teme delicate, precum revoluția din 1848, dar care au fost depășite cu ingeniozitate de istoricii maghiari. Nu la fel s-a putut proceda în cazul momentului 1918, la unirea Transilvaniei cu România.

În general însă au dominat volumele colective. În 1957, de pildă, cu ocazia aniversării a 80 de ani de la nașterea lui Lajos Kelemen, personalitate de marcă a istoriografiei maghiare, a fost editat un impresionant volum de studii ce reunea deopotrivă istorici maghiari, români și germani¹³⁹, prefațatorul Lajos Takács, rectorul Universității „Bolyai”, apreciind realizarea drept un semn al „apropierii dintre naționalitățile conlocuitoare” și un mijloc eficient de a se aduna împreună spre o „colaborare fructuoasă oamenilor de știință de diferite naționalități”, îndemnând la cunoașterea reciprocă. De altfel, nu puteau lipsi din sfera de interes a istoricilor restituțiile referitoare la trecutul comun al celor două etnii.

Moartea lui Stalin în 1953, precum și evoluțiile ce au urmat în țările socialiste, culminând cu evenimentele din Ungaria de pe tot parcursul anului 1956, ce lăsau să se întrezărească schimbări în istoriografia spațiului, în România nu au adus imediat schimbări, ci mai curând au generat măsuri profilactice din partea responsabililor români cu ideologia. S-ar putea spune chiar că vreme de vreo doi ani (1956-1958) corpul istoricilor – și nu numai – a fost supus unei puternice supravegheri, provocată și de constatarea slabei lor pregătiri marxiste. În acești ani se întetește „prelucrarea” lor, părănd o perioadă de acalmie, de noi fundamentări ideologice, dar în care – în fond – se pregătea deja discursul „național” ce va domina regimul comunist până la finalul său. Etnicizarea partidului, îndepărtarea tăcută de retorica internaționalistă nu mai lăsau prea mult loc pentru vechii diriguitori în istoriografie, precum Mihai Roller.

Descoperirea unor manuscrise ale lui Karl Marx la Institutul Internațional de Istorie Socială din Amsterdam, de către istoricul polonez Stanislaw Schwann (profesor la Universitatea din Szczecin) – de fapt însemnări de lectură ale lui Marx, co-

¹³⁸ László Bányai, *Miről szóljon az erdélyi történetírás*, în „Utunk”, 22 ianuarie 1946.

¹³⁹ *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Bukarest, Tudományos Könyvkiadó, 1957.

mentate – asupra istoriei românilor, a constituit o bună ocazie pentru autoritățile române de a declanșa oficial procesul de renaționalizare a discursului istoric. Deși volumul K. Marx, *Însemnări despre români*, a văzut lumina tiparului abia în 1964¹⁴⁰, preparativele începute încă de la finele anului 1958 – așa cum au fost descrise de unii memorialiști¹⁴¹ – indică apetitul și evidenta direcție spre care se îndrepta istoriografia română și, implicit, construcția unei noi ideologii, a național-comunismului.

În paralel însă a devenit tot mai obsesivă elaborarea unei noi sinteze de *Istoria României*, la care erau chemați să contribuie atât istoricii români, cât și cei maghiari. Se căuta astfel trecerea în uitare a direcției promovate de Mihai Roller, adjunctul lui Leonte Răutu la Secția de Propagandă și Agitație și exponent al voluntarismului stalinist în istorie, pe care a impus-o din poziția de membru al Prezidiului Academiei RPR și de redactor șef al principalei reviste de istorie, „Studii”. Nu întâmplător, faptul că Roller nu a fost inclus în delegația ce ne reprezenta la Congresul Istoricilor de la Roma (1955) constituia dovada cea mai limpede a căderii lui în dizgrație, iar trecerea într-o funcție precum cea de director adjunct al Institutului de Istorie a partidului, precum și blamarea lui politică și științifică au dus la sinuciderea acestuia la 21 iunie 1958. În fapt, încă de prin 1955 producția sa „istoriografică” – și îndeosebi „manualul” coordonat de el¹⁴² – era tot mai mult supusă reevaluărilor critice¹⁴³, oarecum cu discreție în ceea ce privește unele teze internaționaliste.

În ceea ce privește sinteza ce se pregătea acum, concepută în contextul noii perioade de dogmatism (1958-1960), autorii acesteia trebuiau să navigheze cu prudență între exigențele de ordin științific și comandamentele de partid. Primul volum (coordonat de C. Daicoviciu) va trece prin adevărate „crize ale facerii”¹⁴⁴, reflectând în primul rând ultimul deceniu de istoriografie „democrat-populară”. Pe de altă parte, tratatul trebuia să împace „calea proprie” spre comunism, anunțată încă din 1955, cu „deformările” impuse până atunci de istoriografia sovietică. Pe plan intern, conceperea sintezei părea un suflu al liberalismului, abil instrumentat de ideologii partidului, prin direcționarea spre recuperarea valorilor naționale, a miturilor fondatoare, problema formării poporului român fiind una ce se cerea cât mai grabnic soluționată. S-ar putea spune chiar că – alături de *Însemnările despre români* ale lui Marx – tratatul avea nu doar intenții reformatoare, ci și un sesizabil accent antirus.

Pe de altă parte, faptul că s-a renunțat la ofensatoarea sintagmă interbelică – *istoria românilor* –, prin intermediul căreia se omisese cu bună știință faptul că în spațiul românesc s-au derulat și istoriile altor etnii, cu o multitudine de tradiții, limbi și culturi răspândite inegal într-un spațiu relativ redus și cu mare densitate,

¹⁴⁰ K. Marx, *Însemnări despre români*, manuscrise inedite publicate de A. Oțetea și S. Schwann, București, Edit. Academiei, 1964, 186 p. (reeditată în 1995 de C. Hușanu, la Iași, Edit. Moldova).

¹⁴¹ Asupra acestui aspect vezi: P. Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Edit. Enciclopedică, 1997, p.251-293; Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost șef de secție a CC al PMR*, București, Edit. Ion Cristoiu, 1999, p.177-187.

¹⁴² *Istoria României*, sub redacția lui M. Roller, București, 1947. În mai puțin de un an, manualul a cunoscut patru ediții, ulterior apărând și altele.

¹⁴³ Vezi și Marian Ștefan, Gh. Neacșu, *Mihail Roller despre Mihail Roller III*, în „Curier Național Magazin”, nr. 103/ 1993 din 9-15 august, p. 10.

¹⁴⁴ Vezi Pavel Țugui, *Op. cit.*, p.30-42, 85-165.

precum Ardealul, părea de bun augur și pentru maghiari. De altfel, la elaborarea sintezei au colaborat mai mulți cercetători aparținând acestei etnii, precum László Bányai, Zsigmond Jakó, István Imreh, Samu Benkő, Béla Cselényi, József Kovács, József Pataki, Lajos Jordáky sau Lajos Demény. Cu alte cuvinte, *memoria istorică* a maghiarilor se regăsea între copertile acestui tratat, chiar dacă adeseori evenimentele erau deformate.

De altfel, sinteza de mai sus fusese realizată oarecum în paralel cu o alta, regională, *Din istoria Transilvaniei*, care până în 1963 va cunoaște trei ediții¹⁴⁵, și care a fost apreciată la Budapesta ca având o influență negativă asupra relațiilor româno-ungare. Faptul că lucrarea a apărut în preajma Congresului al III-lea PCR (desfășurat în iunie 1960), ca și în cazul primului volum din tratatul de *Istoria României*, semnifică pe de o parte mutațiile ce se produc la nivelul organelor de partid în privința sensibilei probleme a Transilvaniei, ocolită până atunci oarecum tacit atât de istoricii maghiari, cât și de cei români, iar pe de alta marchează începutul unei competiții istoriografice pe această temă, ce va culmina cu apariția în 1986 a celebrei *Erdély története* [Istoria Transilvaniei], sub egida Academiei Ungare, care va cunoaște mai multe reeditări (1987, 1988¹⁴⁶) și traduceri în germană (1990), franceză (1992) și engleză (1994). Nu întâmplător, după apariția volumului *Din istoria Transilvaniei*, istoricul Béla Köpeczi (care era directorul general al editurilor din Ungaria, iar ulterior va ajunge ministru al Culturii, coordonând *Erdély története*, amintită), invitând la masă – în martie 1961 – pe consilierul cultural al Ambasadei României la Budapesta¹⁴⁷, a sugerat faptul că publicarea acestei lucrări este „neavenită”, fiind apreciată de istoricii din țara sa drept „o manifestare a naționalismului român”. Pe de altă parte, Köpeczi considera că această sinteză este o inutilă risipă de energii, noile relații dintre România și Ungaria consfințind o situație de fapt, prin recunoașterea apartenenței Ardealului și a majorității românești din această regiune. În consecință, istoricul ungar nu mai vedea nici un folos ca „istoricii și arheologii români să-și «piardă» timpul căutând dovezi cu privire la nașterea poporului român și la continuitatea pe teritoriul Daciei a populației daco-romane”.

Ulterior, naționalismul istoriografic românesc va cunoaște mereu forme ascendente, aflându-și sursele și în evoluțiile din istoriografia țării vecine. Un astfel de exemplu ar fi desfășurarea la Budapesta, între 4-9 mai 1964, a unei conferințe a istoricilor, care trebuia să pregătească Congresul mondial în domeniu. Una din tematicile incluse a fost și prăbușirea Imperiului Austro-Ungar, care interesa în egală măsură și pe români, pentru că se repunea în discuție Tratatul de la Trianon, iar o serie de istorici din Ungaria și RD Germania, ca și unii din Occident, susțineau teze care nu erau pe placul românilor. În acest context, la nivelul CC al PCR, s-a hotărât activarea unor istorici de marcă, precum A. Oțetea, C.C. Giurescu, Ștefan Pascu sau mai tinerii Dan Berindei și Camil Mureșan, dar și a altora, care să ia poziție în cadrul dezbaterilor internaționale, intervențiile

¹⁴⁵ Ediția întâi a apărut în 1960. Autorii acesteia au fost C. Daicoviciu, Șt. Pascu, V. Cheresteșiu, Șt. Imreh, Al. Neamțu, T. Morariu, C. Bodea, B. Surdu, C. Mureșan, C. Nuțu, A. Egedy și V. Curticăpeanu.

¹⁴⁶ Tot în acest an a apărut și un volum intitulat: *Tanulmányok Erdély történetéről*. Szakmai konferencia Debrecenben 1987. október 9-10., ed. István Rácz, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1988. La vremea respectivă, apariția lucrării, dar mai ales maniera de abordare, a stârnit în România profunde animozități și reacții polemice.

¹⁴⁷ Vezi Nota de convorbire în acest volum, documentul nr. 99.

acestora fiind apoi publicate într-un volum intitulat *Destrămarea monarhiei austro-ungare (1900-1918)*, sub redacția lui C. Daicoviciu și M. Constantinescu, apărut la Editura Academiei în 1964¹⁴⁸.

Efervescența reactivării acestui tip de istoriografie a generat chiar – cu ocazia Congresului al IX-lea la Partidului Socialist Muncitoresc Ungar din decembrie 1966 – reacții din partea liderilor din țara vecină, care deși nu s-au referit explicit la istoricii români, au subliniat faptul că nu se iau în considerare sensibilitățile naționale ale ungarilor.

Anii aceștia sunt marcați așadar tot mai mult de tendința de „naționalizare” a trecutului și de atenuare a memoriei istorice a comunității maghiare. Este un proces complex, imposibil de surprins acum¹⁴⁹, însă plin de semnificații, exemplificând aici doar câteva elemente, îndeosebi în ceea ce privește spațiile simbolice. Sub acest aspect, există suficientă cazuistică în Transilvania după 1919, însă după o perioadă de acalmie impusă de strategia PCR între 1945 și 1957, pretextul „destalinizării” a atras cu sine intervenții graduale și în direcția regestionării spațiilor publice, sub aspectul „armonizării” diverselor denumiri cu comandamentele ideologice ale momentului. Fenomenul este vizibil îndeosebi după Plenara CC al PCR din 30 noiembrie-5 decembrie 1961, în ceea ce privește schimbarea denumirilor de localități, străzi, așezăminte culturale, întreprinderi, unități socialiste din agricultură care purtau nume de persoane în viață, dar și reexaminarea celorlalte denumiri. În conformitate cu hotărârea adoptată, difuzată în teritoriu cu mențiunea *confidențial*, pe viitor denumirile se vor atribui doar cu aprobarea forurilor superioare¹⁵⁰.

În mod cert, aceste schimbări – care inițial trebuiau să șteargă memoria legată de o anumită perioadă a instaurării comunismului în România și de o serie de foști lideri – au căpătat din toamna anului 1963 și profunde conotații naționale. Dacă mai întâi s-au schimbat aproape mai toate titlaturile cinematografelor care purtau denumirea de Magheru, Elena Pavel, Gh. Doja (Dózsa György), G. Coșbuc, Olga Bancic, Aurel Vlaicu, I.C. Frimu, Maxim Gorki, A. Popov etc – devenind Carpați, Festival, Modern, Excelsior, Central, Lumina etc, după Conferințele regionale de partid din ianuarie-februarie 1964 au început schimbările de mari proporții în ceea ce privește denumirile străzilor. La Cluj, de exemplu, s-au schimbat numele maghiare a mai multor artere: strada Jókai a devenit Napoca, strada Kossuth Lajos s-a transformat în Lenin, Gabriel Péri s-a schimbat în Constanța, Apáczai Csere János a devenit Călugărițelor, la fel petrecându-se și cu alte artere precum Petőfi, Arany etc, toate aceste modificări nefiind menționate în presă, așa cum se hotărâse de altfel la Plenara din iarna lui 1961, mai sus menționată. Schimbările s-au făcut

---

¹⁴⁸ Volumul avea următorul cuprins: Șt. Pascu, C.C. Giurescu, I. Kovács, L. Vajda, *Unele aspecte ale problemei agrare în monarhia austro-ungară la începutul secolului al XX-lea*, p.11-91; M. Constantinescu, L. Bányai, V. Curticăpeanu, C. Göllner, C. Nuțu, *Cu privire la problema națională în Austro-Ungaria (1900-1918)*, p.93-189 (în traducere germană, textul a fost publicat și în vol. *Die nationale Frage in der Österreichisch-Ungarischen Monarchie 1900-1918*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966, p.39-147); A. Oțetea, D. Berindei, E. Campus, N. Fotino, C. Mureșan, *Situația internațională și politica externă a Austro-Ungariei în primele decenii ale secolului al XX-lea*, p.191-215.

¹⁴⁹ Un volum pe această temă va apare curând sub egida Centrului pentru Cercetarea Relațiilor Interetnice din Cluj, prin grija sociologului Marius Lazăr.

¹⁵⁰ În ceea ce privește orașul Cluj, de pildă, în arhiva locală a Comitetului Regional PCR se află lista tuturor schimbărilor, o excelentă sursă de analiză socio-istorică (Cf. *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 13, dos. 16/1962).

într-un ritm alert, imediat fiind înlăturate tăblițele cu denumirea străzilor în limba maghiară. De pildă, de pe o casă particulară din strada Fierului din Cluj, tăblița veche cu textul „Vas-utca” a fost înlăturată de Consiliul Popular, după ce proprietarul n-a făcut-o, acestuia fiindu-i înmănată o chitanță de 500 lei pentru scoaterea tăbliței (drept amendă). De regulă, înlăturarea unor astfel de inscripții se efectua noaptea. Chiar și în regiunea Mureș Autonomă Maghiară plăcile bilingve au dispărut, arareori întâlnindu-se bilingvismul anterior. Conotația naționalistă a deciziilor rezidă din faptul că aceste schimbări au fost însoțite de o serie de dispoziții referitoare la respectarea așa-numitului „coeficient de naționalitate”. În plus, au fost impuse restricții tacite și în ce privește utilizarea limbii maghiare în diverse instituții, un regizor de teatru relatând că la adunarea festivă organizată cu ocazia celei de a 15-a aniversări a Operei Maghiare din Cluj au fost aproximativ 20 de luări de cuvânt, toate în limba română¹⁵¹.

De altfel, autoritățile române au manifestat aproape mereu o indiferență vizibilă față de orice element edilitar sau simbolic ce conserva memoria populației maghiare, fapt ce a generat periodic reacții din partea minoritarilor. Așa a fost, de pildă, în cadrul ședinței Comitetului Regional PCR Cluj din 26 septembrie 1956, la care a participat din partea CC și János Fazekas, când s-au purtat discuții și pe marginea afirmației că „monumentele din Cluj au fost neglijate din cauză că sunt maghiare”¹⁵². Deși la nivel central existau două instituții care protejau monumentele istorice, sub egida Academiei și a Comitetului de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare (CSCA), unificate în 1958 în Direcția Monumentelor Istorice, deși funcționa o lege a monumentelor (HCM nr. 661/1955) și fusese întocmită de Academia Română o listă oficială (singura), aprobată prin lege (HCM nr. 1160/23 iunie 1955), neglijarea patrimoniului a fost cât se poate de vădită. Abia prin anii '60, sub presiunile UNESCO și a Comunității Europene, se impun și la noi noțiunile de „sit” și de „rezervație arheologică”, căutându-se regândirea conservării măcar a monumentelor din centrul istoric al orașelor¹⁵³. Sunt anii când la Cluj, de pildă, autoritățile locale profită pentru restaurarea unor edificii istorice din zona centrală, din nefericire unora din ele aplicându-li-se conceptul de „restructurare totală”, ceea ce a dus la pierderea unor elemente arhitectonice de o deosebită valoare.

Moartea lui Gh. Gheorghiu-Dej la 19 martie 1965 și alegerea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de prim-secretar al CC al PCR, în cadrul Plenarei din 22 martie, marchează schimbări sensibile în ceea ce privește evoluția societății românești în ansamblu, dar și a comunității maghiare în particular. Asistăm pentru câțiva ani la o politică de relaxare, de aparentă liberalizare, la un alt mod de a concepe relația dintre conducerea de partid și marea masă a populației, iar în acest context intelectualii par a fi chiar niște privilegiați.

Pe de altă parte, se declanșează o politică abilă și răbdătoare de românizare a zonelor locuite preponderent de maghiari, care în forme latente s-a manifestat și

¹⁵¹ Cf. *Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/c-003408-1964*.

¹⁵² *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos.29/1956, f.1-20*.

¹⁵³ Vezi Gh. Curinschi, *Centrele istorice ale orașelor. Protejare și restaurare. Sistematizare și reconstrucție. Valorificarea urbanistică a monumentelor de arhitectură*, București, 1967. Cu referire directă la Cluj vezi László Debreczeni, *Az 1953. évi kolozsvári műemlék-összeírás építéstörténeti eredményei*, în vol. *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Bukarest, Tudományos Könyvkiadó, 1957, p.219-248.

anterior. Acțiunea de industrializare începută timid cu un deceniu în urmă capătă de acum forme mult mai coerente, chiar dacă megalomane, însă cu scopuri bine definite în cadrul „liniei proprii” de dezvoltare a societății românești, trasată chiar de la Congresul al IX-lea al PCR din 19-24 aprilie 1965. Începerea șantierului hidrocentralei de la Porțile de Fier, de pildă, va duce la dislocarea populației din zonă și mutarea ei cu preponderență în zonele locuite de către maghiari, foarte mulți absolvenți de facultate aparținând acestei etnii primind locuri de muncă (prin repartiții obligatorii) în regiunile extracarpatiche¹⁵⁴ etc. De asemenea, mulți ingineri maghiari, care s-au dovedit apti din punct de vedere ideologic și profesional, au fost numiți în funcții de conducere în zone tot din afara Transilvaniei, la fel cum – de exemplu – în filmele artistice românești vor fi coopțați tot mai mulți actori maghiari. Cu alte cuvinte, numeroase elemente ale acestei populații sunt implicate în diverse activități socialmente necesare, dar nu oricum, ci îndeosebi în medii preponderent românești, fenomenul de zădărnici fiind la ordinea zilei.

Schimbările de la vârful partidului nu au rămas fără urmări până la nivelurile inferioare, o nouă generație de etnici maghiari, membri ai PCR, fiind promovați în diverse funcții de răspundere, în vreme ce „bătrânii” se simțeau tot mai marginalizați. Schimbarea este foarte vizibilă îndeosebi în domeniul culturii – unde și conflictul intergenerațional s-a manifestat mereu și pretutindeni –, cu evidente implicații sub aspectul direcționării discursului politic identitar.

Din punct de vedere al reprezentării și susținerii intereselor „naționalităților conlocuitoare”, Comisia ce funcționa pe lângă CC sub directa coordonare a lui N. Ceaușescu era deja un organism *pro forma*, care avea doar membri (Mihail Dalea, Petre Borilă, Leonte Răutu, Virgil Trofin, Gh. Stoica, Lajos Létay și András Sütő), însă fără o activitate notabilă. Pe de altă parte, „problema naționalităților” încetase să mai fie una cu referință îndeosebi la maghiari, în centrul preocupărilor fiind acum populația germană. Aproape exclusă cu totul din viața politică de după 1944, lipsită de suficiente instituții de învățământ, fără un tratament adecvat și în conformitate cu prevederile constituționale, cea mai mare parte din minoritatea germană a profitat de ușorul „dezgheț” pentru a solicita emigrarea în Republica Federală Germană, stimulată și de facilitățile de integrare în această țară.

Atmosfera de liberalizare a generat totodată și speranțele maghiarimii de a recupera ceva din ceea ce se pierduse în anii 1959-1964, îndeosebi în privința educației. Schimbările survenite în 1959/1960 au provocat nu doar disfuncționalități în ceea ce privește prezența tinerilor maghiari în rețeaua de învățământ proaspăt reformată, ci chiar – în termenii de astăzi – o discriminare, numărul de clase liceale în limba maternă fiind extrem de mic, la fel ca și al celor românești, motiv pentru care vreme de doi-trei ani foarte mulți absolvenți de gimnaziu s-au integrat în rețeaua școlilor profesionale, fiind astfel privați de a urma o instituție de învățământ superior. De altfel, numărul studenților maghiari a scăzut considerabil, îndeosebi la facultățile umanistice, datorită imposibilității de a susține satisfăcător examenele de admitere în limba română. Or, toamna lui 1965 va marca câteva

---

¹⁵⁴ Sporul alarmant de populație urbană, în detrimentul celei rurale (valabil pentru întreaga Românie), a făcut ca mult înainte, prin Decretul 334/1957 și HCM nr. 1152 din iulie 1957, să se reglementeze schimbarea de domiciliu dintr-o localitate în alta, anumite orașe fiind declarate centre aglomerate și supuse unor reguli stricte. Cu alte cuvinte, începe să se deruleze politica controlului foarte riguros al doritorilor de a se stabili într-un mare centru urban, ceea ce a făcut ca mulți din absolvenții de facultăți să rămână în localitățile unde au fost repartizați, situație ce s-a menținut până în 1989.

ajustări din această perspectivă, îndeosebi în ceea ce privește sporul de tineri maghiari în învățământul liceal și universitar (în anul școlar 1966/1967, 23,5% din absolvenții clasei a VIII-a vor ajunge la licee de limba maghiară, anterior procentul fiind sensibil mai mic).

În schimb, autoritățile de la București au început tot mai mult să fie preocupate de „spargerea” entității Regiunii Mureș Autonomă Maghiară. În acest context, cu ocazia Plenarei CC al PCR din 5-6 octombrie 1967 s-a luat în discuție o reorganizare administrativ-teritorială, prin înființarea județelor, propunându-se totodată schimbări semnificative în ceea ce privește atribuțiile diverselor organe de partid și de stat. Pentru a preîntâmpina eventuale reacții, Plenara a acordat în mod evident prioritate și spațiu consistent discutării politicii partidului în problema naționalităților, evidențiindu-se „mărețele” realizări, iar ca argument au fost invocate o serie de promovări în diverse funcții importante a unor etnici maghiari. În afara lui János Fazekas, care era deja viceprim-ministru, a fost promovat în guvern Mihai Gere, fostul conducător al RAM-ului și secretar al CC, iar István Péterfi, prorectorul Universității „Bolyai” și veritabil om de știință, a devenit vicepreședinte al Consiliului de Stat. Semnificativ este faptul că prin noua funcție, lui Gere i s-a încredințat conducerea Comitetului Administrației Locale, cel care trebuia să se ocupe de schimbările administrativ-teritoriale prognozate, diminuându-se astfel suspiciunile în privința desființării RAM.

Nu lipsită de semnificație a fost și întâlnirea dintre liderii români de partid (N. Ceaușescu, I.Gh. Maurer, P. Niculescu-Mizil ș.a.) și un grup numeros de intelectuali reprezentativi ai maghiarității, la 27 iunie 1968, în cadrul căreia aceștia din urmă au pus în discuție elaborarea unui statut al naționalităților (cel din 1945 căzând demult în desuetudine), prin care să se reglementeze explicit problemele legate de utilizarea limbii materne, reprezentativitatea în diversele organisme etc. În plus, a fost abordată și chestiunea învățământului maghiar, îndeosebi a celui tehnic, dar nu au lipsit nici alte intervenții, pe subiecte punctuale, cum ar fi situația unor intelectuali care au suferit condamnări după revoluția din 1956, ingerințele abuzive ale cenzurii etc. Ceea ce părea o bună ocazie de-a mai atenua din tensiunile acumulate între elita de partid și elita intelectuală maghiară, s-a încheiat printr-o profundă dezamăgire a celei din urmă, N. Ceaușescu devenind destul de agresiv verbal și respingând cele mai multe din solicitări și acuzații. De altfel, întâlnirea – fără a rezolva ceva concret în favoarea maghiarimii – și-a atins finalmente scopul, acela de a se da asigurări secretarului general al partidului în ceea ce privește adeziunea intelectualilor la politica PCR în problema „naționalităților”, oferind totodată vagul sentiment al unei minime libertăți de opinie.

Alături de această relaxare, se constată abandonarea tot mai vădită a temelor etniciste în discursul politic, în profitul altora, care vor promova național-comunismul. Conceptul de *națiune* capătă o valoare ideologică bine instrumentată, revitalizată pe principiul „legăturii dialectice dintre stat și națiune”, aceasta din urmă nefiind perimată istoric, ci căpătând premise economice, social-politice și spirituale, care duc la consolidarea și dezvoltarea socialismului. Statul român este unul unitar, cu o singură națiune – națiunea socialistă română –, care împreună cu „naționalitățile conlocuitoare” construiește societatea socialistă. Această dogmă, împreună cu altele formulate începând de acum (cea a „suveranității naționale”), va sta la baza întregului eșafodaj ideologic care, pe de o parte, conserva aparențele menajării și cultivării spiritualității maghiare, însă pe de alta oferea instrumentarul necesar asimilării, a alienării ei identitare.

Sunt acestea doar câteva aspecte ce au marcat existența comunității maghiare din România în primele două decenii de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Evident, multe au rămas încă să fie abordate și mai pe larg analizate, însă tocmai datorită complexității lor ne-am asumat precauții, pentru a nu trunchia fapte cu implicații majore în istoria acestei epoci. De altfel, asemenea volumului publicat anterior, și realizarea de față se dorește mai degrabă un stimul în declanșarea unor ample anchete documentare, indispensabile oricărui demers de sinteză care, vrem sau nu, este pe cale să se înfiripeze prin eforturile comune ale istoriografiei maghiare și române.

Lucian Nastasă

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față continuă seria de documente referitoare la maghiarii din România, extinzând limitele cronologice până la anul 1968. La fel ca în edițiile anterioare, sursele noastre provin din arhive publice și private, românești și străine, selectate de asemenea manieră încât să ofere o imagine cât de cât coerentă asupra destinului populației maghiare în anii regimului comunist.

Evident, mărturiile de față nu pot acoperi întreaga arie de probleme, pentru o asemenea exigență fiind nevoie de mai multe tomuri de o asemenea dimensiune. Cu toate acestea, am încercat să cuprindem tipologic un cât mai larg evantai de aspecte, situându-ne departe de orice idee preconcepțută și în afara deontologiei profesionale. Oricum, ne-am lovit de numeroase obstacole în munca de cercetare, întrucât sursele arhivistice de după 1960 nu sunt încă în totalitate accesibile, iar una din instituțiile care ar trebui să faciliteze documentarea asupra acestei perioade – Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității – se dovedește a fi mai reticentă și mai birocratică decât fostul gestionar al fondurilor, Serviciul Român de Informații. Acest aspect nu ne împiedică să punem la dispoziția celor interesați o parte din materialele adunate, având o certă valoare istorică, cu convingerea că vor veni și timpuri de normalitate. În plus, nu trebuie uitat faptul că ceea ce s-a realizat până acum este doar un început ce așteaptă să fie continuat.

Documentele au fost rânduite cronologic, astfel încât lectura lor să conducă la imagini cât mai coerente și contextualizate. Materialul arhivistic a fost reproduș aidoma cu originalul, în conformitate cu normele actuale ale textologiei, respectând cât mai fidel faptele de limbă și actualizând ortografia. Erorile provenite din *lapsus calami* și punctuația au fost îndreptate tacit. La fel s-a procedat cu diversele nume proprii, îndeosebi cu rezonanță maghiară, transcrise fonetic greșit, cu excepția celor care în mod evident erau un produs al asimilării sau traducerii defectuoase. Abrevierile folosite inițial în documente au rămas neschimbate, dacă coincid cu cele de azi, iar atunci când ele ies din tipicul nostru, le-am înțregit doar când au apărut întâia dată. Completările noastre au fost marcate prin paranteze drepte.

Notele editorului, realizate de Lucian Nastasă, au fost așezate la sfârșitul fiecărui document, după indicația sursei. Acestea sunt minime, cu scopul de a lămuri – când se impunea – contextul istoric, ori de a oferi informații sumare asupra unor persoane sau evenimente. Ca referințe bibliografice am utilizat doar acele lucrări care aduceau cu adevărat ceva nou în tratarea problemei și au respectat minimele repere ale deontologiei profesionale. Un tablou cronologic, câteva facsimile și ilustrații întregesc volumul, iar un indice de nume vine să ușureze utilizarea lui, dorind astfel să se constituie într-un instrument de lucru cât mai eficient și atractiv.

Structura volumului, selecția și prelucrarea materialelor pentru tipar au fost realizate de Lucian Nastasă, care este și autorul rezumatelor și al tabloului cronologic, veghind totodată întreaga muncă de editare.

Un gând de recunoștință îl îndreptăm spre toți aceia care au contribuit sub o formă sau alta la apariția acestui volum, evidențiind îndeosebi deschiderea și interesul manifestat de „Centrul de Resurse și Diversitate Etnoculturală“ față de asemenea inițiative, prin Levente Salat (președinte executiv) și Gábor Ádám (coordonatorul de program). În mod deosebit, grațitudinea noastră se îndreaptă spre Andor Horváth, care ne-a asistat și încurajat mereu pe parcursul derulării întregului proiect, având totodată răbdarea de a parcurge întreg manuscrisul, oferindu-ne sugestii și – ca unul ce cunoaște viața culturală a maghiarilor din România – informații menite a îmbunătăți considerabil conținutul volumului. Nu ne putem exprima îndeajuns entuziasmul pentru faptul că mai vechiul prieten Zoltán Szász, de la Institutul de Istorie al Academiei Ungare de Științe, a acceptat să citească acest volum și să-i asigure un „Cuvânt înainte“, la fel cum nici istoricul Lónhart Tamás nu a ezitat să răspundă prompt provocării de a reflecta, sub forma unei postfețe, asupra subiectului cărții. Aceștia și tuturor celor care ne-au asistat cu răbdare și amicitie până la încheierea seriei de „Mărturii documentare“ le datorăm gânduri de mulțumire.

LISTA DOCUMENTELOR

- 1. 1956 ianuarie 23. București:** Structura și principalele atribuții ale Comisiei PCR creată pentru studierea problemelor naționalităților din România și aplicarea măsurilor adoptate de partid în această direcție.
- 2. 1956 februarie 27. Cluj:** Referat asupra conținutului și orientării ideologice a producției literare din Cluj, realizat pe baza analizei creației unui număr de 15 tineri scriitori, din care zece sunt de limba maghiară.
- 3. 1956 iunie. Budapesta:** Informare în legătură cu dezbaterile ce au urmat celui de-al XX-lea Congres al istoricilor din Ungaria, dezbateri care vizau eliminarea dogmatismului stalinist ce a dominat istoriografia de până atunci, adaptarea învățământului universitar și a cercetării la noile exigențe.
- 4. 1956 iunie 9. București:** Relatarea discuțiilor purtate de Juhász, consilier la Ambasada Ungariei din București, cu Imre Robotos, redactor șef la „Előre“, referitor la rolul intelectualilor maghiari din România și introducerea sintagmei de „națiune conlocuitoare“ în locul celei de „minoritate națională“.
- 5. 1956 iulie 30. București:** Raport al Ambasadei ungare asupra efectelor produse în România de lucrările celui de-al XX-lea Congres al PCUS, îndeosebi în privința cultului personalității. Este menționată vizita lui Tito la București și discuțiile purtate pe tema naționalităților (îndeosebi cea sârbă) și asupra cazului Vasile Luca-Ana Pauker-Teohari Georgescu.
- 6. 1956 septembrie 18. București:** Extras din protocolul ședinței Biroului Politic al CC al PCR, în cadrul căreia s-au luat câteva măsuri pentru satisfacerea unor deziderate ale populației maghiare, îndeosebi în ce privește viața culturală și învățământul, precum și reabilitarea unor personalități aparținând acestei etnii.
- 7. 1956 septembrie 26. Cluj:** Extras din procesul verbal al ședinței organizate de Comitetul Regional PCR Cluj pentru discutarea concluziilor formulate într-un referat ce a analizat manifestările naționaliste din Universitatea „Bolyai“.
- 8. 1956 octombrie 3. București:** Raport al Ambasadei Ungare la București asupra discuțiilor purtate cu Victor Chereșteșiu, directorul Institutului de Istorie din capitală. A fost abordată problema editării dicționarelor maghiar-român și român-maghiar, cea a colaborării la Enciclopedia Maghiară, felul în care istoricii români au improvizat aniversarea lui Iancu de Hunedoara la Academie și intenția lui Chereșteșiu de a întreprinde cercetări în arhivele ungare.
- 9. 1956 octombrie 5. București:** Relatarea desfășurării adunării membrilor PCR de la Universitatea „Bolyai“, organizată pentru a fi criticați László Szabédi și Gyula Csehi, cei care aduseseră mai multe învinuiri lui László Bánya, acuzat de trădarea intereselor etnicilor maghiari și de persecutarea unor conaționali în anii stalinismului.

10. **1956 octombrie 5. București:** Referat al Ambasadei ungare asupra efectelor produse de redactarea unui Memorandum de către trei personalități ale vieții intelectuale maghiare din Cluj, în care sunt prezentate nemulțumirile acestei etnii. Memorandumul a fost considerat de către CC drept o manifestare „dușmănoasă”, motiv pentru care a trimis la Cluj o comisie de anchetă alcătuită din Miron Constantinescu, János Fazekas, Pavel Țugui, Tiberiu Utan ș.a. Ședința ce a urmat acestei anchete este rezumată, menționându-se principalele motive de nemulțumire ale intelectualilor maghiari.
11. **1956 octombrie 8. Cluj:** Referat întocmit de Colegiul de Partid din localitate asupra rezultatelor cercetării efectuate în urma acuzațiilor aduse unui director de întreprindere că ar practica discriminarea etnică, în favoarea maghiarilor.
12. **1956 octombrie 9. București:** Raport al Ambasadei Ungare din România în legătură cu îngrijorarea unor lideri PCR în ceea ce privește evoluția situației din țara vecină, ce ar putea avea influență și aici.
13. **1956 octombrie. Budapesta:** Notă elaborată în cadrul Ministerului de Externe ungar asupra schimbărilor pozitive survenite în România în problema minorităților, subliniindu-se totodată că mai sunt multe de făcut în această direcție, fapt recunoscut chiar și de autoritățile românești. Sunt enumerate o serie de realizări culturale în efortul de a satisface dorințele maghiarilor din Transilvania.
14. **1956 octombrie 24. București:** Protocolul ședinței Biroului Politic al PCR prin care se decid măsurile ce trebuie luate în urma evenimentelor ce s-au declanșat în Ungaria.
15. **1956 octombrie 25. Cluj:** Procesul verbal al ședinței Comitetului Regional PCR, convocat în urma evenimentelor declanșate în Ungaria. Sunt prezenți secretarii organizațiilor de bază PCR, rectorii și prorectorii instituțiilor de învățământ superior din localitate, iar de la București participă Miron Constantinescu. Sunt evidențiate evenimentele de la Cluj, derulate în legătură cu cele de la Budapesta, măsurile ce s-au luat împotriva celor care au încercat să mobilizeze studențimea pentru acțiuni similare etc.
16. **1956 octombrie 26. Cluj:** Notă telefonică adresată CC al PCR în legătură cu aplicarea măsurilor hotărâte de autoritățile locale pentru a preîntâmpina orice revoltă sau manifestare contra regimului. Sunt raportate evenimentele deosebite.
17. **1956 octombrie 27. Cluj:** Notă telefonică adresată CC al PCR în care sunt consemnate evenimentele din regiune și măsurile luate de autorități pentru combaterea manifestărilor care ar incita populația la revoltă.
18. **1956 octombrie 27. Cluj:** Notă telefonică adresată CC al PCR în care este prezentată activitatea organelor de partid locale, precum și unele manifestări de solidarizare a studenților cu evenimentele din Ungaria.
19. **1956 octombrie 28. Cluj:** Notă telefonică adresată CC al PCR prin care se raportează despre munca politico-ideologică depusă în rândul populației, pentru a contracara influența evenimentelor din țara vecină. Sunt semnalate doar câteva cazuri izolate de solidarizare cu revoluționarii din Ungaria.
20. **1956 octombrie 28. Cluj:** Notă telefonică adresată CC al PCR, prin care sunt consemnate unele zvonuri în legătură cu un posibil miting organizat de studenții din Cluj. Se raportează continuarea măsurilor de propagandă împotriva evenimentelor din Ungaria.
21. **1956 octombrie 29. Cluj:** Notă telefonică adresată CC al PCR prin care se raportează evenimentele deosebite din regiune și măsurile luate de autorități pentru menținerea ordinii și liniștii publice.

- 22. 1956 octombrie 29. Cluj:** Notă telefonică adresată CC al PCR prin care este semnalată solidaritatea unor locuitori din mediul rural cu revoluționarii bu-dapeșteni.
- 23. 1956 octombrie 30. Cluj:** Notă telefonică adresată CC al PCR prin care sunt prezentate activitățile depuse în județ pentru contracararea oricărei acțiuni similare cu cea din Ungaria.
- 24. 1956 noiembrie 3. Cluj:** Stenograma ședinței organizației de bază PCR de la Universitatea „Bolyai“ (unde este prezent și Miron Constantinescu), în cadrul căreia este analizată situația din Ungaria, condamnându-se acțiunile revoluționare. Totodată este analizată activitatea organizației în ultimile zile, în legătură cu evenimentele din țara vecină, prezentându-se încercările de mobilizare și solidarizare a studenților cu revoluționarii de la Budapeșta.
- 25. 1956 noiembrie. Cluj:** Material de sinteză a evenimentelor din Ungaria, în care este anunțată intervenția armatelor sovietice și restabilirea ordinii, organele puterii locale PCR manifestându-și bucuria față de această acțiune și stabilind sarcini pentru a preîntâmpina izbucnirea unor asemenea evenimente în România.
- 26. 1956 noiembrie 1. Turda:** Prezentarea făcută de Miron Constantinescu activu-lui Comitetului orașenesc și raional PCR din Turda asupra situației din Ungaria și a sarcinilor ce revin locuitorilor din România pentru a împiedica izbucnirea aici a unor evenimente similare.
- 27. 1956 noiembrie 2. București:** Stenograma ședinței în care Aurel Mălnășan și Valter Roman relatează asupra evenimentelor din Ungaria și a contactelor avute cu unii lideri comuniști de acolo.
- 28. 1956 noiembrie 5. Cluj:** Notă telefonică asupra evenimentelor deosebite petre-cute în zonă și asupra muncii ideologice desfășurate pentru contracararea oricărei activități antistatale.
- 29. 1956 noiembrie 14. Cluj:** Notă telefonică asupra stării de spirit a populației din regiune, semnalându-se câteva incidente și măsurile luate de autorități pentru a preîntâmpina orice evenimente.
- 30. 1956 noiembrie 19. Cluj:** Procesul verbal al ședinței Secretariatului Comitetului Regional PCR Cluj, în care se hotărăște verificarea compoziției so-ciale a studenților de la Universitatea „Bolyai“ și se analizează atitudinea unor membri de partid în timpul evenimentelor din Ungaria.
- 31. 1956 noiembrie 21. Cluj:** Notă informativă asupra mitingului de protest orga-nizat de studenții din Cluj împotriva diverselor calomnii aduse României în statele occidentale, îndeosebi prin intermediul postului de radio „Europa Liberă“.
- 32. 1956 decembrie 11. Cluj:** Notă întocmită de un ofițer de Securitate, asupra discuțiilor purtate într-o casă conspirativă cu informatorul său, acesta din urmă relatând diverse atitudini ale unor intelectuali maghiari, precum E. Pollák, Károly Kós, Ernő Gáll, Victor Roszler ș.a. față de evenimentele politice din Ungaria.
- 33. 1956 decembrie 14. Cluj:** Notă telefonică asupra stării de spirit a populației, evidențiindu-se totodată existența unor persoane cu manifestări antisovietice și șoviniste.
- 34. 1956 decembrie 17. Cluj:** Notă informativă asupra atitudinii șovine a locuito-rilor români dintr-un sat față de cei câțiva concetățeni maghiari și agresarea fi-zică a unuia din aceștia, președinte al Gospodăriei Agricole de Producție.

35. **1956. Cluj:** Referate întocmite de Colegiul de Partid în legătură cu activitatea unor etnici maghiari, propunându-se excluderea sau reprimirea lor în PCR.
36. **1957 ianuarie 10. București:** Raport al ambasadorului ungar de la București în legătură cu efectele revoluției de la Budapesta în rândurile scriitorilor, studenților și etnicilor maghiari din România.
37. **1957 ianuarie 14. București:** Raport al Ambasadei ungare din București în ceea ce privește asistența acordată cetățenilor maghiari aflați pe teritoriul României în zilele revoluției de la Budapesta.
38. **1957 ianuarie 19. Cluj:** Caracterizări de partid ale unor etnici maghiari ce ocupau funcții în cadrul Ministerului de Interne: Ștefan Koller, directorul penitenciarului din Aiud, și Francisc Nagy, șeful secției de evidență operativă din Cluj.
39. **1957 ianuarie 25. București:** Relatare făcută de ambasadorul ungar la București asupra discuțiilor avute cu Miron Constantinescu, în legătură cu scriitorii maghiari din Ardeal, derularea procesului de cooperativizare a agriculturii și eforturile depuse pentru realizarea planului cincinal.
40. **1957 februarie 11. București:** Relatare făcută de ambasadorul ungar la București în legătură cu atitudinea populației maghiare din Ardeal față de el și de tot ceea ce reprezintă Ungaria.
41. **1957 februarie 15. București:** Informare asupra discuțiilor purtate cu György Marosán, membru al guvernului maghiar, în legătură cu situația din Ungaria și asupra schimbărilor în cadrul aparatului de partid și de stat, dar și în ce privește relațiile PCU cu alte partide comuniste.
42. **1957 februarie 23. Cluj:** Raportul organizației de partid din Universitatea „Bolyai“ despre îndeplinirea hotărârii CC al PCR cu privire la munca politico-ideologică în rândul studenților. Este analizată conduita studenților din Cluj în zilele revoluției de la Budapesta, pentru a se preveni pe viitor orice manifestare antistatală.
43. **1957 martie 2. Cluj:** Raport al Comitetului PCR al Universității „Bolyai“ în legătură cu structura socială a cadrelor didactice de la această instituție și asupra nivelului ideologic, politic și profesional al acestora.
44. **1957 martie 5:** Material informativ realizat pentru postul de radio „Europa Liberă“, pe baza mărturiilor unui intelectual român din Transilvania plecat clandestin din țară, în care este reliefat ecoul și urmările politice care au avut loc în România datorită evenimentelor revoluționare din Ungaria.
45. **1957 martie 15. Cluj:** Notă informativă în legătură cu starea de spirit a populației din regiune cu prilejul aniversării izbucnirii revoluției din Ungaria din 1848.
46. **1957 martie 21. Cluj:** Notă informativă asupra reacției populației din regiune în urma declarației lui Chivu Stoica cu privire la politica internă și externă a României, declarație rostită în cadrul sesiunii Marii Adunări Naționale din 19 martie.
47. **1957 martie 27. București:** Raport întocmit de ambasadorul Ungariei la București asupra discuțiilor purtate cu László Bányai, ministrul adjunct al Educației, pe tema învățământului în general și mai ales a celui în limbile minorităților naționale. Sunt evidențiate punctele de vedere oficiale românești în privința drepturilor și facilităților acordate etnicilor maghiari pentru dezvoltarea unei vieți culturale proprii.
48. **1957 aprilie 19. București:** Relatarea ambasadorului Ungariei la București în legătură cu discuțiile purtate cu Petru Groza, în care sunt sintetizate concepți-

- ile celui din urmă în ceea ce privește minoritatea maghiară din România, evidențindu-se totodată și respectul ce l-a dobândit din partea acesteia.
- 49. 1957 iulie 17. București:** Raport al Ambasadei Ungariei asupra discuțiilor purtate cu Lajos Demány pe tema relațiilor istoriografice româno-maghiare, precum și dorința acestuia de a i se facilita studierea la Budapesta a unor documente din secolul XV.
- 50. 1957 iulie 18. București:** Informare a Ambasadei Ungariei asupra discuțiilor purtate cu László Bányai pe tema schimbului de cărți între cele două țări, stabilindu-se și câteva sarcini de îndeplinit pe viitor, pentru a se evita importul scrierilor cu tentă naționalistă.
- 51. 1957 octombrie 11. București:** Raport al ambasadorului Ungariei asupra situației episcopului Áron Márton care, deși a fost eliberat din închisoare nu de multă vreme, continuă să se manifeste împotriva statului român. Este evidențiată politica de compromitere a acestuia în fața enoriașilor săi.
- 52. 1957 noiembrie 4. Cluj:** Procesul verbal întocmit la adunarea generală a organizației PCR a Uniunii Scriitorilor, filiala Cluj, în care se discută – printre altele – relațiile dintre scriitorii români și maghiari, asupra necesității traducerilor, a conținutului ideologic al diverselor publicații periodice maghiare etc. Este prezentat totodată Raportul vechiului comitet de conducere.
- 53. 1958 februarie 28. Cluj:** Notă informativă în legătură cu manifestările organizate în regiunea Cluj cu ocazia vizitei delegației guvernamentale a Ungariei.
- 54. 1958 aprilie 1. Cluj:** Notă informativă asupra atitudinii populației maghiare din Cluj cu ocazia susținerii aici a câtorva spectacole de către două ansambluri artistice din Budapesta.
- 55. 1958 mai 16. București:** Sinteză informativă asupra vieții culturale a locuitorilor din Regiunea Autonomă Maghiară, cu o situație statistică în ce privește numărul de cămine culturale, biblioteci, trupe de teatru, ansambluri artistice, emisiuni radio etc. Este dezvoltată îndeosebi descrierea activității Teatrului de Stat din Târgu Mureș și Sfântu Gheorghe, cu personalul angajat, numărul de reprezentații, piesele puse în scenă etc.
- 56. 1958 iunie 24. București:** Informare făcută de ambasadorul Ungariei asupra manierei în care s-a organizat în România o expoziție itinerantă referitoare la „contrarevoluția” din Budapesta.
- 57. 1958 iulie 29. București:** Raport asupra obiecțiilor formulate de partea română în ceea ce privește materialele prezente în cadrul expoziției itinerante asupra „contrarevoluției” din Budapesta.
- 58. 1958 august 8. București:** Dare de seamă asupra interesului pe care îl manifestă însărcinatul cu afaceri ad interim al Ungariei în legătură cu hotărârile ultimei Plenare a CC al PCR și linia adoptată în problema națională.
- 59. 1958 august 29. București:** Raport al ambasadorului Ungariei la București cu privire la hotărârile Plenarei PCR din iunie în ceea ce privește politica de cadre și „demascarea” revizionismului. Sunt invocate numele câtorva intelectuali maghiari care au fost sancționați pentru presupuse manifestări naționaliste.
- 60. 1958 septembrie 5. București:** Referat întocmit pe marginea *Culegerii de texte din literatura maghiară* pentru clasa a X-a, prin care sunt scoase în evidență accentele naționaliste ale manualului. Sunt enumerate totodată măsurile luate pentru a pedepsi pe autori și cei care au aprobat tipărirea volumului.

- 61. 1958 septembrie 9. Cluj:** Procesul verbal de interogatoriu la Securitate a unei studente de etnie maghiară, căreia i se cere să denunțe pe prietenul ei, bănuit că ar scrie poezii anticomuniste și că ar manifesta atitudini naționaliste.
- 62. 1958 octombrie 30. Cluj:** Notă informativă cu privire la discuțiile ce au avut loc în cadrul ședinței plenare UTM de la Facultatea de istorie-filologie a Universității „Bolyai“ și asupra atitudinii unor studenți care au refuzat să condamne acțiunile colegilor care fuseseră anterior exmatriculați.
- 63. 1959 ianuarie 31. Cluj:** Stenograma ședinței Biroului regional PCR Cluj, în care se iau în discuție evenimentele cu tentă naționalistă petrecute în localitate cu ocazia sărbătoririi zilei de 24 ianuarie.
- 64. 1959 februarie 5. Cluj:** Informarea făcută de Dumitru Coliu în legătură cu manifestările naționaliste ce au avut loc la Cluj cu prilejul sărbătoririi centenarului unirii.
- 65. 1959 februarie 7. Cluj:** Referat întocmit de primul secretar al regiunii Cluj asupra manifestărilor naționaliste ce au avut loc la 24 ianuarie, încheiat cu măsurile ce se vor lua pe viitor pentru a se preîntâmpina asemenea acțiuni.
- 66. 1959 februarie 13. Cluj:** Informare pe linie de cadre asupra ziaristilor care lucrează la „Igazság“, cu date biografice și situația politică.
- 67. 1959 februarie. Luduș:** Notă informativă asupra manierei în care este predată limba română în școlile maghiare din raionul Luduș și asupra pregătirii profesionale a cadrelor didactice.
- 68. 1959 februarie 20. Cluj:** Analiză asupra manierei în care este predată limba română în școlile maghiare sau mixte din raionul Cluj, cu evidențierea nivelului de asimilare a cunoștințelor de limbă română, pe categorii de vârstă, și propuneri pentru ameliorarea deficiențelor.
- 69. 1959 martie 3. Cluj:** Stenograma cuvântărilor și intervențiilor ce au avut loc în cadrul ședinței ce a reunit cadrele didactice și studenții Facultăților de științe naturale-geografie și matematică-fizică, alături de ministrul Învățământului (Athanasie Joja) și președintele Uniunii Asociațiilor Studențești (Ion Iliescu), având ca temă unificarea Universităților „Babeș“ și „Bolyai“.
- 70. 1959 martie 21. Cluj:** Notă informativă asupra abuzurilor și a măsurilor luate în ceea ce privește liberul consimțământ al țăranilor de a intra în Gospodăriile Agricole de Producție, precum și în cazul unor manifestări naționaliste din raionul Huedin.
- 71. 1959 aprilie 1. București:** Referat asupra rezultatelor cercetărilor efectuate în legătură cu conținutul *Manualului de gramatică* pentru clasa a VI-a, destinat școlilor cu predare în limba maghiară, precum și în ceea ce privește sancțiunile ce s-au aplicat autorilor și celor responsabili de apariția lui.
- 72. 1959 aprilie 3. București:** Raport al ambasadorului Ungariei asupra unor informații relative la unificarea Universităților „Babeș“ și „Bolyai“ din Cluj, a atitudinii lui János Fazekas și unor profesori maghiari față de această decizie etc.
- 73. 1959 aprilie 7. Cluj:** Stenograma lucrărilor comisiei de propuneri pentru unificarea celor două Universități din Cluj, stabilindu-se organele de conducere, programa de învățământ pe facultăți, tipurile de cursuri ce se vor ține în limba maghiară, criteriile pe baza cărora vor fi comprimate anumite catedre etc.
- 74. 1959 aprilie 20. București:** Stenograma Biroului Politic al CC al PCR în care se discută problema învățământului în cazul etnicilor maghiari, necesitatea însușirii de către aceștia a limbii române, unificarea unor școli, combaterea

naționalismului etc. Sunt aduse critici lui János Fazekas, care nu a fost întru totul de acord cu linia partidului în această problemă.

- 75. 1959 aprilie 23. București:** Protocolul încheiat în urma ședinței Biroului Politic al CC al PMR, ce conține deciziile în problema unificării Universităților „Babeș” și „Bolyai”, în privința îmbunătățirii învățământului pentru minoritățile naționale și a unor schimbări din conducerea Ministerului Învățământului și Culturii. În Anexe sunt reproduse Referatul privind unificarea celor două Universități, un altul relativ la învățământul minorităților, diverse propuneri pentru organizarea învățământului superior la Cluj etc.
- 76. 1959 aprilie 28. București:** Raport al ambasadorului Ungariei asupra discuțiilor purtate la Conferința a II-a a Uniunii Asociațiilor Studentești din România în ceea ce privește măsurile luate pentru unificarea învățământului superior maghiar și românesc, cu influență asupra combaterii naționalismului.
- 77. 1959 iunie 16. Cluj:** Referat asupra desfășurării lucrărilor pregătitoare de unificare a Universităților „Babeș” și „Bolyai” în ceea ce privește organizarea didactico-științifică, situația cadrelor didactice, limbile de predare și problema spațiilor.
- 78. 1959 iunie 19. București:** Material documentar cu privire la problema națională în România, cuprinzând mai multe anexe cu date statistice.
- 79. 1959 iunie 26. Cluj:** Stenograma discuțiilor la adunarea cadrelor didactice, pe tema unificării Universităților „Babeș” și „Bolyai”, în care sunt evidențiate beneficiile creării la Cluj a unui singur nucleu de învățământ superior.
- 80. 1959 iulie 15. București:** Stenograma ședinței la care Gh. Gheorghiu-Dej se întâlnește cu ambasadorii României în străinătate. Subiectul principal este prezentarea făcută de Vasile Pogăceanu, ambasador la Budapesta, în legătură cu relațiile româno-ungare.
- 81. 1959 iulie 16-17. București:** Stenograma convorbirilor dintre N. Ceaușescu, Leonte Răutu, Ghizela Vass și Iosif Ardeleanu, pe de o parte, și Gyula Kállay, secretar de stat în Ungaria, pe tema relațiilor româno-ungare, abordând și o serie de probleme litigioase în ce privește raporturile culturale.
- 82. 1959 septembrie 18. București:** Referat prin care se propune desființarea comisiei de partid pentru problemele minorităților etnice și înființarea alteia, condusă de N. Ceaușescu, care să coordoneze mai eficient activitatea în acest domeniu.
- 83. 1959 septembrie 26. București:** Raport al ambasadorului Ungariei cuprinzând noi elemente pe tema manualelor școlare destinate școlilor maghiare din România, precum și în ceea ce privește unele măsuri pentru supravegherea realizării acestora.
- 84. 1959 noiembrie 11. Cluj:** Informare cu privire la unele manifestări naționalist-șovine semnalate în ultima vreme în regiunea Cluj, fiind descrise mai multe cazuri concrete.
- 85. 1959 noiembrie 24. București:** Stenograma discuțiilor dintre Gh. Gheorghiu-Dej și ambasadorul Ungariei la București, care își încheie misiunea aici. Sunt trecute în revistă relațiile româno-maghiare.
- 86. 1959 noiembrie 26. Cluj:** Stenograma ședinței cu unele cadre didactice din conducerea Universității „Babeș-Bolyai”, pentru a pune de acord opiniile divergente în problema bilingvismului, numărul studenților de etnie maghiară ș.a., luându-se totodată în discuție motivele sinuciderii a doi profesori, Szabedi și Csendes.

- 87. 1959. Cluj:** Informare cu privire la unele aspecte relative la problema națională în regiunea Cluj, cu date statistice în ceea ce privește cooptarea diverselor etnii în PCR și UTM.
- 88. 1960 februarie 27. Cluj:** Referat al Ministerului de Interne în legătură cu activitatea antistatală a unui etnic maghiar din Luduș, membru de partid, și trimiterea lui în judecată.
- 89. 1960 mai 7. Cluj:** Buletin informativ în legătură cu atitudinea episcopului Áron Márton față de participarea fără aprobare a unor preoți romano-catolici la ședințe organizate de Departamentul Cultelor.
- 90. 1960 mai 30. Cluj:** Notă telefonică în legătură cu un miting organizat la Iernut pe tema situației internaționale, cu sinteza câtorva intervenții a unor etnici maghiari.
- 91. 1960 septembrie 1:** Material informativ al postului de radio „Europa Liberă“ în legătură cu maniera în care s-a făcut colectivizarea într-o localitate cu etnici maghiari (Erneul Mare).
- 92. 1960 septembrie 23. Cluj:** Informare privind unele manifestări național-șovine cu ocazia turneului la Cluj al unor echipe de fotbal din Ungaria.
- 93. 1960 noiembrie 7. Cluj:** Notă informativă în legătură cu atitudinea antisovietică a unui etnic maghiar, cuprinzând declarațiile delatorilor.
- 94. 1960 decembrie 28. București:** Raport al ambasadorului Ungariei în legătură cu discuțiile purtate cu unii lideri ai PCR pe tema anumitor manifestări naționaliste în România.
- 95. 1961 ianuarie 10. Cluj:** Informare operativă în legătură cu confecționarea unor căciulițe cu materiale de culorile drapelului ungar.
- 96. 1961 februarie 26. București:** Raport al Ambasadei Ungariei prin care sunt evaluate relațiile româno-maghiare din punct de vedere politic, economic și cultural.
- 97. 1961 martie 20. București:** Notă informativă asupra discuțiilor purtate de Corneliu Mănescu cu Dezső Nemes, membru al Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, pe teme de politică externă.
- 98. 1961 martie 24. Budapesta:** Notă de convorbire între Vasile Moldovan, consilier la Ambasada RPR din Budapesta, și Béla Köpeczi, istoric și director general al Editurilor din Ungaria, pe tema schimburilor culturale dintre cele două țări și a recentelor publicații istoriografice românești care se ocupă de Transilvania.
- 99. 1961 aprilie 10. București:** Relatare a ambasadorului Ungariei asupra discuțiilor purtate cu Dumitru Dogaru de la Oficiul Național al Cultelor pe tema relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu Vaticanul, a atitudinii episcopului Áron Márton și a relațiilor statului român cu Bisericile romano-catolică și reformată.
- 100. 1961 aprilie 23, 28. București:** Raport asupra discuțiilor purtate de Gh. Gheorghiu-Dej și I.Gh. Maurer cu Károly Kis, cu ocazia trecerii delegației române prin Ungaria. În anexă, nota convorbirilor cu János Kádár.
- 101. 1961 mai 3. Cluj:** Hotărârea Biroului Comitetului Regional PCR Cluj de excludere din partid a unui etnic maghiar, arestat de Securitate pentru activitate contrarevoluționară.
- 102. 1961 iunie 10. București:** Raport al Ambasadei Ungare în legătură cu evoluția atitudinii politice a PCR față de etnicii maghiari și perpetuarea anumitor manifestări naționaliste.

- 103. 1961 iulie 18. București:** Material informativ al Ambasadei Ungariei pe tema politicii PCR față de intelectualitatea din România și, implicit, față de scriitorii maghiari.
- 104. 1961 august 26:** Material documentar al postului de radio „Europa Liberă” în legătură cu evoluția relațiilor româno-ungare, din perspectiva apropiatei vizite a unei delegații PCR la Budapesta.
- 105. 1962 februarie 22:** Material informativ al postului de radio „Europa Liberă” în problema situației maghiarilor din România, evidențiindu-se o anume liberalizare a politicii PCR.
- 106. 1962 septembrie 21:** Material informativ al postului de radio „Europa Liberă” în ceea ce privește politica oficială recentă față de minoritatea maghiară din România.
- 107. 1962 octombrie 17. București:** Material documentar realizat de Ambasada Ungariei în legătură cu situația economică a Regiunii Autonome Maghiare și a Regiunii Brașov.
- 108. 1962 octombrie 20:** Notă asupra simplificării formalităților de călătorie între România și Ungaria, în urma unui acord între guvernele celor două țări.
- 109. 1962 noiembrie 28. București:** Raport al Ambasadei Ungariei cu privire la emigrarea cetățenilor români de etnie maghiară în Ungaria, cu date statistice și prezentarea motivațiilor.
- 110. 1963 iunie 19. București:** Raport al Ambasadei Ungariei cu privire la consecințele în politica externă a României ale deciziilor luate la Plenara CC al PCR din martie 1963.
- 111. 1963 iulie 30. Cluj:** Solicitarea unei profesoare de etnie maghiară de a fi reprimată în învățământ, după ce fusese dată afară pentru atitudine naționalistă și șovină. În anexă este reprodus referatul de cercetare a cazului.
- 112. 1963 noiembrie 28. București:** Notă informativă a unui funcționar de la Ambasada Ungariei asupra discuțiilor purtate cu Lajos Takács, pe tema învățământului juridic în România, a recrutării personalului Ministerului de Externe și asupra situației minorității maghiare.
- 113. 1963:** Însemnări asupra reacțiilor internaționale față de situația minorității maghiare din România, cu propuneri de ameliorare a condiției lor.
- 114. 1964 februarie 23. Oradea:** Cererea adresată de jurnalistul Endre Gyárfás președinției Consiliului de Miniștri pentru a i se acorda o pensie suplimentară, motivată de activitatea lui în cadrul PCR.
- 115. 1964 aprilie 27. București:** Raport al Ambasadei Ungariei asupra dispozițiilor de a se schimba în România denumirile diverselor localități, instituții, nume de străzi etc, fapt ce afectează conservarea identității maghiare.
- 116. 1964 iunie 6. Cluj:** Notă informativă în legătură cu izbucnirea unor manifestări naționaliste din partea etnicilor maghiari și vehicularea mai multor zvonuri pe această temă.
- 117. 1964 iunie 13. Cluj:** Notă informativă în legătură cu starea de spirit în câteva localități locuite majoritar de etnici maghiari.
- 118. 1964 iulie 10. Cluj:** Ordin al Ministerului de Interne în privința simplificării procedurilor de schimbare a numelui și angajarea la birourile de stare civilă doar a unor oameni de încredere și care să cunoască bine limba română. În anexă este reprodus referatul care explică necesitatea românizării numelor proprii.
- 119. 1964 iulie 24. Târgu Mureș:** Informare cu privire la diverse zvonuri și manifestări naționaliste în Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, remarcându-se

intensificarea acestora. Sunt stabilite măsuri de combaterea unor astfel de atitudini.

120. **1964 iulie 31. Cluj:** Material informativ în legătură cu unele incidente naționaliste într-o localitate rurală, cu populație mixtă. Se propune neînceperea unui proces penal, însă se preconizează organizarea unei ședințe publice de demascare a manifestărilor naționaliste.
121. **1964 august 21. București:** Stenograma discuțiilor purtate între Gh. Gheorghiu-Dej și Gyula Kállay, reprezentantul Ungariei la aniversarea a două decenii de la ieșirea din războiul antisovietic.
122. **1964 august 31. București:** Relatare a ambasadorului Ungariei în legătură cu planul demolării unei biserici catolice din Oradea și mobilizarea enoriașilor pentru a împiedica acest lucru.
123. **1964 septembrie 18. București:** Raport al Ambasadei Ungariei prin care se arată că în Transilvania ar fi avut loc o serie de manifestări ale etnicilor maghiari pentru a li se acorda o mai largă autonomie, restabilirea învățământului în limba lor maternă etc. Din această cauză au loc anchete și mai multe demiteri la nivelul organelor locale de partid și de stat.
124. **1964 noiembrie 29. București:** Informare asupra discuțiilor purtate între un funcționar al Ambasadei Ungariei și Dumitru Dogaru, președintele Oficiului Cultelor, pe tema atitudinii episcopului Áron Márton, a situației diverselor lăcașe de cult romano-catolice și a relațiilor cu Vaticanul.
125. **1964 decembrie 11:** Material informativ al postului de radio „Europa Liberă“ în legătură cu unele manifestări revizioniste în Ardeal, susținute de Ungaria.
126. **1964 decembrie 19. București:** Raport al Ambasadei Ungariei asupra relațiilor dintre statul român și Biserica romano-catolică, precum și poziția lui Áron Márton în diverse chestiuni confesionale.
127. **1965 septembrie 1. Cluj:** Material informativ asupra emigrării etnicilor maghiari în diverse state occidentale, cu date statistice, cu recomandarea de a nu se mai primi actele celor care doresc să plece definitiv, datorită numărului prea mare.
128. **1965 septembrie 29. București:** Raport al Ambasadei Ungariei în legătură cu noua direcție adoptată de PCR în problema minorităților și implicarea unor intelectuali maghiari în susținerea politicii partidului.
129. **1965 octombrie 25. București:** Informare făcută de un diplomat ungar la București asupra discuțiilor avute cu Lajos Takács, pe marginea atmosferei de liberalizare în România și, în acest context, asupra situației minorității maghiare.
130. **1965 octombrie 28. București:** Raport al Ambasadei Ungariei în legătură cu situația Universității „Babeș-Bolyai“ și a derulării procesului de învățământ.
131. **1965 octombrie 29. București:** Raport al Ambasadei Ungariei în legătură cu ultimele evenimente din viața culturală a României, îndeosebi în ceea ce privește reabilitarea unor intelectuali, deschiderea față de creațiile artistice occidentale etc.
132. **1965 noiembrie 18. București:** Relatarea vizitei efectuate de N. Ceaușescu și alți membri ai CC al PCR în Transilvania, prezentându-se conținutul discursurilor, atmosfera cu care au fost primiți etc.
133. **1966 aprilie 17. București:** Relatare a unui diplomat ungar asupra discuțiilor purtate cu Lajos Takács în legătură cu activitatea Biroului Naționalităților, în-

ființat pe lângă CC al PCR. Sunt atinse și probleme de învățământ minoritar, literatură maghiară, relațiile româno-ungare etc.

- 134. 1966 mai 17. București:** Raport al Ambasadei Ungariei în ceea ce privește politica partidului față de maghiarii din România, cu cazuri concrete și aprecierea pozitivă a lui N. Ceaușescu.
- 135. 1966 august 26. București:** Material informativ asupra sintagmei „suveranitate națională” în lumina documentelor celui de-al IX-lea Congres al PCR.
- 136. 1966 decembrie 10. București:** Însemnările unui diplomat ungar asupra discuțiilor purtate cu Lajos Takács pe tema politicii PCR față de naționalități. Sunt abordate și probleme de istoriografie, ce interesează ambele țări, precum și aspecte ale mișcării muncitorești internaționale.
- 137. 1967 ianuarie 19. București:** Raport al Ambasadei Ungariei la București asupra compoziției etnice a aparatului de partid și de stat în diverse regiuni locuite de maghiari, cuprinzând date statistice.
- 138. 1967 martie 23. București:** Sinteză informativă asupra presei maghiare din România, comparativ cu anul 1957, cu analiza conținutului și implicațiile ideologice.
- 139. 1967 martie 23. București:** Analiza politicii PCR față de problema naționalităților, din punct de vedere ideologic, istoric și politic. Se constată o revitalizare a culturii maghiare din România, care în ultima vreme a cunoscut multe realizări editoriale.
- 140. 1967 aprilie 21. București:** Raport al Ambasadei Ungariei asupra politicii promovate de PCR în problema naționalităților, în paralel cu îmbunătățirea situației acestora manifestându-se și accentuarea sentimentelor naționale românești. În anexă este prezentată situația învățământului în limba maghiară.
- 141. 1967 iunie 5. București:** Raport asupra discuțiilor dintre Lajos Takács și un diplomat ungar pe tema problemei naționalităților din România, îndeosebi în ceea ce privește învățământul, situația intelectualilor maghiari, relațiile româno-ungare etc.
- 142. 1967 decembrie 13:** Material informativ pentru postul de radio „Europa Liberă” referitor la noua împărțire administrativ-teritorială și crearea pentru populația din Secuime a unui județ cu populație compact maghiară.
- 143. 1967 decembrie 16. București:** Raport al ambasadorului Ungariei la București asupra câtorva decizii luate la Conferința Națională a PCR în ceea ce privește reorganizarea administrativ-teritorială și politica față de minoritățile naționale.
- 144. 1967 decembrie 20. București:** Raport al Ambasadei Ungariei asupra discuțiilor purtate cu Lajos Takács pe marginea hotărârilor Conferinței Naționale a PCR, relațiile economice româno-ungare, reorganizarea administrativ-teritorială a României. Sunt furnizate totodată informații asupra funcțiilor deținute de anumiți intelectuali maghiari.
- 145. 1968 ianuarie 10. București:** Analiză efectuată de Ambasada Ungariei asupra publicisticii din România, constatându-se un interes sporit față de recuperarea istoriei naționale și a multor personalități politice și culturale care anterior fuseseră interzise, redefinindu-se totodată caracteristicile națiunii române.
- 146. 1968 ianuarie 17. București:** Informare asupra reabilitării episcopului romano-catolic Áron Márton și semnificația acestui lucru în contextul politicii față de minoritățile naționale.

- 147. 1968 martie 18:** Material informativ cu privire la atitudinea autorităților române față de un funcționar din Arad de etnie maghiară, care fusese în vizită în Ungaria și Austria, la revenire fiind reținut de Securitate.
- 148. 1968 mai 13. București:** Sinteză informativă realizată de Ambasada Ungariei asupra vieții literare maghiare din România, cu prezentarea unor statistici editoriale, ceea ce denotă o creștere cantitativă și calitativă a ei.
- 149. 1968 iulie 3. București:** Material informativ al Ambasadei Ungariei cu privire la întâlnirea conducerii PCR cu reprezentanții intelectualității maghiare din România. În anexă, relatarea discuțiilor avute pe această temă cu Lajos Takács.
- 150. 1968 iulie 16. București:** Relatarea discuțiilor avute de un diplomat ungar la București cu Géza Domokos, redactor șef la „Előre“, asupra întâlnirii conducerii PCR cu reprezentanții intelectualității maghiare, precum și în legătură cu reacția acestora din urmă față declarația Uniunii Scriitorilor din Ungaria cu privire la „responsabilitatea comună“.
- 151. 1968 august 15. București:** Raport al Ambasadei Ungariei asupra ecourilor pe care le-a avut în România declarația Uniunii Scriitorilor din Ungaria cu privire la „responsabilitatea comună“.

LIST OF DOCUMENTS

---

1. **January 23, 1956. Bucharest:** The structure and major tasks of the RCP¹ Commission set up to study the issue of nationalities in Romania, and the application of measures taken by the party in this respect.
2. **February 27, 1956. Cluj:** Notes on the content and ideological orientation of literary works produced in Cluj. Fifteen young writers' works were analyzed, of whom ten were Hungarians.
3. **June 1956. Budapest:** Information about the debates that followed the 20th Congress of Historians in Hungary; the debates were around the elimination of Stalinist dogmatism which dominated historiography up to that time, about the adjustment of higher education and research into the new exigencies.
4. **June 9, 1956. Bucharest:** Information about the discussions that Juhász, councilor of the Hungarian Embassy in Bucharest, had with Imre Robotos, chief editor of "Előre", about the role of Hungarian intellectuals in Romania, and the introduction of the expression of "coexisting nations" instead of that of "national minority".
5. **July 30, 1956. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy on the impact in Romania of the outcomes of the 20th Congress of the Soviet Communist Party, especially as regards the cult of personality. The report details Tito's visit to Bucharest and the talks about nationalities (especially the Serbs), as well as the case of Vasile Luca – Ana Pauker – Teohari Georgescu.
6. **September 18, 1956. Bucharest:** Fragments from the protocol of the meeting of the Political Bureau of the RCP's Central Committee (CC), where some measures were decided to meet the claims of the Hungarian population, especially as concerns cultural life and education, as well as the rehabilitation of some personalities of this ethnic group.
7. **September 26, 1956. Cluj:** Fragments from the proceedings of the meeting organized by the Cluj Regional Committee of RCP to discuss the conclusions of a report that analyzed the nationalist manifestations sensed at the "Bolyai" University.
8. **October 3, 1956. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy in Bucharest on the discussions of Victor Chereșeșiu, director of the History Institute of Bucharest. The issue of publishing Hungarian-Romanian and Romanian-Hungarian dictionaries was discussed, as well as collaboration to publish the Hungarian Encyclopedia, the manner in which Romanian historians improvised the celebration of Iancu de Hunedoara (Hunyadi János) at the Academy, and Chereșeșiu's intention to initiate studies in the Hungarian archives.

---

¹ Romanian Communist Party

- 9. October 5, 1956. Bucharest:** Report on the RCP members' meeting at the "Bolyai" University, which was organized with a view to László Szabédi and Gyula Csehi criticizing for having accused László Bányai of betraying the Hungarians' interests, and of persecuting his Hungarian co-nationals during the years of Stalinism.
- 10. October 5, 1956. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy on the impact of the Memorandum written by three personalities of the Cluj intellectual life, who present in detail the discontent of this ethnic group. The Memorandum was considered by the CC an "inimical" manifestation, which is why they sent a team to Cluj to investigate the case. The team included Miron Constantinescu, János Fazekas, Pavel Țugui, Tiberiu Utan a.o. The report includes the summary of the meeting that followed the investigation, and mentions the main reasons why the Hungarian intellectuals were discontented.
- 11. October 8, 1956. Cluj:** Report prepared by the local Party College on the results of the study carried out as a consequence of the accusations brought to the manager of a factory for having practiced ethnic discrimination to favor the Hungarians.
- 12. October 9, 1956. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy in Romania connected to the worries of the RCP leaders as regards the evolutions in the neighboring country which could have an impact on the situation in Romania.
- 13. October 1956. Budapest:** Notification of the Hungarian Foreign Ministry on the positive changes that occurred in Romania in the domain of minorities, underlining that there are still many things to be done in this field, a fact which is also admitted by the Romanian authorities. The cultural achievements are listed, as well as the efforts to meet the claims of the Hungarians in Transylvania.
- 14. October 24, 1956. Bucharest:** Protocol of the meeting of the RCP's Political Bureau where the participants decided the measures to be taken as a consequence of the events in Hungary.
- 15. October 25, 1956. Cluj:** The minutes of the meeting of the RCP Regional Committee, convoked after the events that took place in Hungary. The meeting was attended by the secretaries of the basic RCP organizations, rectors and deputy rectors of the local higher education institutions, and Miron Constantinescu from Bucharest. The events in Cluj, organized as a result of the events happening in Budapest, are pointed out, as well as the measures that were taken against those who tried to mobilize the students to carry out similar actions, etc.
- 16. October 26, 1956. Cluj:** Telephone notification sent to the CC of the RCP, concerning the application of the measures taken by the local authorities to prevent any kind of revolt or demonstration against the regime. Outstanding events are included in the report.
- 17. October 27, 1956. Cluj:** Telephone notification sent to the CC of the RCP, which includes the events in the region and the measures taken by the authorities to combat manifestations that might stir the population to revolt.
- 18. October 27, 1956. Cluj:** Telephone notification sent to the CC of the RCP, which presents the activity of the local party organizations, as well as some actions of the students to show their approval of the events in Hungary.
- 19. October 28, 1956. Cluj:** Telephone notification sent to the CC of the RCP, about the political-ideological work carried out among the population to counterba-

lance the impact of the events in the neighboring country. Some isolated cases of solidarity with the revolutionaries in Hungary are also presented.

- 20. October 28, 1956. Cluj:** Telephone notification sent to the CC of the RCP, which includes some rumor connected to a possible meeting to be organized by the students in Cluj. The continuation of the propagandistic measures against the events in Hungary is also reported.
- 21. October 29, 1956. Cluj:** Telephone notification sent to the CC of the RCP, which reports the outstanding events in the region and the measures taken by the authorities to maintain public order.
- 22. October 29, 1956. Cluj:** Telephone notification sent to the CC of the RCP, which points out the solidarity of the rural population with the revolutionaries in Budapest.
- 23. October 30, 1956. Cluj:** Telephone notification sent to the CC of the RCP presenting the activities undertaken in the county to counterbalance any activities that are similar to those in Hungary.
- 24. November 3, 1956. Cluj:** Shorthand recording of the meeting of the RCP basic organization at the "Bolyai" University (with Miron Constantinescu attending), where they analyze the situation in Hungary, condemning the actions of the revolutionaries. Those attending the meeting also analyze the recent activities of the organization, especially concerning the events in the neighboring country, insisting on the students' attempts to mobilize and express their solidarity with the revolutionaries in Budapest.
- 25. November 1956. Cluj:** A synthetic presentation of the events in Hungary, which includes the intervention of the Soviet army to reestablish order. The leaders of the local RCP show their content with the actions and establish responsibilities to prevent the occurrence of similar events in Romania.
- 26. November 1, 1956. Turda:** Presentation made by Miron Constantinescu to the RCP steering committee of the town and of the region of Turda on the situation in Hungary and the responsibilities of the inhabitants of Romania to prevent the occurrence of similar events in Romania.
- 27. November 2, 1956. Bucharest:** Shorthand recording of the meeting in which Aurel Mălnășan and Valter Roman tell the participants about the events in Hungary and their contacts with Hungarian communist leaders.
- 28. November 5, 1956. Cluj:** Telephone notification on the special events that occurred in the region and on the ideological work carried out to counterbalance any anti-state activities.
- 29. November 14, 1956. Cluj:** Telephone notification on the state of the population in the region, pointing out some incidents and measures taken by the authorities to prevent any unwanted events.
- 30. November 19, 1956. Cluj:** Minutes of the meeting of the Secretariat of the Regional RCP Committee of Cluj, where they decide to check the social composition of the students at the "Bolyai" University and to analyze the party members' attitude toward the events in Hungary.
- 31. November 21, 1956. Cluj:** Information on the protest meeting organized by the students in Cluj against the different calumnies brought to Romania in the western states, especially via the Free Europe radio station.
- 32. December 11, 1956. Cluj:** Report filed by a Securitate officer on the discussions he had in a conspirators' house with his informer, who related the attitudes of

Hungarian intellectuals such as E. Pollak, Károly Kós, Ernő Gáll, Victor Roszler a.o. concerning the events in Hungary.

- 33. December 14, 1956. Cluj:** Telephone notification on the state of the population, in which the informer points out that there are persons who show anti-Soviet and chauvinistic attitudes.
- 34. December 17, 1956. Cluj:** Information about the Romanian populations' chauvinistic attitude in a village, against some Hungarian co-villagers, and the physical assault of the president of the Agricultural Production Unit.
- 35. 1956. Cluj:** Reports written by the Party College concerning the activities of some Hungarian ethnics, including the proposal to exclude them from or allow them to reenter the RCP.
- 36. January 10, 1957. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador in Bucharest as regards the impact of the Budapest revolution in Romania among Hungarian writers, students and ethnics.
- 37. January 14, 1957. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador in Bucharest as regards the assistance provided to Hungarian citizens on the territory of Romania during the revolution in Budapest.
- 38. January 19, 1957. Cluj:** Characterizations of some Hungarian RCP party members that held important positions in the Ministry of Home Affairs: Ștefan Koller, director of the Aiud Penitentiary, and Francisc Nagy, head of the Cluj operative unit section.
- 39. January 25, 1957. Bucharest:** Report filed by the Hungarian Ambassador in Bucharest on the talks he had with Miron Constantinescu about the Transylvanian Hungarian writers, the evolution of the agricultural cooperativization and the efforts to realize the five-year plan.
- 40. February 11, 1957. Bucharest:** Report filed by the Hungarian Ambassador in Bucharest on the attitude of the Transylvanian Hungarian population toward him and all that Hungary represents.
- 41. February 15, 1957. Bucharest:** Information about the discussions with György Marosán, member of the Hungarian Government, about the situation in Hungary and the changes within the party and state apparatus, as well as the relations of the HCP² with other communist parties.
- 42. February 23, 1957. Cluj:** Report of the "Bolyai" University party organization on carrying out the decisions of the RCP's CC in the field of political-ideological work among students. The conduct of the students in Cluj during the days of the Budapest revolution is also analyzed, in order to prevent any anti-state manifestations in the future.
- 43. March 2, 1957. Cluj:** Report of the "Bolyai" University RCP Committee concerning the social structure of the teaching staff of this institution, and the ideological, political and professional levels of the staff.
- 44. March 5, 1957:** Report compiled for the Free Europe radio station based on the testimonials of a Transylvanian Romanian intellectual who had clandestinely left the country; the report reveals the echo and the political consequences in Romania of the revolutionary activities in Hungary.
- 45. March 15, 1957. Cluj:** Report on the state of the population in the region on the occasion of the anniversary of the outbreak of the Hungarian revolution in 1848.

---

² Hungarian Communist Party

- 46. March 21, 1957. Cluj:** Information on the response of the population in the region subsequent to the statements made by Chivu Stoica on Romania's home and foreign policy, in a session of the Great National Meeting of 19 March.
- 47. March 27, 1957. Bucharest:** Report filed by the Hungarian ambassador in Bucharest on the discussions he had had with László Bányai, deputy Minister of Education, on public education in general, and the state of education in minority languages in special. The Romania officials' perspective is revealed as regards the rights granted to the Hungarian ethnics to develop their own cultural life.
- 48. April 19, 1957. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador in Bucharest concerning the talks with Petru Groza; the report summarizes the conceptions of the latter as regards the Hungarian minority in Romania, and reveals the respect that he has gained from the Hungarians.
- 49. July 17, 1957. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador in Bucharest on the discussions he had with Lajos Demény on the topic of Romanian-Hungarian historiographic relations, as well as his intention to gain support to study 15th century documents in Budapest.
- 50. July 18, 1957. Bucharest:** Report of the Hungarian ambassador on the discussions he had with László Bányai on the topic of book exchanges between the two countries, and the establishment of some responsibilities for the future to avoid the import of books that reveal a nationalist tendency.
- 51. October 11, 1957. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador on the situation of Bishop Áron Márton, who was released from prison a long time before, and continues to act against the Romanian state. His policy to compromise himself in front of his congregation is revealed.
- 52. November 4, 1957. Cluj:** Minutes of the general meeting of the RCP's organization of the Writers' Union, the Cluj Branch, where, among others, the participants discussed the relations between Romanian and Hungarian writers, the need for translations, the ideological content of different Hungarian periodicals and other publications. The previous steering committee's report is also included.
- 53. February 28, 1958. Cluj:** Report on the manifestations organized in Cluj on the occasion of the Hungarian governmental delegation's visit.
- 54. April 1, 1958. Cluj:** Information on the attitude of the Hungarian population in Cluj on the occasion of some artistic performances held in this city by two troops from Budapest.
- 55. May 16, 1958. Bucharest:** Summary of the cultural life of the inhabitants of the Hungarian Autonomous Region, including statistics about the number of cultural houses, libraries, theater troupes, artistic troupes, radio programs, etc. There are details about the activities of the Târgu Mureș and Sfântu Gheorghe State Theaters, including the staff, the number of performances, the plays performed, etc.
- 56. June 24, 1958. Bucharest:** Report filed by the Hungarian ambassador about the manner in which in Romania they organized an itinerant exhibition on the 'counter-revolution' in Budapest.
- 57. July 29, 1958. Bucharest:** Report on the objections made by the Romanians as regards the materials displayed within the itinerant exhibition on the 'counter-revolution' in Budapest.

- 58. August 8, 1958. Bucharest:** Report on the interest that the ad-interim Hungarian politician showed in connection with the latest decisions of the Plenary session of the RCP's CC, and the decisions taken as regards the national issue.
- 59. August 29, 1958. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador in Bucharest on the decisions of the Plenary of the RCP in June, in the field of personnel policy and the "denunciation" of revisionism. There is mentioning of the names of some Hungarian intellectuals who had been punished for alleged nationalist manifestations.
- 60. September 5, 1958. Bucharest:** Report on the *Culegere de texte din literatura maghiară* [Anthology of Hungarian literature texts] for the 9th grade, which reveals the nationalist tendency of the textbook. The measures taken to punish the authors and the people who approved the printing of the textbook are also mentioned.
- 61. September 9, 1958. Cluj:** Minutes of the interrogation at the Securitate of a Hungarian female student who is asked to denounce her boyfriend, who is suspected of having written anti-communist poetry and of having shown nationalist attitudes.
- 62. October 30, 1958. Cluj:** Report on the discussions held at the plenary session of the WYU³ at the history-philology faculty of the "Bolyai" University, and on the attitude of students that refused to condemn the actions of their colleagues who had been expelled.
- 63. January 31, 1959. Cluj:** Shorthand recording of the Regional RCP Bureau Meeting of Cluj in which they discuss the nationalist events that took place in the town on the celebrations of 24th January.
- 64. February 5, 1959. Cluj:** Report filed by Dumitru Goliu on the nationalist manifestations that took place in Cluj on the occasion of the 100th anniversary of the Unification.
- 65. February 7, 1959. Cluj:** Report filed by the first secretary of the Cluj region on the nationalist manifestations that took place on January 24th, completed with the measures that are going to be taken in the future to prevent such actions.
- 66. February 13, 1959. Cluj:** Information on the journalist staff of the "Igazság", including biographical data and the staff's political allegiance.
- 67. February 1959. Luduş:** Information on the manner in which Romanian is taught in the Hungarian schools of the Luduş region, and on the professional qualifications of the teaching staff.
- 68. February 20, 1959. Cluj:** Analysis of the manner in which Romanian is taught in the Hungarian or mixed schools of the Cluj region, revealing the level of acquisition of Romanian, by age groups, and proposals for the improvement of the situation.
- 69. March 3, 1959. Cluj:** Shorthand recording of the speech and interventions that were made in the reunion of the teaching staff and students of the Faculty of Natural Sciences and Mathematics-Physics, in the presence of the Minister of Education (Athanasie Joja) and the president of the Student Association Union (Ion Iliescu), on the topic of the unification of the "Babeş" and "Bolyai" Universities.

---

³ Working Youth Union

- 70. March 21, 1959. Cluj:** Report on the abuses and measures taken as regards the free consent of the peasants to join the Agricultural Production Units, as well as the nationalist manifestations in the region of Huedin.
- 71. April 1, 1959. Bucharest:** Report on the results of the survey carried out on the contents of the 6th grade *Manualul de gramatică* [Grammar textbook] for schools where instruction is in Hungarian, as well as the punishments that were applied to the authors and other people in charge of its publication.
- 72. April 3, 1959. Bucharest:** Report filed by the Hungarian ambassador about the unification of the "Babeş" and "Bolyai" Universities of Cluj, on the attitude of János Fazekas and other Hungarian professors concerning this decision, etc.
- 73. April 7, 1959. Cluj:** Shorthand recording of the commission that made proposals for the unification of the two universities of Cluj, establishing the leadership, the curriculum for each faculty, the types of courses that should be taught in Hungarian, the criteria applied to the unification of certain departments, etc.
- 74. April 20, 1959. Bucharest:** Shorthand recording of the Political Bureau of the RCP's CC which presents the issue of education in the case of Hungarian ethnics, the need to learn Romanian, the unification of schools, combating nationalism, etc. There is criticism of János Fazekas, who did not entirely agree with the Party's policy in this issue.
- 75. April 23, 1959. Bucharest:** The proceedings of the meeting of the Political Bureau of the RCP's CC, which resulted in decisions in the issue of unification of the "Babeş" and "Bolyai" Universities, in the issue of improving education for national minorities and making changes in the leaders of the Ministry of Education and Culture. The Annexes include the Report regarding the unification of the two universities, another report concerning education for minorities, various proposals for the organization of higher education in Cluj, etc.
- 76. April 28, 1959. Bucharest:** Report filed by the Hungarian Ambassador on the discussions that took place at the 2nd Conference of the Romanian Student Association Union as concerns the measures taken for the unification of the Hungarian and Romanian higher education institutions, with an impact on combating nationalism.
- 77. June 16, 1959. Cluj:** Report on the preparatory works for the unification of the "Babeş" and "Bolyai" Universities in what concerns the organization of teaching and scientific activities, the situation of the teaching staff, the language of instruction and the issue of space.
- 78. June 19, 1959. Bucharest:** Documents concerning the national problem in Romania, containing several annexes with statistics.
- 79. June 26, 1959. Cluj:** Shorthand recording of the discussions of the teaching staff, on the issue of the unification of the "Babeş" and "Bolyai" Universities, which reveals the advantages of setting up a unified nucleus of higher education in Cluj.
- 80. July 15, 1959. Bucharest:** Shorthand recording of the meeting in which Gh. Gheorghiu-Dej discussed with the Romanian ambassadors abroad. The main issue is the presentation made by Vasile Pogăceanu, the Romanian ambassador in Budapest, on the Romanian-Hungarian relations.
- 81. July 16-17, 1959. Bucharest:** Shorthand recording of the discussions of N. Ceauşescu, Leonte Răutu, Ghizela Vass and Iosif Ardeleanu, on the one hand, and Gyula Kállay, Hungarian state secretary, on the other hand, on the topic of Romanian-Hungarian relations, as well as a series of debated issues as regards the cultural relations.

- 82. September 18, 1959. Bucharest:** Report which proposes that the party commission to deal with issues related to national minorities be dismissed, and another commission be set up under the leadership of N. Ceaușescu, who would coordinate the activities of the commission more efficiently.
- 83. September 26, 1959. Bucharest:** Report of the Hungarian ambassador including new information about the school textbooks for Hungarian schools in Romania, as well as the measures to supervise their writing.
- 84. November 11, 1959. Cluj:** Notes on some nationalist-chauvinistic attitudes perceived lately in the region of Cluj; concrete cases are presented in detail.
- 85. November 24, 1959. Bucharest:** Shorthand recording of the discussions between Gh. Gheorghiu-Dej and the Hungarian Ambassador in Bucharest, who ends his mission here. The Romanian-Hungarian relations are reviewed.
- 86. November 26, 1959. Cluj:** Shorthand recording of the meeting of some professors from the Senate of the "Babeș-Bolyai" University to agree on the issue of bilingualism, the number of Hungarian students etc. The discussions included the reasons why professors Szabédi and Csendes committed suicide.
- 87. 1959. Cluj:** Information about some aspects concerning the national issue in the Cluj region, including statistics related to the inclusion in the RCP and the WYU of different ethnics.
- 88. February 27, 1960. Cluj:** Report of the Ministry of Home Affairs concerning the anti-state activity of a Hungarian party member from Luduș, and his trial.
- 89. May 7, 1960. Cluj:** News about the attitude of bishop Áron Márton toward some Roman-Catholic priests' unapproved participation in meetings organized at the Department for Cults.
- 90. May 30, 1960. Cluj:** Telephone notification about the meeting organized in Iernut on the issue of international situation, including the summary of some Hungarian ethnics' speeches.
- 91. September 1, 1960:** Information from the Free Europe radio about the manner in which collectivization was done in a Hungarian settlement (Erneul Mare).
- 92. September 23, 1960. Cluj:** Information about nationalist-chauvinistic manifestations on the occasion of some Hungarian football teams' tournament in Cluj.
- 93. November 7, 1960. Cluj:** Information about the anti-Soviet attitude of a Hungarian ethnic, including the statements of the informer.
- 94. December 28, 1960. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador on the discussions he had with some RCP leaders on the topic of nationalist manifestations in Romania.
- 95. January 10, 1961. Cluj:** Operative information on the manufacturing of caps in the Hungarian colors.
- 96. February 26, 1961. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy, which evaluates the Romanian-Hungarian relations from the political, economic and cultural perspectives.
- 97. March 20, 1961. Bucharest:** Information about the discussions on foreign policy issues, between Corneliu Mănescu and Dezső Nemes, member of the Political Bureau of the Hungarian Socialist Workers' Party.
- 98. March 24, 1961. Budapest:** Notes on the discussions between Vasile Moldovan, councilor of the Romanian Embassy in Budapest, and Béla Köpeczi, historian and general manager of the Hungarian Publishing Houses, on the topic of cultural exchanges between the two countries and the recent Romanian historiographic publications that deal with Transylvania.

- 99. April 10, 1961. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador on the discussions with Dumitru Dogaru from the National Office for Cults, on the topic of relations between the Romanian Orthodox Church and the Vatican, the attitude of bishop Áron Márton and the relations between the state and the Roman-Catholic and Reformed Churches.
- 100. April 23, 28, 1961. Bucharest:** Report on the discussions of Gh. Gheorghiu-Dej and I.Gh. Maurer, with Károly Kis, on the occasion of the Romanian delegations' trip through Hungary. The Annex includes the discussions with János Kádár.
- 101. May 3, 1961. Cluj:** Decision of the Bureau of the Regional RCP Committee of Cluj to exclude from the party a Hungarian ethnic who was arrested by the Securitate for counter-revolutionary activities.
- 102. June 10, 1961. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy on the evolution of RCP policy toward the Hungarian ethnics and the perpetuation of certain nationalist manifestations.
- 103. July 18, 1961. Bucharest:** Information provided by the Hungarian Embassy on the topic of RCP policy toward the intellectuals in Romania, and implicitly toward the Hungarian writers.
- 104. August 26, 1961:** Documentary of the Free Europe radio station related to the evolution of Romanian-Hungarian relations, from the perspective of the approaching visit of an RCP delegation to Budapest.
- 105. February 22, 1962:** Documentary of the Free Europe radio station about the situation of Hungarians in Romania, emphasizing a certain liberalization of the RCP policy.
- 106. September 21, 1962:** Documentary of the Free Europe radio station about the recent official policy concerning the Hungarian minority in Romania.
- 107. October 17, 1962. Bucharest:** Documentary of the Hungarian Embassy concerning the economic situation of the Hungarian Autonomous Region and the Region of Braşov.
- 108. October 20, 1962:** Note on the simplification of travel formalities between Romania and Hungary, as a result of an agreement between the governments of the two countries.
- 109. November 28, 1962. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy regarding the emigration of Romanian citizens of Hungarian ethnicity to Hungary, including statistical data and presentation of the reasons.
- 110. June 19, 1963. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy regarding the consequences of the decisions taken at the Plenary Meeting of the RCP's CC of March 1963 on Romania's foreign policy.
- 111. July 30, 1963. Cluj:** Request of a teacher of Hungarian ethnicity to be readmitted to her teaching position after being expelled due to nationalist and chauvinistic attitudes. The Annex includes the report on the investigation of the case.
- 112. November 28, 1963. Bucharest:** Information provided by a clerk of the Hungarian Embassy on the discussions with Lajos Takács, on the topic of legal studies in Romania, on the recruitment of personnel by the Ministry of Foreign Affairs, and on the situation of the Hungarian minority.
- 113. 1963:** Note on the international response to the situation of the Hungarian minority in Romania, including proposals to improve their situation.
- 114. February 23, 1964. Oradea:** Request submitted by journalist Endre Gyárfás to the Presidency of the Ministers' Council to grant him supplementary pension; the justification of the request is the applicant's activity in the RCP.

115. **April 27, 1964. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy on the dispositions in Romania to change different town, institutions, and street names, etc., which affects the preservation of the Hungarian identity.
116. **June 6, 1964. Cluj:** Information on the outbreak of some nationalist manifestations on the side of the Hungarian ethnics and the rumors that circulate related to this topic.
117. **June 13, 1964. Cluj:** Information on the state of the population in some settlements with Hungarian majority.
118. **July 10, 1964. Cluj:** Order of the Home Minister regarding the simplification of some procedures to change names and the employment in registry offices of only reliable persons that also speak good Romanian. In the Annex, the text of the report that explains the need to Romanize family names.
119. **July 24, 1964. Târgu Mureș:** Information on the various rumors and nationalist manifestations in the Mureș Hungarian Autonomous Region, emphasizing their intensification. Measures established to combat these attitudes are also mentioned.
120. **July 31, 1964. Cluj:** Information on some nationalist incidents in rural settlements with mixed population. The proposal includes opening a penal process, but also sets the frame for the organization of public meetings to uncover nationalist manifestations.
121. **August 21, 1964. Bucharest:** Shorthand recording of the discussions of Gh. Gheorghiu-Dej and Gyula Kállay, representing Hungary at the 20th anniversary of leaving the anti-Soviet war.
122. **August 31, 1964. Bucharest:** Report of the Hungarian ambassador on the plans to demolish a Catholic church in Oradea, and mobilization of the congregation to prevent this action.
123. **September 18, 1964. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy that shows that in Transylvania there have been a series of manifestations of the Hungarian ethnics to gain more autonomy, to reestablish instruction in their mother tongue, etc. For this reason there have been investigations and several dismissals in the local party and state leadership.
124. **November 29, 1964. Bucharest:** Information on the discussions that took place between a clerk of the Hungarian Embassy and Dumitru Dogaru, president of the Office for Cults, on the attitude of bishop Áron Márton, on the situation of different churches of the Roman-Catholic denomination and on relations with the Vatican.
125. **December 11, 1964:** Information provided by the Free Europe radio station on some revisionist manifestations in Transylvania, supported by Hungary.
126. **December 19, 1964. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy on the relations between the Romanian state and the Roman-Catholic church, as well as the position of bishop Áron Márton as regards various congregational issues.
127. **September 1, 1965. Cluj:** Information on the emigration of Hungarian ethnics to various western states, including statistics, and the recommendation that the applications of those seeking definitive departure should not be accepted, due to the large numbers.
128. **September 29, 1965. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy connected to the new direction of the RCP concerning minorities and the involvement of the Hungarian intellectuals in supporting the policy of the party.

- 129. October 25, 1965. Bucharest:** Information provided by a Hungarian diplomat in Bucharest about the talks he had had with Lajos Takács, on the issue of the liberalization atmosphere in Romania, and within this context, on the situation of the Hungarian minority.
- 130. October 28, 1965. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador on the situation of the "Babeş-Bolyai" University and the teaching activities taking place in this institution.
- 131. October 29, 1965. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy concerning the latest events in Romania's cultural life, especially as regards the rehabilitation of some intellectuals, openness to western cultural products, etc.
- 132. November 18, 1965. Bucharest:** Report on the visit made by N. Ceauşescu and other members of the CC of the RCP to Transylvania; the summary of the speeches and the atmosphere of their reception are also presented.
- 133. April 17, 1966. Bucharest:** Report of a Hungarian diplomat on the discussions with Lajos Takács about the activities of the Bureau for Nationalities, set up within the CC of the RCP. Issues concerning education in the language of minorities, Hungarian literature, Romanian-Hungarian relations are presented.
- 134. May 17, 1966. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy as regards the policy of the party related to the Hungarians in Romania, concrete cases and positive appreciation of N. Ceauşescu.
- 135. August 26, 1966. Bucharest:** Information on the syntagm "national sovereignty" as referred to in the documents of the 9th Congress of the RCP.
- 136. December 10, 1966. Bucharest:** Notes of a Hungarian diplomat on the discussions he had with Lajos Takács on the topic of the policy of RCP in the field of minorities. Issues of historiography that are of interest to both countries, as well as aspects of the international workers' movements are approached.
- 137. January 19, 1967. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy in Bucharest on the ethnic composition of the state and party leadership in various regions inhabited by Hungarians, including statistics.
- 138. March 23, 1967. Bucharest:** Information on the press products in Romania published in Hungarian, as compared to the year 1957; analysis of the contents and ideological implications of the articles.
- 139. March 23, 1967. Bucharest:** Analysis of the RCP policy in the field of nationalities, from the ideological, historical and political perspectives. The revival of the Hungarian culture in Romania is pointed out, especially judged through the perspective of publications.
- 140. April 21, 1967. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy on the policy promoted by RCP in the field of nationalities; in parallel with improvements in the situation of national minorities there has been a revival of Romanian nationalist feelings. The annex includes the current situation of education in Hungarian.
- 141. June 5, 1967. Bucharest:** Report on the talks between Lajos Takács and a Hungarian diplomat on the issue of nationalities in Romania, especially as concerns education, the situation of Hungarians, Romanian-Hungarian relations, etc.
- 142. December 13, 1967:** Information provided to the Free Europe radio station, concerning the new administrative division of the country, and the setting up of a county with a compact Hungarian population in Szeklerland.

- 143. December 16, 1967. Bucharest:** Report of the Hungarian Ambassador in Bucharest on some decisions taken at the National Conference of RCP as regards the administrative-territorial reorganization and the policies toward national minorities.
- 144. December 20, 1967. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy on the discussions with Lajos Takács including the decision of the National Conference of the RCP, Romanian-Hungarian economic relations, and the administrative-territorial reorganization of Romania. Information on the positions held by some Hungarian intellectuals is also provided.
- 145. January 10, 1968. Bucharest:** Analysis carried out by the Hungarian Embassy on the publications in Romania, showing increased interest for the recovery of national history, and of several political and cultural personalities who had been in disgrace; the characteristics of the Romanian nation are redefined.
- 146. January 17, 1968. Bucharest:** Information about the rehabilitation of Roman-Catholic bishop Áron Márton and the significance of this event in the context of national minority policies.
- 147. March 18, 1968:** Information on the attitude of the Romanian authorities concerning a Hungarian clerk in Arad, who had been in Hungary and Austria; when he returned to Romania, he was retained by the Securitate.
- 148. May 13, 1968. Bucharest:** Information provided by the Hungarian Embassy on the Hungarian literary life in Romania, including the presentation of some publications, which denotes a quantitative and qualitative growth of Hungarian publications in Romania.
- 149. July 3, 1968. Bucharest:** Information provided by the Hungarian Embassy regarding the meeting of the RCP leadership with the representatives of the Hungarian intellectuals in Romania. The Annex includes the details of discussion on the topic with Lajos Takács.
- 150. July 16, 1968. Bucharest:** Report on the discussions of a Hungarian diplomat in Bucharest with Géza Domokos, chief editor of "Előre", on the meeting of RCP leaders with representatives of the Hungarian intellectuals, and also connected to the Hungarian intellectuals' response to the statements of the Hungarian Writers' Union as concerns "common responsibility".
- 151. August 15, 1968. Bucharest:** Report of the Hungarian Embassy in Bucharest on the echo in Romania of the statement made by the Hungarian Writers' Union concerning "common responsibility".